

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN

FACULTEIT RECHTSGELEERDHEID

Academiejaar 2013 – 2014

**HET TAALGEBRUIK IN DE RANDGEMEENTEN:
WAT MET HET MINDERHEDENVERDRAG?**

De strikte interpretatie van de Belgische taalfaciliteiten in het licht van het Kaderverdrag ter
bescherming van de nationale minderheden

SEMINARIE STAATSRECHT

NICOLAS GOETHALS

r0307742

3de Bachelor Rechten

o.l.v. Prof. Dr. STEFAN SOTTIAUX en JOOS ROETS

INHOUDSTAFEL

INLEIDING	4
HOOFDSTUK I. DE TAALFACILITEITEN VAN VROEGER TOT NU	7
AFDELING I. ONTSTAAN EN EVOLUTIE	7
§1. Wat voorafging	7
§2. De vastlegging van de taalgrens en het akkoord van Hertoginnedal (1963)	11
§3. De eerste staats hervorming (1970)	15
§4. De Pacificatiewet (1988)	18
§5. Het Sint-Michielsakkoord (1993)	21
§6. Het Lambermontakkoord (2001)	23
§7. Het Vlinderakkoord (2011)	24
§8. De Belgische taalsituatie samengevat	26
AFDELING II. RECENTE CONFLICTEN	27
§1. De omzendbrief-Peeters	27
§2. De burgemeesterkwesitie	29
§3. Onderwijs	30
HOOFDSTUK II. TERRITORIALITEIT VS. PERSONALITEIT	32
AFDELING I. DE TERRITORIALE INTERPRETATIE	32
§1. De Vlaamse interpretatie	32
§2. Steun van nationale rechtspraak	34
A. <i>Het arrest-Germis van de Raad van State</i>	34
B. <i>De Raad van State verdeeld</i>	37
C. <i>Het Arbitragehof komt tussen</i>	38
D. <i>De reactie van de Raad van State</i>	39
E. <i>De rechtspraak na de Pacificatiewet</i>	40
F. <i>De Raad van State en de omzendbrieven-Peeters en -Martens</i>	42
G. <i>De nationale rechtspraak: besluit</i>	43
AFDELING II. DE PERSONELE INTERPRETATIE	44
§1. De Waalse interpretatie	44
§2. Steun van internationaal recht: het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden	45
A. <i>Het Kaderverdrag: algemeen</i>	45
B. <i>Relevante bepalingen</i>	48
1. Taalgebruik (artikels 10 en 11)	48
2. Onderwijs in de minderheidstaal (artikels 13 en 14)	52

3. Deelname van de minderheid aan het publieke leven (artikel 15)	54
<i>C. De instellingen van de Raad van Europa: standpunten</i>	55
1. De Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa	56
2. Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens	58
<i>D. Wat brengt de toekomst?</i>	59
HOOFDSTUK III. KRITISCHE BESCHOUWINGEN	60
AFDELING I. ALGEMEEN	60
§1. Het precaire Belgische evenwicht	60
§2. Territorialiteit en minderhedenbescherming	61
§3. Wat met een voorbehoud?	62
AFDELING II. HET KARAKTER VAN DE TAALFACILITEITEN	63
AFDELING III. DE TAALVEREISTEN VOOR GEMEENTEMANDATARISSEN	64
BESLUIT	66
BIBLIOGRAFIE	67

INLEIDING

- 1. TERRITORIALITEIT** – België is een complexe staat. Het land behoort tot de vijf kleinste landen van de Europese Unie, maar herbergt wel drie verschillende taalgroepen, die volgens sommigen elk nog eens een compleet verschillende culturele achtergrond hebben. De tegenstrijdige belangen die zo'n situatie met zich meebrengt, hebben de Belgische politici ertoe verplicht om een 'modus vivendi' te zoeken: in 1962-63 kozen ze achter de gesloten deuren van het kasteel van Hertoginnedal voor een territoriale indeling van het land. De taalgrens werd definitief vastgelegd. Voortaan zou de overheid Nederlands spreken in Vlaanderen en Frans in Wallonië.
- 2. FACILITEITEN** – Er bleven na 1963 echter enkele uitzonderingen op de territorialiteit bestaan, waarvan de niet-uitdovende faciliteiten voor Franstaligen in de zes randgemeenten het belangrijkste voorbeeld zijn. In de Vlaamse faciliteitengemeenten Kraainem, Wezenbeek-Oppem, Linkebeek, Drogenbos, Wemmel en Sint-Genesius-Rode kunnen Franstaligen verzoeken dat hun communicatie met de gemeentelijke overheid in het Frans plaatsvindt. Deze regeling zorgt al sinds haar invoering voor een overvloed aan problemen en discussies. Het debat legt een fundamentele tweedeling tussen Vlamingen en Walen¹ bloot. Vlamingen houden vast aan de territorialiteit die in 1963 de grondslag van de indeling in taalgebieden vormde. Walen daarentegen vinden dat ze recht hebben op een uitbreiding van het personaliteitsbeginsel: net zoals in Brussel, moeten inwoners van de randgemeenten voortaan zelf kunnen kiezen of zij zich als Nederlandstalige of als Franstalige wensen te gedragen.
- 3. HET KADERVERDRAG EN DE PERSONALITEIT** – De territorialiteit leek het lange tijd te gaan halen van de personaliteit. Het precaire evenwicht tussen beide taalgroepen was duidelijk gebaseerd op de indeling van het land in taalgebieden. Ook de nationale rechtscollages gaven de voorkeur aan het territorialiteitsbeginsel. De discussie kreeg in 1995 echter een nieuwe dimensie, toen de Raad van Europa het 'Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden' aannam. Dat verdrag zet de Belgische taalwetgeving op losse schroeven. Het lijkt immers resoluut te kiezen voor het personaliteitsbeginsel. België heeft het verdrag in 2001 ondertekend, maar de politici hebben de ratificatie ervan op de lange baan geschoven.
- 4. OVERZICHT** – Deze bijdrage gaat dieper in op de problematiek in verband met de zes faciliteitengemeenten in de rand rond Brussel. Hoofdstuk I schetst vooreerst hoe de taalfaciliteiten tot stand zijn gekomen. Een historisch overzicht aan de hand van de zes staatsvormingen moet de lezer een duidelijk beeld geven van het unieke karakter van de regeling. Vervolgens komen een aantal recente conflicten in de gemeenten in kwestie aan bod. Hoofdstuk II behandelt de

---

¹ De begrippen 'Walens' en 'Franstaligen' worden in deze bijdrage door elkaar gebruikt om te verwijzen naar de leden van de Franse taalgroep in het algemeen. 'Franstaligen' kan echter ook betrekking hebben op de Franstalige inwoners van de faciliteitengemeenten in het bijzonder.

tegenstellingen tussen beide taalgroepen. In afdeling I worden de Vlaamse, territoriale visie en de voornaamste Belgische rechtspraak ter zake besproken. Afdeling II handelt ten eerste over de Waalse, personele interpretatie. Het onderzoekt ten tweede op welke punten de Belgische taalwetgeving in strijd is met het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden. In een derde hoofdstuk werpt deze bijdrage ten slotte een kritische blik op de houdbaarheid van de verschillende visies op de taalregeling in de randgemeenten.

“D’aucuns soutiendront sans doute que le débat juridique en la matière est bien dépassé et que seul compte désormais le débat politique, pourvu qu’il veuille bien s’ouvrir. Cette attitude réaliste emportera peut-être la conviction. Mais, dans la mesure où affleurent derrière pareille controverse quelques questions de droit constitutionnel – qu’est-ce qu’une communauté?, qu’est-ce qu’une région linguistique?, qu’est-ce que la représentation politique?, quels sont les droits élémentaires des individus et des groupes? – il n’a pas paru possible d’évacuer les composantes juridiques de la discussion.”²

---

² F. DELPERÉE en J. DELFOSSE, *L’emploi des langues dans les assemblées communales. Les cas des communes périphériques*, Louvain-la-Neuve, Cabay, 1982, 2.

HOOFDSTUK I. DE TAALFACILITEITEN VAN VROEGER TOT NU

AFDELING I. ONTSTAAN EN EVOLUTIE

§1. Wat voorafging

5. **BELGISCHE TAALPROBLEMATIEK: EEN INGEWIKKELD KLUWEN** – De Belgische taalproblematiek is vanaf de onafhankelijkheid in 1830 altijd al bijzonder ingewikkeld geweest. Er een volledig overzicht van geven zou het opzet van deze bijdrage dan ook te buiten gaan. Een aantal gebeurtenissen die aan de totstandkoming van de faciliteiten en de indeling in taalgebieden voorafgegaan zijn, kunnen echter wel helpen om wat hierna volgt in een ruimer kader te plaatsen.
6. **FRANS ALS POLITIEKE VOERTAAL** – Aanvankelijk gold in België een grondwettelijk systeem van taalvrijheid.³ In de praktijk bleek echter al snel na de onafhankelijkheid dat de leidinggevende figuren het Frans in heel België als officiële overheidstaal wilden.⁴ Er was in die periode nog geen sprake van een sterk Vlaams taalbewustzijn. Vlaamsgezinden waren dan ook erg gematigd en moesten het stellen met een erkenning van het Nederlands als ‘cultuurtaal’.⁵

---

³ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 302; J. CLEMENT, *Bestuurstaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 11; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 104-105; J. CLEMENT, H. D’HONDT, J. VAN CROMBRUGGE en C. VANDERVEEREN, *Het Sint-Michielsakkoord en zijn achtergronden*, Antwerpen, Maklu, 1993, 10; G. LAWERS, “The Use of Language in Education in Belgium” in D. RICHTER, I. RICHTER, R. TOIVANEN en I. ULASIUK (eds.), *Language Rights Revisited – The Challenge of Global Migration and Communication*, Berlijn, BERLINER WISSENSCHAFTS-VERLAG, 2012, (259) 259; M. PLATEL, *Communautaire geschiedenis van België. Van 1830 tot vandaag*, Leuven, Davidsfonds, 2004, 29; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 20; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (Geen oplossing mogelijk ?)*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 8; J. VELAERS, “Het gebruik van de talen” in G. VAN HAEGENDOREN en B. SEUTIN (eds.), *De bevoegdheidsverdeling in het federale België*, Brugge, die Keure, 2001, 1; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 14; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 58.

⁴ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 302; M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, I, Tielt, Lannoo, 2006-09, 195-198; J. CLEMENT, *Bestuurstaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 11; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 104; G. FONTEYN, “De Walen, Brussel en de rand, of het anti-flamingantisme” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (411) 412-413; G. LAWERS, “The Use of Language in Education in Belgium” in D. RICHTER, I. RICHTER, R. TOIVANEN en I. ULASIUK (eds.), *Language Rights Revisited – The Challenge of Global Migration and Communication*, Berlijn, BERLINER WISSENSCHAFTS-VERLAG, 2012, (259) 259; T. LUYKX, *Politieke geschiedenis van België I – van 1789 tot 1944*, Brussel, Elsevier, 1978, 113; M. PLATEL, *Communautaire geschiedenis van België. Van 1830 tot vandaag*, Leuven, Davidsfonds, 2004, 30; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 20-21; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (Geen oplossing mogelijk ?)*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 8; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 14; E. WITTE en H. VAN VELTHOVEN, *Langue et Politique, la situation en Belgique dans une perspective historique*, Brussel, VUBPRESS, 1999, 63; voor een meer genuanceerde visie zie A. VON BUSEKIST, *La Belgique: politique des langues et construction de l’Etat*, Brussel, Duculot, 1998, 63.

⁵ M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, I, Tielt, Lannoo, 2006-09, 196; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 806; G. FONTEYN, “De Walen, Brussel en de rand, of het anti-flamingantisme” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (411) 413; M. PLATEL, *Communautaire geschiedenis van België. Van 1830 tot vandaag*, Leuven, Davidsfonds, 2004, 30-31; M. PLATEL, *Het Nieuwe België. Andere Belgen. 1830 – het Sint-Michielsakkoord*, Knokke-Heist, Cre art, 1993, 18; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 58.

7. **VLAAMSE POLITIEKE INVLOED** – Vanaf 1848 nam de politieke invloed van de Nederlandstalige bevolking toe.⁶ De liberale regeringen zagen zich genoodzaakt om rekening te houden met de frustraties van de flaminganten, die met de jaren uitgegroeid waren tot een niet te verwaarlozen deel van het kiespubliek. Vooral in Antwerpen, waar de Meetingpartij⁷ de drijvende kracht achter de taaleisen vormde, plukte de Nederlandstalige bevolking daar de vruchten van. Concrete resultaten waren de wetten van 1873 (gebruik van het Nederlands in het strafrecht), 1878 (het Nederlands in het openbaar bestuur in Vlaanderen) en 1883 (het Nederlands als onderwijstaal voor bepaalde vakken in Vlaanderen).⁸
8. **TAALWETTEN ROND DE EEUWWISSELING** – De invoering van het algemeen meervoudig stemrecht in 1893 en de langzame verschuiving van het economische zwaartepunt naar Vlaanderen zorgden ervoor dat de Vlaamse Beweging sterker en zelfzekerder werd. Het besef groeide bij de Franstaligen dat België nooit ééntalig Frans zou worden. Dit alles resulteerde rond de eeuwwisseling in een aantal nieuwe taalwetten, waarvan de Gelijkheidswet van 1898 de belangrijkste was. De wet erkende het Nederlands als officiële rijkstaal, gelijk aan het Frans, wat betrof de publicaties van wetten, reglementen en besluiten.⁹ Vanuit Waalse hoek kwam er verzet tegen deze ontwikkelingen en werden

---

⁶ M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, I, Tielt, Lannoo, 2006-09, 398-400; W. SWENDEN, “Personality vs. Territoriality: Belgium and the Framework Convention for the protection of National Minorities” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2002-03*, II, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, (331) 334; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (G)een oplossing mogelijk (?)*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 8; A. VON BUSEKIST, *La Belgique: politique des langues et construction de l’Etat*, Brussel, Duculot, 1998, 98; E. WITTE en H. VAN VELTHOVEN, *Langue et Politique, la situation en Belgique dans une perspective historique*, Brussel, VUBPRESS, 1999, 68-69; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 96.

⁷ M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, I, Tielt, Lannoo, 2006-09, 405-406; T. LUYKX, *Politieke geschiedenis van België 1 – van 1789 tot 1944*, Brussel, Elsevier, 1978, 131; A. VON BUSEKIST, *La Belgique: politique des langues et construction de l’Etat*, Brussel, Duculot, 1998, 99; L. WILS, *Het ontstaan van de Meetingpartij te Antwerpen en haar invloed op de Belgische politiek*, Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1963, 100; E. WITTE en H. VAN VELTHOVEN, *Langue et Politique, la situation en Belgique dans une perspective historique*, Brussel, VUBPRESS, 1999, 74.

⁸ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 304; G. LAWERS, “The Use of Language in Education in Belgium” in D. RICHTER, I. RICHTER, R. TOIVANEN en I. ULASIUK (eds.), *Language Rights Revisited – The Challenge of Global Migration and Communication*, Berlijn, BERLINER WISSENSCHAFTS-VERLAG, 2012, (259) 260; T. LUYKX, *Politieke geschiedenis van België 1 – van 1789 tot 1944*, Brussel, Elsevier, 1978, 160; W. SWENDEN, “Personality vs. Territoriality: Belgium and the Framework Convention for the protection of National Minorities” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2002-03*, II, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, (331) 334; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 22-23; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (G)een oplossing mogelijk (?)*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 9; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 17-19.

⁹ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 304-305; M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, I, Tielt, Lannoo, 2006-09, 634; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 211; J. CLEMENT, H. D’HONDT, J. VAN CROMBRUGGE en C. VANDERVEEREN, *Het Sint-Michielsakkoord en zijn achtergronden*, Antwerpen, Maklu, 1993, 10; T. LUYKX, *Politieke geschiedenis van België 1 – van 1789 tot 1944*, Brussel, Elsevier, 1978, 220; M. PLATEL, *Communautaire geschiedenis van België. Van 1830 tot vandaag*, Leuven, Davidsfonds, 2004, 37; M. PLATEL, *Het Nieuwe België. Andere Belgen. 1830 – het Sint-Michielsakkoord*, Knokke-Heist, Cre art, 1993, 20-22; W. SWENDEN, “Personality vs. Territoriality: Belgium and the Framework Convention for the protection of National Minorities” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2002-03*, II, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, (331) 334; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 24; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (G)een oplossing mogelijk (?)*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 9; A. VON BUSEKIST, *La Belgique: politique des langues et construction de l’Etat*, Brussel, Duculot, 1998, 165; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 19; E. WITTE en H. VAN

zelfs de eerste federalistische aanspraken geformuleerd.¹⁰

- 9. HET INTERBELLUM** – Tijdens de Eerste Wereldoorlog ontstond de Frontbeweging, die de fundamenten voor een sterke en radicale Vlaamse Beweging legde.¹¹ Het ‘Minimumprogramma’¹², dat na de oorlog tot stand kwam, verwoordde de belangrijkste Vlaamse eisen en had als voornaamste doel de volledige vernederlandsing van het openbare leven in Vlaanderen.¹³ De opeenvolgende regeringen werden zich ervan bewust dat de taalproblematiek om duurzame oplossingen vroeg.¹⁴ Tijdens het interbellum traden dan ook een heel aantal nieuwe taalwetten in werking. De wet van 31 juli 1921, die gemeentelijke en provinciale ambtenaren verplichtte de streektaal te kennen, was de voorbode van de taalhomogeniteit in de gewesten.¹⁵ De taalwetten van 1932 (inzake taalgebruik in de administratie en in het lager en middelbaar onderwijs) en 1935 (met betrekking tot het taalgebruik in gerechtszaken) concretiseerden deze taalhomogeniteit, op voorwaarde dat de tweetaligheid in Brussel gewaarborgd bleef.¹⁶ Het personaliteitsbeginsel (de taal van de burger primeert) had dus plaats moeten maken voor het territorialiteitsbeginsel (de streektaal is bepalend), behalve in Brussel.¹⁷ De verfransing van de hoofdstad en de randgemeenten zette zich zo standvastig voort.¹⁸

VELTHOVEN, *Langue et Politique, la situation en Belgique dans une perspective historique*, Brussel, VUBPRESS, 1999, 83-101.

¹⁰ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 305; M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, I, Tielt, Lannoo, 2006-09, 408-410; J. CLEMENT, H. D’HONDT, J. VAN CROMBRUGGE en C. VANDERVEEREN, *Het Sint-Michielsakkoord en zijn achtergronden*, Antwerpen, Maklu, 1993, 10; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 137-143.

¹¹ T. LUYKX, *Politieke geschiedenis van België 1 – van 1789 tot 1944*, Brussel, Elsevier, 1978, 265; M. PLATEL, *Communautaire geschiedenis van België. Van 1830 tot vandaag*, Leuven, Davidsfonds, 2004, 42; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 25; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (Geen oplossing mogelijk ?)*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 9; J. VELAERS, *Albert I, Koning in tijden van oorlog en crisis, 1909-1934*, Tielt, Lannoo, 2009, 402; A. VON BUSEKIST, *La Belgique: politique des langues et construction de l’Etat*, Brussel, Duculot, 1998, 183; E. WITTE en H. VAN VELTHOVEN, *Langue et Politique, la situation en Belgique dans une perspective historique*, Brussel, VUBPRESS, 1999, 117; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 180.

¹² zie voor de volledige tekst: E. GERARD en K. VAN NIEUWENHUYSE (eds.), *Scripta Politica. Politieke geschiedenis van België in documenten (1918-2008)*, Leuven, Acco, 2010, 20-21.

¹³ J. CLEMENT, *Bestuurstaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 13; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 231-233.

¹⁴ E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 184.

¹⁵ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 305; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 316-320; G. FONTEYN, *De zes faciliteitengemeenten*, Brussel, Grammens, 1984, 26; M. PLATEL, *Communautaire geschiedenis van België. Van 1830 tot vandaag*, Leuven, Davidsfonds, 2004, 43; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 25-26; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (Geen oplossing mogelijk ?)*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 10; J. VELAERS, *Albert I, Koning in tijden van oorlog en crisis, 1909-1934*, Tielt, Lannoo, 2009, 842; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 21; E. WITTE en H. VAN VELTHOVEN, *Langue et Politique, la situation en Belgique dans une perspective historique*, Brussel, VUBPRESS, 1999, 124.

¹⁶ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 306; M. PLATEL, *Communautaire geschiedenis van België. Van 1830 tot vandaag*, Leuven, Davidsfonds, 2004, 44-47; M. PLATEL, *Het Nieuwe België. Andere Belgen. 1830 – het Sint-Michielsakkoord*, Knokke-Heist, Cre art, 1993, 27-28; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 27.

¹⁷ P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 66; T. LUYKX, *Politieke geschiedenis van België 1 – van 1789 tot 1944*, Brussel, Elsevier, 1978, 337-340; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (Geen oplossing mogelijk ?)*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 11-12; J. VELAERS, *Albert I, Koning in tijden van oorlog en crisis, 1909-1934*, Tielt, Lannoo, 2009, 964; A. VON BUSEKIST, *La Belgique: politique des langues et construction de l’Etat*, Brussel, Duculot, 1998, 244-246; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 22; E. WITTE en H. VAN VELTHOVEN, *Langue et Politique, la situation en Belgique dans une perspective historique*, Brussel, VUBPRESS, 1999, 136; E.

10. DE INVLOED VAN BRUSSEL OP DE VLAAMS-BRABANTSE RANDGEMEENTEN – Reeds vanaf de 19de eeuw oefenden de aanvankelijk rurale randgemeenten een grote aantrekkingskracht uit op de Brusselse bevolking. Zowel arbeiders als personen uit de middenklasse ruilden Brussel voor een van de omliggende dorpen.¹⁹ Dit migratieproces bereikte een hoogtepunt na de Tweede Wereldoorlog: de opmars van de welvaartsstaat had voor een vergroting van de middenklasse gezorgd, zodat meer en meer gezinnen zich een woning in het randgebied konden veroorloven. De bevolkingsgroei, die het grootst was rond 1960, bracht in de gemeenten in kwestie (Linkebeek, Sint-Genesius-Rode, Kraainem, Wezembeek-Oppem, Wemmel en Drogenbos, ook wel ‘de zes’ genoemd) een opvallende verfransing met zich mee.²⁰ De reacties op dit proces verschilden van bevolkingsgroep tot bevolkingsgroep. De Franstaligen werden in het algemeen relatief goed ontvangen door de autochtone bevolking, vaak op grond van economische motieven.²¹ Ook op bestuurlijk vlak zouden ze al snel een belangrijke rol spelen: in verscheidene gemeenten zou het Frans zowel op administratief als op politiek gebied op gelijke voet met het Nederlands komen te staan. Verzet tegen deze ontwikkelingen kwam vooral van een kleine groep Nederlandstalige inwijkelingen, die ofwel uit Brussel, ofwel uit Vlaanderen kwamen en vaak in de hoofdstad werkten. Zij hadden een veel sterker taalbewustzijn.²²

11. TAALTELLINGEN – Een laatste belangrijk gegeven dat niet onbesproken mag blijven in deze aanloop naar de eigenlijke totstandkoming van de faciliteiten, is het systeem van de ‘taaltellingen’. De reeds aangehaalde wet van 1932 inzake taalgebruik in de administratie (*supra* nr. 9) maakte het mogelijk voor een taalgrensgemeente om van taalgebied te veranderen als een taaltelling uitwees dat zij meer dan 50% anderstaligen telde. Als de gemeente in kwestie meer dan 30% anderstaligen bevatte, moest het gemeentebestuur een regime van ‘externe tweetaligheid’ hanteren: ambtenaren moesten de tweede taal grondig kennen en de communicatie met de burgers moest in beide talen verlopen.²³ De gemeenten uit de Brusselse rand zagen zichzelf ook als taalgrensgemeenten, zodat zij

---

WITTE, “Faciliteiten voor taalminderheden in de Brusselse rand” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (168) 169.

¹⁸ M. UYTENDAELE, “Les obligations linguistiques des mandataires politiques”, *Courrier Hebdomadaire du CRISP* 1987, afl. 1150, 9; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 185.

¹⁹ L. DEPRÉ, “Tien jaar persberichtgeving over de faciliteitenproblematiek in de Brusselse Rand. Een inhoudsanalytisch onderzoek” in E. WITTE en A. MARES (eds.), *Brusselse Thema's: 19 keer Brussel*, Brussel, VUBPress, 2001, (281) 281; E. WITTE, “Faciliteiten voor taalminderheden in de Brusselse rand” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (168) 170.

²⁰ A. ALEN en R. ERGEC, “Het territorialiteitsbeginsel in de Belgische en de Europese rechtspraak. Een poging tot synthese”, *RW* 1998-99, (417) 418; E. WITTE, “Faciliteiten voor taalminderheden in de Brusselse rand” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (168) 171.

²¹ E. WITTE, “Faciliteiten voor taalminderheden in de Brusselse rand” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (168) 173.

²² E. WITTE, “Faciliteiten voor taalminderheden in de Brusselse rand” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (168) 172.

²³ M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, III, Tielt, Lannoo, 2006-09, 1916-1917; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 407; G. FONTEYN, *De zes faciliteitengemeenten*, Brussel, Grammens, 1984, 46; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 20; B. RUYSS, *De Vaste Commissie voor Taaltoezicht. Een studie over de controle op de toepassing van de taalwetgeving*, Brugge, die Keure, 1980, 6; W. SWENDEN, “Personality vs. Territoriality:

binnen het toepassingsgebied van de wet vielen. Hieruit volgde dat Drogenbos, Wemmel, Kraainem en Linkebeek na de taaltelling van 1947, die door de Vlamingen fel gecontesteerd werd,²⁴ de externe tweetaligheid invoerden.²⁵

12. DE SITUATIE BEGIN JAREN '60 – Aan de vooravond van de definitieve vastlegging van de taalgrens leefden beide taalgroepen in de randgemeenten dus zo goed als naast elkaar. Ruw geschetst hadden ze allebei een eigen sociale en culturele gemeenschap – de autochtone bevolking in de oorspronkelijke dorpskernen, de ingeweken Franstaligen in de nieuwe wijken.²⁶

§2. De vastlegging van de taalgrens en het akkoord van Hertoginnedal (1963)

13. DE VASTLEGGING VAN DE TAALGRENS – De wetten van 24 juli 1961 en 8 november 1962 ruilden het systeem van de taaltellingen (*supra* nr. 11) voor een definitief afgebakende taalgrens.²⁷ Voortaan zou het dus niet meer mogelijk zijn om als gemeente een ander taalregime aan te nemen zonder een voorafgaande wetswijziging.

Belgium and the Framework Convention for the protection of National Minorities” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2002-03*, II, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, (331) 336; M. UYTENDAELE, “Les obligations linguistiques des mandataires politiques”, *Courrier Hebdomadaire du CRISP* 1987, afl. 1150, 8; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 27; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (Geen oplossing mogelijk (?))*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 11; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 24; E. WITTE, “Faciliteiten voor taalminderheden in de Brusselse rand” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (168) 174.

²⁴ J. CLEMENT, *Bestuurstaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 15; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 443-445; W. SWENDEN, “Personality vs. Territoriality: Belgium and the Framework Convention for the protection of National Minorities” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2002-03*, II, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, (331) 336; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 24.

²⁵ M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, III, Tielt, Lannoo, 2006-09, 1917; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 449; G. FONTEYN, *De zes faciliteitengemeenten*, Brussel, Grammens, 1984, 46; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 20; B. RUYSS, *De Vaste Commissie voor Taaltoezicht. Een studie over de controle op de toepassing van de taalwetgeving*, Brugge, die Keure, 1980, 8; W. SWENDEN, “Personality vs. Territoriality: Belgium and the Framework Convention for the protection of National Minorities” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2002-03*, II, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, (331) 336; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 24; E. WITTE en A. MEYNEN (eds.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, 99; E. WITTE, “Faciliteiten voor taalminderheden in de Brusselse rand” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (168) 175.

²⁶ G. FONTEYN, *De zes faciliteitengemeenten*, Brussel, Grammens, 1984, 51-52; E. WITTE, “Faciliteiten voor taalminderheden in de Brusselse rand” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (168) 175.

²⁷ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 306; J. CLEMENT, *Bestuurstaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 16; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 533; G. FONTEYN, *De zes faciliteitengemeenten*, Brussel, Grammens, 1984, 56; E. GERARD en K. VAN NIEUWENHUYSE (eds.), *Scripta Politica. Politieke geschiedenis van België in documenten (1918-2008)*, Leuven, Acco, 2010, 277-278; M. PLATEL, *Communautaire geschiedenis van België. Van 1830 tot vandaag*, Leuven, Davidsfonds, 2004, 59; M. PLATEL, *Het Nieuwe België. Andere Belgen. 1830 – het Sint-Michielsakkoord*, Knokke-Heist, Cre art, 1993, 66; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (Geen oplossing mogelijk (?))*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 13; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 24; E. WITTE en H. VAN VELTHOVEN, *Langue et Politique, la situation en Belgique dans une perspective historique*, Brussel, VUBPRESS, 1999, 180; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 369.

14. DE FRANSTALIGEN IN DE RAND: EEN ONOPLOSBAAR PROBLEEM? – Het vastleggen van de taalgrens was één zaak, de problematiek inzake ‘de rand’ die daarmee gepaard ging, beloofde heel wat ingewikkelder te worden: wat moest er gebeuren met de Franstaligen die zich gedurende de jaren voordien in de gemeenten rond Brussel gevestigd hadden (*supra* nr. 10)? Grof geschetst stonden twee belangengroepen lijnrecht tegenover elkaar: aan de ene kant waren er de radicale Franstaligen, die een zo groot mogelijk Brussel wensten.²⁸ Op grond van het personaliteitsbeginsel en de ‘superioriteit van de Franse taal’ vonden zij dat ze het recht hadden om ook in publieke aangelegenheden hun eigen taal te gebruiken. Ook een deel van de Franstalige rechtsleer bleek voorstander te zijn van deze personele interpretatie.²⁹ Aan de andere kant van het politieke speelveld bevonden zich de flaminganten, die een definitieve, onveranderlijke taalgrens en een inperking van Brussel voor ogen hadden.³⁰ Voor hen primeerde de territorialiteit: de definitieve vastlegging van de taalgrens moest gepaard gaan met de invoering van homogene taalgebieden waarin de belangen van de Nederlandse taalgemeenschap voorrang hadden op die van het Franstalige individu.

15. WATER BIJ DE WIJN ALS OPLOSSING - Deze op het eerste gezicht onoverbrugbare kloof werd in zekere zin gedicht door een derde groep: de zogenaamde unitaristen.³¹ Aan beide kanten waren een aantal personen (Vanden Boeynants, Lefèvre, Eyskens, etc.) van mening dat een oplossing enkel mogelijk was indien iedereen water bij de wijn deed. Wederzijdse toegevingen moesten ervoor zorgen dat er zo snel mogelijk een oplossing voor de taalproblematiek kwam zodat de regering de belangrijker socio-economische problemen kon aanpakken. In een territoriaal begrensde Brussel zouden de twee taalgemeenschappen op voet van gelijkheid behandeld worden, terwijl de Franstalige minderheid in de randgemeenten (die weliswaar principieel eentalig zouden blijven) beroep zou kunnen doen op taalfaciliteiten. Deze ‘compromisgedachte’ zou het kader vormen voor de verdere onderhandelingen.

---

²⁸ M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, III, Tielt, Lannoo, 2006-09, 1451; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 19; E. WITTE, “Faciliteiten voor taalminderheden in de Brusselse rand” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (168) 188-189.

²⁹ zie bv. P. LEGROS, “L’influence du droit international privé sur la jurisprudence de la Cour d’arbitrage” in *Mélanges offerts à Raymond Vander Elst*, II dln., Brussel, Editions Nemesys, 1986, (517) 521; M. Uyttendaele, *Le fédéralisme inachevé, réflexions sur le système belge, issu des réformes de 1988-1989*, Brussel, Bruylant, 1991, 480.

³⁰ M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, III, Tielt, Lannoo, 2006-09, 1451; G. FONTEYN, *De zes faciliteitengemeenten*, Brussel, Grammens, 1984, 56; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 21-22; M. PLATEL, *Communautaire geschiedenis van België. Van 1830 tot vandaag*, Leuven, Davidsfonds, 2004, 61; B. RUYLS, *De Vaste Commissie voor Taaltoezicht. Een studie over de controle op de toepassing van de taalwetgeving*, Brugge, die Keure, 1980, XI; M. UYTENDAELE, “Les obligations linguistiques des mandataires politiques”, *Courrier Hebdomadaire du CRISP* 1987, afl. 1150, 9; E. WITTE en A. MEYNEN (eds.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, 98-99; E. WITTE en H. VAN VELTHOVEN, *Langue et Politique, la situation en Belgique dans une perspective historique*, Brussel, VUBPRESS, 1999, 183; E. WITTE, “Faciliteiten voor taalminderheden in de Brusselse rand” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (168) 185-188.

³¹ J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 22-25; E. WITTE en H. VAN VELTHOVEN, *Langue et Politique, la situation en Belgique dans une perspective historique*, Brussel, VUBPRESS, 1999, 183; E. WITTE, “Faciliteiten voor taalminderheden in de Brusselse rand” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (168) 189-195.

16. HET AKKOORD VAN HERTOGINNEDAL – De faciliteitenkwestie bleek een heikel punt te zijn: de onderhandelingen liepen keer op keer vast omdat er geen overeenstemming kwam over de rechten van de Franstalige minderheden in de rand. Nadat de regering op 2 juli 1963 bijna gevallen was over de aangelegenheid, besloot een topdelegatie zich terug te trekken in het kasteel van Hertoginnedal in de hoop er tot een oplossing te komen.³² De onderhandelaars bereikten een akkoord dat vervolgens werd omgezet in de bestuurstaalwet van 2 augustus 1963, die naast de reeds bestaande wet van 28 juni 1932 zou blijven bestaan. Deze wetten zijn gecoördineerd door de wet van 18 juli 1966.³³

17. DE BESTURSTAALWET INHOUELIJK – De bestuurstaalwet hernam het territorialiteitsbeginsel.³⁴ De taalgrens werd nogmaals bevestigd en het land werd ingedeeld in vier taalgieden: drie eentalige (het Vlaamse, het Franse en het Duitse) en één tweetalig (het Brusselse³⁵).³⁶ De beperking van het Brusselse grondgebied tot de negentien gemeenten moest de uitbreiding van de ‘Brusselse olievlek’ een halt toeroepen.³⁷ Uitzonderingen op de taalvoorschriften waren mogelijk in 27 gemeenten met een speciale taalregeling, de faciliteitengemeenten.³⁸ Deze bijdrage behandelt voornamelijk de problematiek in de zes faciliteitengemeenten Drogenbos, Kraainem, Linkebeek, Wemmel, Sint-Genesius-Rode en Wezembeek-Oppem, waar faciliteiten toegekend werden aan de

---

³² J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 589-590; G. FONTEYN, *De zes faciliteitengemeenten*, Brussel, Grammens, 1984, 55; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 26; M. PLATEL, *Communautaire geschiedenis van België. Van 1830 tot vandaag*, Leuven, Davidsfonds, 2004, 62; E. WITTE en A. MEYNEN (eds.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, 100; E. WITTE, “Faciliteiten voor taalminderheden in de Brusselse rand” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (168) 202.

³³ P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 68; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 26; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief*, s.l., 2010, 24.

³⁴ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 307; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 27; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 39; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (G)een oplossing mogelijk (?)*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 13; E. WITTE en A. MEYNEN (eds.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, 398.

³⁵ Zie i.v.m. de bijzondere waarborgen waarin de Bestuurstaalwet voorzag m.b.t. de talenkennis van de ambtenaren in Brussel: P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 72-75; M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, III, Tielt, Lannoo, 2006-09, 1451; E. WITTE en H. VAN VELTHOVEN, *Langue et Politique, la situation en Belgique dans une perspective historique*, Brussel, VUBPRESS, 1999, 182.

³⁶ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 306-307; A. ALEN en P. PEETERS, “Het Rapport Columberg namens de Raad van Europa en de Belgische taalwetgeving: een storm in een glas water”, *TBP* 1999, (387) 387; P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 68-69; M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, III, Tielt, Lannoo, 2006-09, 1451; M. UYTENDAELE, “Les obligations linguistiques des mandataires politiques”, *Courrier Hebdomadaire du CRISP* 1987, afl. 1150, 10; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 28; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (G)een oplossing mogelijk (?)*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 13; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief*, s.l., 2010, 25.

³⁷ E. GERARD en K. VAN NIEUWENHUYSE (eds.), *Scripta Politica. Politieke geschiedenis van België in documenten (1918-2008)*, Leuven, Acco, 2010, 279; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 369.

³⁸ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 307; A. ALEN en P. PEETERS, “Het Rapport Columberg namens de Raad van Europa en de Belgische taalwetgeving: een storm in een glas water”, *TBP* 1999, (387) 387; F. DELPERÉE en J. DELFOSSE, *L'emploi des langues dans les assemblées communales. Les cas des communes périphériques*, Louvain-la-Neuve, Cabay, 1982, 14-15; W. PAS, “Minority Issues in Belgium: A Brief Overview of Recent Developments” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL, J. PACKER en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2005-06*, V, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2007, (511) 516; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 29.

Franstalige inwoners. Deze randgemeenten vormden een apart arrondissement (het zogenaamde “arrondissement en l’air”³⁹) en maakten dus deel uit noch van Brussel, noch van Brabant.⁴⁰ De wetgever verduidelijkte echter niet tot welk taalgebied ze behoorden. Het Nederlands bleef er de voertaal, maar de Franstaligen konden beroep doen op faciliteiten: als de verzoeker het wenste, vonden de betrekkingen met de administratie plaats in het Frans. Hetzelfde gold voor de officiële berichtgeving en de administratieve afschriften.⁴¹ Intern bleef de communicatie echter wel in de streektaal verlopen (de zogenaamde ‘binnendiensttaal’).⁴² Ook inzake onderwijs werd een specifieke regeling ingevoerd: de onderwijstaal bleef het Nederlands, maar indien zestien gezinshoofden uit de gemeente in kwestie erom verzochten, was die gemeente verplicht om Franstalig kleuteronderwijs en lager onderwijs te voorzien.⁴³ Het moge duidelijk zijn dat de Bestuurstaalwet een uitgelezen voorbeeld vormde van het zogenaamde ‘compromis à la belge’.

18. TOEZICHT – Artikel 60 van de wetten op het gebruik van de talen in bestuurszaken (‘Bestuurstaalwet’) riep de ‘Vaste Commissie voor Taaltoezicht’ (VCT) in het leven.⁴⁴ Deze commissie moest onduidelijkheden en interpretatiemoeilijkheden met betrekking tot de

---

³⁹ A. ALEN en R. ERGEC, “Het territorialiteitsbeginsel in de Belgische en de Europese rechtspraak. Een poging tot synthese”, *RW* 1998-99, (417) 418; J. DOCKX, “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 251; M. UYTENDAELE, “Les obligations linguistiques des mandataires politiques”, *Courrier Hebdomadaire du CRISP* 1987, afl. 1150, 14; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief*, s.l., 2010, 25.

⁴⁰ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 307, voetnoot 76; A. ALEN en R. ERGEC, “Het territorialiteitsbeginsel in de Belgische en de Europese rechtspraak. Een poging tot synthese”, *RW* 1998-99, (417) 418; J. CLEMENT, “Waarom de Grondwetgever geen etnograaf is” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.861), *CDPK* 2005, (414) 417; F. DELPERÉE en J. DELFOSSE, *L’emploi des langues dans les assemblées communales. Les cas des communes périphériques*, Louvain-la-Neuve, Cabay, 1982, 12; G. FONTEYN, *De zes faciliteitengemeenten*, Brussel, Grammens, 1984, 60; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 27-30; M. UYTENDAELE, “Les obligations linguistiques des mandataires politiques”, *Courrier Hebdomadaire du CRISP* 1987, afl. 1150, 10; E. VAN DE CASTEELE, “Van Hertoginnedal (1963) naar de Egmont- en Stuyvenbergakkoorden (1977-1978)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (210) 211; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 28, voetnoot 92; E. WITTE en H. VAN VELTHOVEN, *Langue et Politique, la situation en Belgique dans une perspective historique*, Brussel, VUBPRESS, 1999, 184; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 369; E. WITTE, “Faciliteiten voor taalminderheden in de Brusselse rand” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (168) 203.

⁴¹ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 307; P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 75; E. WITTE en A. MEYNEN (eds.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, 101; E. WITTE en H. VAN VELTHOVEN, *Langue et Politique, la situation en Belgique dans une perspective historique*, Brussel, VUBPRESS, 1999, 184.

⁴² P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 75; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 604.

⁴³ Artikel 7 van de wet van 2 augustus 1963. Zie hierover: P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 67; M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, III, Tielt, Lannoo, 2006-09, 1451; J. DOCKX, “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 299; G. FONTEYN, *De zes faciliteitengemeenten*, Brussel, Grammens, 1984, 60; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 29; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief*, s.l., 2010, 35; E. WITTE en A. MEYNEN (eds.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, 101; E. WITTE en H. VAN VELTHOVEN, *Langue et Politique, la situation en Belgique dans une perspective historique*, Brussel, VUBPRESS, 1999, 184.

⁴⁴ L. DE RIDDER, “De ‘nieuwe’ bevoegdheden van de Vaste Commissie voor Taaltoezicht in Brussel en de faciliteitengemeenten”, *TBP* 1997, (381) 381; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 30-31; B. RUYSS, *De Vaste Commissie voor Taaltoezicht. Een studie over de controle op de toepassing van de taalwetgeving*, Brugge, die Keure, 1980, 12; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 608-609; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (G)een oplossing mogelijk (?)*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 14.

bestuurstaalwetgeving uit de wereld helpen. Haar rol en takenpakket werden in 1993 versterkt (*infra* nr. 28). De bevoegdheid van de VCT strekt zich uit over het hele land.⁴⁵ Wat betreft de negentien Brusselse gemeenten en de zes randgemeenten, was voortaan – naast de VCT – ook de vice-gouverneur van Brabant bevoegd voor taalkwesties.⁴⁶ Beide organen konden slechts niet-bindende adviezen uitbrengen.⁴⁷

19. DOEL VAN DE FACILITEITEN – Aanvankelijk werd er weinig concreets bepaald over het doel van de regeling inzake de faciliteitengemeenten.⁴⁸ Het zal echter duidelijk worden dat de Waalse visie (“de faciliteiten zijn een verworven recht dat moet blijven bestaan”) haaks staat op de Vlaamse (“het gaat om een uitdovende maatregel die het mogelijk moet maken voor de Franstaligen om zich te integreren”) en dat dit verre gaande gevolgen heeft voor de toekomst van de faciliteitengemeenten.⁴⁹ Dit komt ruim aan bod in hoofdstuk II.

§3. De eerste staatshervorming (1970)

20. DE GRONDWETSHERZIENING – Naar het einde van de jaren '60 toe gingen er aan Franstalige kant stemmen op om over te gaan tot een definitieve uitbreiding van Brussel.⁵⁰ Dit veroorzaakte hevige reacties bij de Vlamingen in de faciliteitengemeenten.⁵¹ Na Eyskens' historische vaststelling dat “*de unitaire staat achterhaald was*”⁵², ging de regering op zoek naar de voor een grondwetsherziening

---

⁴⁵ T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (G)een oplossing mogelijk (?)*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 96.

⁴⁶ J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 637; B. RUYLS, *De Vaste Commissie voor Taaltoezicht. Een studie over de controle op de toepassing van de taalwetgeving*, Brugge, die Keure, 1980, 10; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 29; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (G)een oplossing mogelijk (?)*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 100.

⁴⁷ A. ALLEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 303; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 637; B. RUYLS, *De Vaste Commissie voor Taaltoezicht. Een studie over de controle op de toepassing van de taalwetgeving*, Brugge, die Keure, 1980, 83-84; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 609; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (G)een oplossing mogelijk (?)*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 98.

⁴⁸ J. CLEMENT, “Omzendbrief-Peeters: Raad van State bevestigt institutionele basisgegevens van het land” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.860), *TBP* 2005, (57) 62-65; M. PLATEL, *Communautaire geschiedenis van België. Van 1830 tot vandaag*, Leuven, Davidsfonds, 2004, 60; E. VAN DE CASTEELE, “Van Hertoginnedal (1963) naar de Egmont- en Stuyvenbergakkoorden (1977-1978)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (210) 211; E. WITTE, “Faciliteiten voor taalminderheden in de Brusselse rand” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, 208.

⁴⁹ P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 67; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 32-42.

⁵⁰ M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, III, Tielt, Lannoo, 2006-09, 1524; J. DOCKX, “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 254; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 44.

⁵¹ M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, III, Tielt, Lannoo, 2006-09, 1524.

⁵² M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, III, Tielt, Lannoo, 2006-09, 1516; J. CLEMENT, H. D'HONDT, J. VAN CROMBRUGGE en C. VANDERVEEREN, *Het Sint-Michielsakkoord en zijn achtergronden*, Antwerpen, Maklu, 1993, 11; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 43; M. PLATEL, *Het Nieuwe België. Andere Belgen. 1830 – het Sint-Michielsakkoord*, Knokke-Heist, Cre art, 1993, 65.

noodzakelijke tweederde meerderheid.⁵³ Het compromis dat na lang onderhandelen uit de bus kwam, zag er kort samengevat als volgt uit:⁵⁴ het land zou voortaan bestaan uit drie gewesten, het Vlaamse, het Waalse en het Brusselse.⁵⁵ Elk gewest had zijn eigen gewestraad. Daarnaast zouden zowel de Vlaamse als de Franse gemeenschap een eigen cultuurraad krijgen.⁵⁶ Later zou dit ook voor de Duitse gemeenschap het geval worden.⁵⁷ Het toenmalige artikel 3bis (het huidige artikel 4 van de Grondwet) verankerde ook de taalgebieden in de Grondwet.⁵⁸ Deze eerste stap richting federalisme⁵⁹ ging gepaard met de invoering van de veelbesproken ‘grendels’, die voornamelijk tegemoet kwamen aan de eisen van de Franstaligen. Zij vreesden wegens hun numerieke minderheid immers in een te nadelige positie terecht te komen. Vooreerst voerde het toenmalige artikel 38bis van de Grondwet (het huidige artikel 54) een alarmbelprocedure in waardoor drie vierde van de leden van een parlementaire taalgroep een wetgevingsprocedure zou kunnen stopzetten.⁶⁰ Daarnaast gold er

---

⁵³ J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 44; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 339.

⁵⁴ J. DOCKX, “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 254-255; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 43-47; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 26; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 339.

⁵⁵ P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 233; M. BEYEN, G. DENEKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, III, Tielt, Lannoo, 2006-09, 1526; J. CLEMENT, H. D’HONDT, J. VAN CROMBRUGGE en C. VANDERVEEREN, *Het Sint-Michielsakkoord en zijn achtergronden*, Antwerpen, Maklu, 1993, 11; J. DOCKX, “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 254; M. PLATEL, *Communautaire geschiedenis van België. Van 1830 tot vandaag*, Leuven, Davidsfonds, 2004, 172-174; E. WITTE en A. MEYNEN (eds.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, 103 en 398; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 372.

⁵⁶ P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 149-152; J. CLEMENT, H. D’HONDT, J. VAN CROMBRUGGE en C. VANDERVEEREN, *Het Sint-Michielsakkoord en zijn achtergronden*, Antwerpen, Maklu, 1993, 11; M. PLATEL, *Communautaire geschiedenis van België. Van 1830 tot vandaag*, Leuven, Davidsfonds, 2004, 168; E. WITTE en A. MEYNEN (eds.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, 103; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 372.

⁵⁷ P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 532-548; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 374.

⁵⁸ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 308; A. ALEN en P. PEETERS, “Het Rapport Columberg namens de Raad van Europa en de Belgische taalwetgeving: een storm in een glas water”, *TBP* 1999, (387) 387; P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 151; J. CLEMENT, *Bestuurstaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 23; J. CLEMENT, H. D’HONDT, J. VAN CROMBRUGGE en C. VANDERVEEREN, *Het Sint-Michielsakkoord en zijn achtergronden*, Antwerpen, Maklu, 1993, 11; F. DELPERÉE en J. DELFOSSE, *L’emploi des langues dans les assemblées communales. Les cas des communes périphériques*, Louvain-la-Neuve, Cabay, 1982, 15; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 44; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 30; J. VELAERS, “Het gebruik van de talen” in G. VAN HAEGENDOREN en B. SEUTIN (eds.), *De bevoegdheidsverdeling in het federale België*, Brugge, die Keure, 2001, 2; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 11; E. WITTE en A. MEYNEN (eds.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, 104.

⁵⁹ E. WITTE en A. MEYNEN (eds.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, 98.

⁶⁰ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 332-334; P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 128; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 664-666; J. DOCKX, “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 255; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 44; M. PLATEL, *Het Nieuwe België. Andere Belgen. 1830 – het Sint-Michielsakkoord*, Knokke-Heist, Cre art, 1993, 71; E. WITTE en A. MEYNEN (eds.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, 399; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 372.

voortaan taalpariteit in de ministerraad.⁶¹ De grondwetgever introduceerde ten slotte de ‘bijzondere meerderheidswetten’: een aantal limitatief in de Grondwet opgesomde aangelegenheden konden in het vervolg enkel gewijzigd worden met enerzijds een gewone meerderheid in elke taalgroep (op voorwaarde dat de meerderheid van de leden van elke taalgroep aanwezig is) en anderzijds een tweederde meerderheid in het totaal.⁶² Deze grendels zorgden toen al – onder andere bij de Volksunie en de toenmalige CVP – voor hevig protest, en zouden dat nog lang blijven doen.

21. HET TERRITORIALE LOT VAN DE FACILITEITENGEMEENTEN BEZEGELD – De faciliteitengemeenten bleken wederom een twistappel te zijn.⁶³ Het standpunt van het FDF was het meest radicale: de partij eiste de onmiddellijke aanhechting van de meest verfranste gemeenten bij Brussel. De BSP en de PVV waren eerder te vinden voor een ‘ruilverkaveling’. De overdracht van de meest verfranste delen van de faciliteitengemeenten naar Brussel kon enkel gebeuren in ruil voor de afschaffing van die faciliteiten in de andere delen van die gemeenten. Daarnaast moesten de grenzen van Brussel definitief worden vastgelegd. De VU en de CVP stelden zich heel wat minder toegevend op en zagen geen heil in de door de andere partijen voorgestelde maatregelen. De faciliteitengemeenten zouden Vlaams grondgebied blijven en de uitbreiding van Brussel moest stoppen. Het uiteindelijke resultaat kaderde dan ook in een veel breder communautair compromis waarin geen enkele partij werkelijk haar zin kreeg:⁶⁴ de zes randgemeenten maakten voortaan definitief deel uit van het Nederlandse taalgebied.⁶⁵ In ruil bleven de taalfaciliteiten voor de Franstaligen er van kracht, werd de begrenzing van Brussel niet verankerd in de Grondwet en bleef artikel 23 van de Grondwet (het huidige artikel 30) – dat de taalvrijheid waarborgt – ongewijzigd.⁶⁶

---

⁶¹ Artikel 99, tweede lid Gw. Zie hierover: J. CLEMENT, *Bestuurstaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 22.

⁶² Artikels 4, derde lid en 5, derde lid Gw. Zie hierover: A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 330-331; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 662-664; M. PLATEL, *Het Nieuwe België. Andere Belgen. 1830 – het Sint-Michielsakkoord*, Knokke-Heist, Cre art, 1993, 71-72; E. WITTE en A. MEYNEN (eds.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, 399; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 372.

⁶³ J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 670-672; J. DOCKX, “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 255; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 45-46.

⁶⁴ J. DOCKX, “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 257; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 46-47.

⁶⁵ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 308; A. ALEN en P. PEETERS, “Het Rapport Columberg namens de Raad van Europa en de Belgische taalwetgeving: een storm in een glas water”, *TBP* 1999, (387) 390; A. ALEN en R. ERGEC, “Het territorialiteitsbeginsel in de Belgische en de Europese rechtspraak. Een poging tot synthese”, *RW* 1998-99, (417) 418; M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, III, Tielt, Lannoo, 2006-09, 1918; J. CLEMENT, “Waarom de Grondwetgever geen etnograaf is” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.861), *CDPK* 2005, (414) 417; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 672; J. CLEMENT, “Constitutionele beoordeling van de Wet van 9 augustus 1988 over de taalkennis van gemeentelijke overheidsmandatarissen”, *RW* 1988-89, (1385) 1387; F. DELPERÉE en J. DELFOSSE, *L’emploi des langues dans les assemblées communales. Les cas des communes périphériques*, Louvain-la-Neuve, Cabay, 1982, 15-16; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 28, voetnoot 92; J. VELAERS, “Het gebruik van de talen” in G. VAN HAEGENDOREN en B. SEUTIN (eds.), *De bevoegdheidsverdeling in het federale België*, Brugge, die Keure, 2001, 24.

⁶⁶ P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 208-210; J. DOCKX, “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 256-257; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en*

De eerste staatshervorming zorgde zo voor een noodzakelijk evenwicht tussen beide taalgroepen, waarvan ook de faciliteitenregeling duidelijk deel uitmaakte.

§4. De pacificatiewet (1988)

22. EGMONT DRAAIT UIT OP EEN MISLUKKING – In de periode tussen 1970 en 1988 zou de communautaire rust zeker niet terugkeren, integendeel.⁶⁷ Het werd al snel duidelijk dat de in 1970 geformuleerde oplossing niet zou volstaan.⁶⁸ Er was nog steeds geen definitieve regeling voor het faciliteitenprobleem en ook in de faciliteitengemeenten zelf kwam de situatie in opspraak.⁶⁹ Daarnaast zette de verfransing zich er onverstoord verder. Franstalige partijen oogsten er veel stemmen en de taalkennis van een aantal burgemeesters bleek niet te volstaan.⁷⁰ Dit alles stootte op verzet bij de Vlamingen. Premier Tindemans wou aan de eisen van beide partijen tegemoet komen met het ‘Egmont-Stuyvenbergakkoord’, dat in de zomer van 1977-’78 tot stand kwam.⁷¹ Het akkoord voorzag onder andere in de oprichting van een Vlaamse en een Franse gemeenschapsraad en in eigen gewestraden en -regeringen voor Vlaanderen, Wallonië en Brussel.⁷² De Franstalige inwoners van de zes randgemeenten zouden stemrecht krijgen in Brussel.⁷³ Daarnaast zouden ze voortaan over dezelfde culturele en persoonsgebonden rechten beschikken als de Nederlandstaligen in Brussel.⁷⁴ Het Egmontpact voorzag ten slotte in de splitsing van het kiesarrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde.⁷⁵ Het akkoord stootte op veel verzet aan Vlaamse kant⁷⁶ en de Raad van State verklaarde

---

taalpraktijk, Brussel, VUBPRESS, 2002, 46-47.

⁶⁷ P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 291-292; J. DOCKX, “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 257; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 372.

⁶⁸ M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, III, Tielt, Lannoo, 2006-09, 1528.

⁶⁹ J. DOCKX, “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 257; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 49.

⁷⁰ J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 49-50.

⁷¹ P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 298; J. DOCKX, “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 258; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 50-53; M. PLATEL, *Het Nieuwe België. Andere Belgen. 1830 – het Sint-Michielsakkoord*, Knokke-Heist, Cre art, 1993, 79; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 372.

⁷² P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 302-315; M. PLATEL, *Het Nieuwe België. Andere Belgen. 1830 – het Sint-Michielsakkoord*, Knokke-Heist, Cre art, 1993, 81; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 372-373.

⁷³ J. DOCKX, “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 258; M. PLATEL, *Het Nieuwe België. Andere Belgen. 1830 – het Sint-Michielsakkoord*, Knokke-Heist, Cre art, 1993, 79-81; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 373.

⁷⁴ J. DOCKX, “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 258.

⁷⁵ P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 349-355; J. DOCKX, “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 258; M. PLATEL, *Het Nieuwe België. Andere Belgen. 1830 – het Sint-Michielsakkoord*, Knokke-Heist, Cre art, 1993, 81.

⁷⁶ P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 355; E. GERARD en K. VAN

een aantal zaken ervan ongrondwettig.⁷⁷ De regering Tindemans viel vroegtijdig en de regeringspartijen kregen nooit nog de kans om het akkoord in de praktijk om te zetten.⁷⁸ Het Egmontpact bleef dode letter.

23. DE STAATSHERVORMING VAN 1980 – Ook de staatshervorming van 1980 bleek van weinig nut te zijn voor de faciliteitengemeenten. De regering-Martens III kwam niet tot een akkoord met betrekking tot Brussel-Halle-Vilvoorde en kon geen duidelijkheid scheppen over wat er juist met Brussel zou gebeuren.⁷⁹ De situatie in de faciliteitengemeenten bleef grotendeels ongewijzigd.⁸⁰

24. TAALKENNIS VAN GEMEENTEMANDATARISSEN – Het feit dat de burgemeesters van Voeren, Linkebeek, Wezembeek-Oppem en de OCMW-voorzitter van Kraainem amper Nederlands spraken, bleek voor veel Vlamingen een brug te ver.⁸¹ De Vlamingen baseerden zich immers op het territorialiteitsbeginsel, waaruit in hun ogen logischerwijze volgde dat gemeentelijke mandatarissen de streektaal moesten kennen.⁸² De Franstaligen vonden echter dat zij een recht op individuele taalkeuze hadden en zagen zich hierin gesterkt door het toenmalige artikel 23 van de Grondwet (het huidige artikel 30) en door het personaliteitsprincipe dat daarin volgens hen vervat lag.⁸³

NIEUWENHUYSE (eds.), *Scripta Politica. Politieke geschiedenis van België in documenten (1918-2008)*, Leuven, Acco, 2010, 305; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 373.

⁷⁷ J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 52; J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State, afdeling wetgeving: vijftig jaar adviezen aan wetgevende vergaderingen, in het licht van de rechtspraak van het Arbitragehof*, Antwerpen, Maklu, 1999, 412-413.

⁷⁸ P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 359; J. CLEMENT, H. D'HONDT, J. VAN CROMBRUGGE en C. VANDERVEEREN, *Het Sint-Michielsakkoord en zijn achtergronden*, Antwerpen, Maklu, 1993, 11; E. GERARD en K. VAN NIEUWENHUYSE (eds.), *Scripta Politica. Politieke geschiedenis van België in documenten (1918-2008)*, Leuven, Acco, 2010, 303-305; T. LUYKX, *Politieke geschiedenis van België 1 – van 1789 tot 1944*, Brussel, Elsevier, 1978, 337-340; M. PLATEL, *Het Nieuwe België. Andere Belgen. 1830 – het Sint-Michielsakkoord*, Knokke-Heist, Cre art, 1993, 79; E. WITTE en A. MEYNEN (eds.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, 121.

⁷⁹ M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, III, Tielt, Lannoo, 2006-09, 1711-1715; J. CLEMENT, H. D'HONDT, J. VAN CROMBRUGGE en C. VANDERVEEREN, *Het Sint-Michielsakkoord en zijn achtergronden*, Antwerpen, Maklu, 1993, 11-12; M. PLATEL, *Communautaire geschiedenis van België. Van 1830 tot vandaag*, Leuven, Davidsfonds, 2004, 179; M. PLATEL, *Het Nieuwe België. Andere Belgen. 1830 – het Sint-Michielsakkoord*, Knokke-Heist, Cre art, 1993, 87.

⁸⁰ P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 669-670; J. DOCKX, "Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)" in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 259; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 55.

⁸¹ P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 1022; M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, III, Tielt, Lannoo, 2006-09, 1712-1713; J. DOCKX, "Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)" in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 259; E. WITTE en A. MEYNEN (eds.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, 122-123; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 375. Zie voor meer hierover: J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 55-61.

⁸² M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, III, Tielt, Lannoo, 2006-09, 1712; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 56; E. WITTE en A. MEYNEN (eds.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, 122-123; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 375-376.

⁸³ M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, III, Tielt, Lannoo, 2006-09, 1712-1713; F. DELPERÉE en J. DELFOSSE, *L'emploi des langues dans les assemblées communales. Les cas des communes périphériques*, Louvain-la-Neuve, Cabay, 1982, 25; J.

Franstaligen in de Vlaamse rand vormden volgens hen een ‘extraterritoriale minderheid’ en waren dus geen echte inwoners van het Nederlands taalgebied.⁸⁴ Op dit verschil tussen personaliteit en territorialiteit wordt uitgebreid teruggekomen in hoofdstuk II. De commotie hieromtrent maakte duidelijk dat een strikte en duidelijke regeling broodnodig was.

25. DE PACIFICATIEWET EN HET ONWEERLEGBAAR VERMOEDEN VAN TAALKENNIS – In 1988 beraadslaagde de regering nogmaals over de problematische situatie in de zes faciliteitengemeenten in de rand. Het compromis dat uiteindelijk uit de bus kwam, mocht voor velen dan wel niet ideaal zijn, het zorgde toch voor stabiliteit. Vooreerst werd het faciliteitenstelsel ‘gebetonneerd’ in de Grondwet.⁸⁵ De wet van 8 augustus 1988 voegde aan het toenmalige artikel 59bis Gw. (het huidige artikel 129) de volgende zin toe: “Voor deze gemeenten kan in de bepalingen betreffende het gebruik van de talen voor de aangelegenheden bedoeld in §1 geen verandering worden aangebracht dan bij een wet aangenomen met de in artikel 4, laatste lid, bepaalde meerderheid”.⁸⁶ De wet van 9 augustus 1988, de eigenlijke Pacificatiewet, voerde de rechtstreekse verkiezing in van de schepenen en de OCMW-leden in Komen-Waasten, in Voeren en in de zes randgemeenten.⁸⁷ De gemeentemandarissen moeten voortaan de streektaal spreken, maar hun rechtstreekse verkiezing brengt een onweerlegbaar vermoeden van taalkennis met zich mee.⁸⁸ De taalkennis van de schepenen

---

KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 57; J. VELAERS, “Het gebruik van de talen” in G. VAN HAEGENDOREN en B. SEUTIN (eds.), *De bevoegdheidsverdeling in het federale België*, Brugge, die Keure, 2001, 147-148; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 375-376.

⁸⁴ X. DELGRANGE en S. VAN DROOGHENBROECK, “La signature de la Convention-Cadre sur la protection des minorités nationales et les mesures de protection des minorités contenues dans les lois spéciales”, *APT* 2002, (273) 274.

⁸⁵ A. ALEN en R. ERGEC, “Het territorialiteitsbeginsel in de Belgische en de Europese rechtspraak. Een poging tot synthese”, *RW* 1998-99, (417) 419; J. CLEMENT, *Bestuurstaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 23; J. DOCKX, “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 264; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 81-83; M. PLATEL, *Communautaire geschiedenis van België. Van 1830 tot vandaag*, Leuven, Davidsfonds, 2004, 195.

⁸⁶ A. ALEN en P. PEETERS, “Het Rapport Columberg namens de Raad van Europa en de Belgische taalwetgeving: een storm in een glas water”, *TBP* 1999, (387) 388; J. VELAERS, “Het gebruik van de talen” in G. VAN HAEGENDOREN en B. SEUTIN (eds.), *De bevoegdheidsverdeling in het federale België*, Brugge, die Keure, 2001, 156-157.

⁸⁷ A. ALEN, “Het nieuwe België in drie fasen. Een schematisch overzicht (1)”, *TBP* 1989, (67) 71; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 862; J. DOCKX, “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 266; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 83; M. PLATEL, *Het Nieuwe België. Andere Belgen. 1830 – het Sint-Michielsakkoord*, Knokke-Heist, Cre art, 1993, 97-98; A. VANDENDRIESSCHE, J. DUJARDIN en J. CRAEGHS, *Handboek voor de gemeenteraadsverkiezingen in het Vlaamse Gewest*, Brugge, die Keure, 2012, 1-2; E. WITTE en A. MEYNEN (eds.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, 124; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 378.

⁸⁸ A. ALEN, “Het nieuwe België in drie fasen. Een schematisch overzicht (1)”, *TBP* 1989, (67) 71-72; A. ALEN en R. ERGEC, “Het territorialiteitsbeginsel in de Belgische en de Europese rechtspraak. Een poging tot synthese”, *RW* 1998-99, (417) 419; P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 1027-1028; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 862; J. CLEMENT, “Constitutionele beoordeling van de Wet van 9 augustus 1988 over de taalkennis van gemeentelijke overheidsmandatarissen”, *RW* 1988-89, (1385) 1385; J. DOCKX, “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 265-266; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 64; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 605; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (Geen oplossing mogelijk?)*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 15-16; J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State, afdeling wetgeving: vijftig jaar adviezen aan wetgevende vergaderingen, in het licht van de rechtspraak van het Arbitragehof*, Antwerpen, Maklu, 1999, 50; E. WITTE en A. MEYNEN (eds.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, 124; E. WITTE, J.

en de OCMW-leden – die rechtstreeks verkozen worden – en van de burgemeesters en OCMW-voorzitters die gedurende drie jaar ononderbroken hun mandaat hebben uitgeoefend kan niet langer worden aangevochten. Wat betreft de andere gemeentemantatarissen geldt daarentegen een weerlegbaar vermoeden van taalkennis.⁸⁹ Daaruit volgt dat de Raad van State hun benoeming kan vernietigen indien bewezen wordt dat zij de streektaal niet kennen. Opvallend is dat de wetgever zich in theorie dus wel degelijk aansloot bij het in artikel 4 van de Grondwet vastgelegde territorialiteitsprincipe, zoals geïnterpreteerd door het Arbitragehof (*infra* nr. 59).⁹⁰ De Pacificatiewet deed dus niets af aan de verplichting van het gemeentebestuur om de streektaal te gebruiken. Het maakte van deze verplichting en van de daarvoor noodzakelijke taalkennis echter geen verkiesbaarheidsvereiste.

26. DE PACIFICATIEWET: BESLUIT – Ondanks de de commotie rond haar ontstaan en de negatieve reacties achteraf, heeft de Pacificatiewet toch min of meer voor stabiliteit gezorgd.⁹¹ Na haar inwerkingtreding bleef het aantal conflicten immers beperkt tot een minimum. De rechtstreekse verkiezing van de schepenen bijvoorbeeld garandeerde in de meeste gevallen wel degelijk dat de mandatarissen voldoende Nederlands spraken om hun ambt uit te oefenen. Volgens de burgemeesters zelf laaiden de problemen pas weer op toen Vlaams minister van Binnenlandse Aangelegenheden Leo Peeters in 1997 zijn befaamde omzendbrief uitvaardigde (*infra* nr. 38). Het is duidelijk dat ook de Pacificatiewet haar plek verdient in de uitgebreide lijst met ‘Belgische communautaire compromissen’.⁹²

§5. Het Sint-Michielsakkoord (1993)

27. BRABANT EN BRUSSEL-HALLE-VILVOORDE – In 1993 vond met het ‘Sint-Michielsakkoord’ de vierde staatshervorming plaats. De wetgever splitste de tweetalige provincie Brabant in een Vlaams en een Waals deel, zodat de zes faciliteitengemeenten voortaan integraal deel uitmaakten van een Nederlandstalige provincie.⁹³ Een splitsing van het kiesarrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde

---

CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 378.

⁸⁹ A. ALEN, “Het nieuwe België in drie fasen. Een schematisch overzicht (1)”, *TBP* 1989, (67) 72; P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 1027; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 862; J. DOCKX, “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 266.

⁹⁰ Arbitragehof 26 maart 1986, nr. 17/86, *TBP* 1986, 328, noot J. VELAERS en *JT* 1986, 562, noot M. UYTENDAELE. Zie hierover: J. VELAERS, “Het gebruik van de talen” in G. VAN HAEGENDOREN en B. SEUTIN (eds.), *De bevoegdheidsverdeling in het federale België*, Brugge, die Keure, 2001, 31-32.

⁹¹ J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 84.

⁹² A. ALEN en R. ERGEC, “Het territorialiteitsbeginsel in de Belgische en de Europese rechtspraak. Een poging tot synthese”, *RW* 1998-99, (417) 419; L. HOOGHE, “De relatie Brussel-Brusselse rand-Vlaanderen” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (384) 392; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (G)een oplossing mogelijk (?)*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 16; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 377.

⁹³ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 210-211; M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, III, Tielt, Lannoo, 2006-09, 1717; J. BRASSINE, *La Belgique fédérale*, Brussel, Editions du Centre de

kwam er echter enkel voor de rechtstreekse verkiezing van de raden en niet voor de federale verkiezingen.⁹⁴

28. TOEZICHT – In 1964 waren de Vaste Commissie voor Taaltoezicht en het ambt van vice-gouverneur van de provincie Brabant gecreëerd met als voornaamste doel toezicht houden op de naleving van de bestuurstaalwetten (*supra* nr. 18). Het Sint-Michielsakkoord versterkte de rol van de Commissie,⁹⁵ onder andere met betrekking tot klachten van particulieren uit een van de faciliteitengemeenten. Voortaan kan de Commissie in dat geval de administratieve overheid aanmanen om de eventuele inbreuk op de taalwetten ongedaan te maken.⁹⁶ Als die overheid de benodigde maatregelen niet neemt binnen de door de Commissie gestelde termijn, kan deze laatste zelf optreden om de schending van de taalwetgeving ongedaan te maken.⁹⁷ De vice-gouverneur van Brussel⁹⁸ en de adjunct van de gouverneur van Vlaams-Brabant⁹⁹, twee nieuwe organen, namen de taken van de vice-gouverneur van de provincie Brabant over.¹⁰⁰ Zij hebben een schorsende bevoegdheid ten

---

recherche et d'information socio-politiques, 1994, 73; J. CLEMENT, H. D'HONDT, J. VAN CROMBRUGGE en C. VANDERVEEREN, *Het Sint-Michielsakkoord en zijn achtergronden*, Antwerpen, Maklu, 1993, 132; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 89-92; M. PLATEL, *Het Nieuwe België. Andere Belgen. 1830 – het Sint-Michielsakkoord*, Knokke-Heist, Cre art, 1993, 108; J. THEUNIS, *De Bescherming van minderheden in het internationaal en nationaal recht. Recente ontwikkelingen*, Gent, Mys en Breesch, 1995, 90; P. VAN ORSHOVEN, "Brussel, Brabant en de minderheden" in A. ALEN en L.P. SUETENS (eds.), *Het federale België na de vierde staatshervorming*, Brugge, die Keure, 1993, (227) 248-249; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 381.

⁹⁴ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 322-323; J. BRASSINE, *La Belgique fédérale*, Brussel, Editions du Centre de recherche et d'information socio-politiques, 1994, 212; J. CLEMENT, H. D'HONDT, J. VAN CROMBRUGGE en C. VANDERVEEREN, *Het Sint-Michielsakkoord en zijn achtergronden*, Antwerpen, Maklu, 1993, 137-138; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 91; K. RIMANQUE, "De instelling van Vlaanderen, de Franse Gemeenschap en het Waalse Gewest" in A. ALEN en L.P. SUETENS (eds.), *Het federale België na de vierde staatshervorming*, Brugge, die Keure, 1993, (165) 174; H. VUYE en G. CLÉMER, *De zesde staatshervorming (eerste fase). Het BHV-akkoord of de ultieme vergrendeling*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 65; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 381.

⁹⁵ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 310; J. BRASSINE, *La Belgique fédérale*, Brussel, Editions du Centre de recherche et d'information socio-politiques, 1994, 81; J. CLEMENT, H. D'HONDT, J. VAN CROMBRUGGE en C. VANDERVEEREN, *Het Sint-Michielsakkoord en zijn achtergronden*, Antwerpen, Maklu, 1993, 140; L. DE RIDDER, "De 'nieuwe' bevoegdheden van de Vaste Commissie voor Taaltoezicht in Brussel en de faciliteitengemeenten", *TBP* 1997, (381) 381; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 92-95; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 609; P. VAN ORSHOVEN, "Brussel, Brabant en de minderheden" in A. ALEN en L.P. SUETENS (eds.), *Het federale België na de vierde staatshervorming*, Brugge, die Keure, 1993, (227) 261-262; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (G)een oplossing mogelijk (?)*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 103; E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 382.

⁹⁶ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 303; L. DE RIDDER, "De 'nieuwe' bevoegdheden van de Vaste Commissie voor Taaltoezicht in Brussel en de faciliteitengemeenten", *TBP* 1997, (381) 381; J. THEUNIS, *De Bescherming van minderheden in het internationaal en nationaal recht. Recente ontwikkelingen*, Gent, Mys en Breesch, 1995, 91; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 609.

⁹⁷ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 303; L. DE RIDDER, "De 'nieuwe' bevoegdheden van de Vaste Commissie voor Taaltoezicht in Brussel en de faciliteitengemeenten", *TBP* 1997, (381) 382; J. THEUNIS, *De Bescherming van minderheden in het internationaal en nationaal recht. Recente ontwikkelingen*, Gent, Mys en Breesch, 1995, 90; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 609.

⁹⁸ Artikel 65 Wet Taalgebruik Bestuurszaken. Zie hierover: A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 303; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 609.

⁹⁹ Artikel 65bis Wet Taalgebruik Bestuurszaken. Zie hierover: A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 303; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 610.

¹⁰⁰ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 211-213; J. BRASSINE, *La Belgique fédérale*, Brussel, Editions du Centre de recherche et d'information socio-politiques, 1994, 82-84; J. CLEMENT, H. D'HONDT, J. VAN

aanzien van gemeentelijke besluiten betreffende de toepassing van de taalwetgeving in de faciliteitengemeenten.¹⁰¹

§6. Het Lambermontakkoord (2001)

29. REGIONALISERING – De vijfde staatshervorming¹⁰² kwam in 2001 tot stand tijdens de regeerperiode van de paars-groene regering-Verhofstadt. De Gemeente- en Provinciewet werden geregionaliseerd. Artikel 6, §1 van de Bijzondere wet tot hervorming der instellingen werd gewijzigd zodat de gewesten voortaan bevoegd waren voor onder andere:¹⁰³ de gemeentelijke en provinciale instellingen¹⁰⁴, de aanstelling van de vice-gouverneur van Brussel en van de adjunct van de gouverneur van de provincie Vlaams-Brabant (weliswaar na eensluidend advies van de federale ministerraad)¹⁰⁵, de tuchtstraffen van de burgemeesters (hoger beroep mogelijk bij de Raad van State)¹⁰⁶ en de regelgeving inzake de gemeentelijke en provinciale verkiezingen¹⁰⁷. De regionalisering had echter geen betrekking op de bepalingen van de Pacificatiewet van 1988 (*supra* nr. 25), die een federale materie bleef.¹⁰⁸ Daarnaast bleef de federale wetgever bevoegd om de grenzen van Komen-Waasten, Voeren en de zes randgemeenten te wijzigen, terwijl de decreetgever

---

CROMBRUGGE en C. VANDERVEEREN, *Het Sint-Michielsakkoord en zijn achtergronden*, Antwerpen, Maklu, 1993, 139-141; J. THEUNIS, *De Bescherming van minderheden in het internationaal en nationaal recht. Recente ontwikkelingen*, Gent, Mys en Breesch, 1995, 91; P. VAN ORSHOVEN, “Brussel, Brabant en de minderheden” in A. ALEN en L.P. SUETENS (eds.), *Het federale België na de vierde staatshervorming*, Brugge, die Keure, 1993, (227) 262-264; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (Geen oplossing mogelijk ?)*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 106-108.

¹⁰¹ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 303; J. THEUNIS, *De Bescherming van minderheden in het internationaal en nationaal recht. Recente ontwikkelingen*, Gent, Mys en Breesch, 1995, 90-91; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 609-610.

¹⁰² zie voor de originele tekst van de Lambermont- en Lombardakkoorden: A. ALEN, “Algemene beschouwingen bij de vijfde staatshervorming van 2001” in A. ALEN (ed.), *De vijfde staatshervorming van 2001*, Brugge, die Keure, 2002, (1) 14-23.

¹⁰³ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 204-205; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 106-107; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (Geen oplossing mogelijk ?)*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 136.

¹⁰⁴ Y. SACREAS, “De gewestelijke bevoegdheden inzake de ondergeschikte besturen: een algemeen overzicht” in A. ALEN (ed.), *De vijfde staatshervorming van 2001*, Brugge, die Keure, 2002, (65) 69; H. SIMONART, “La régionalisation du droit organique des provinces et des communes: considérations de fond et de méthode”, *APT* 2002, (213) 214; J. SOHIER, “La régionalisation des pouvoirs locaux” in CENTRE DE DROIT PUBLIC DE L’UNIVERSITÉ LIBRE DE BRUXELLES, *Les accords du Lambermont et du Lombard. Approfondissement du fédéralisme ou erreur d’aiguillage?*, Brussel, Bruylant, 2003, (373) 374.

¹⁰⁵ Y. SACREAS, “De gewestelijke bevoegdheden inzake de ondergeschikte besturen: een algemeen overzicht” in A. ALEN (ed.), *De vijfde staatshervorming van 2001*, Brugge, die Keure, 2002, (65) 75; H. SIMONART, “La régionalisation du droit organique des provinces et des communes: considérations de fond et de méthode”, *APT* 2002, (213) 213.

¹⁰⁶ Y. SACREAS, “De gewestelijke bevoegdheden inzake de ondergeschikte besturen: een algemeen overzicht” in A. ALEN (ed.), *De vijfde staatshervorming van 2001*, Brugge, die Keure, 2002, (65) 74-75.

¹⁰⁷ Y. SACREAS, “De gewestelijke bevoegdheden inzake de ondergeschikte besturen: een algemeen overzicht” in A. ALEN (ed.), *De vijfde staatshervorming van 2001*, Brugge, die Keure, 2002, (65) 72; H. SIMONART, “La régionalisation du droit organique des provinces et des communes: considérations de fond et de méthode”, *APT* 2002, (213) 215; A. VANDENDRIESSCHE, J. DUJARDIN en J. CRAEGHS, *Handboek voor de gemeenteraadsverkiezingen in het Vlaamse Gewest*, Brugge, die Keure, 2012, 1; C. VAN VYVE en I. VOS, “Knelpunten bij de tenuitvoerlegging van de gewestelijke bevoegdheden inzake de ondergeschikte besturen” in A. ALEN (ed.), *De vijfde staatshervorming van 2001*, Brugge, die Keure, 2002, (83) 101.

¹⁰⁸ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 204-205; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 106; J. SOHIER, “La régionalisation des pouvoirs locaux” in CENTRE DE DROIT PUBLIC DE L’UNIVERSITÉ LIBRE DE BRUXELLES, *Les accords du Lambermont et du Lombard. Approfondissement du fédéralisme ou erreur d’aiguillage?*, Brussel, Bruylant, 2003, (373) 384-385; A. VANDENDRIESSCHE, J. DUJARDIN en J. CRAEGHS, *Handboek voor de gemeenteraadsverkiezingen in het Vlaamse Gewest*, Brugge, die Keure, 2012, 1-2; C. VAN VYVE en I. VOS, “Knelpunten bij de tenuitvoerlegging van de gewestelijke bevoegdheden inzake de ondergeschikte besturen” in A. ALEN (ed.), *De vijfde staatshervorming van 2001*, Brugge, die Keure, 2002, (83) 87.

voortaan de grenzen van alle overige gemeenten kon aanpassen.¹⁰⁹

30. DE ONDERTEKENING VAN HET MINDERHEDENVERDRAG – De toenmalige PSC (het huidige cdH) had als bijkomende eis gesteld dat België het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden zou erkennen.¹¹⁰ De regering kwam hieraan gedeeltelijk tegemoet door het verdrag te ondertekenen. De ratificatie bleef echter uit.¹¹¹ Hoofdstuk II gaat uitgebreid in op het Kaderverdrag en de huidige stand van zaken in België.

§7. Het Vlinderakkoord (2011)

31. AANLOOP – De communautaire commotie beloofde er tijdens de jaren volgend op het Lambermontakkoord niet minder op te worden. De Volksunie viel in 2001 uiteen in het linkse Spirit en het rechtse N-VA.¹¹² Vooral deze laatste partij blies de discussie tussen Vlamingen en Walen nieuw leven in, eerst in kartel met CD&V¹¹³ en vanaf 2008 als zelfstandige politieke partij.¹¹⁴ De partij slaagde er echter niet in om haar verkiezingsoverwinning na de federale verkiezingen van 2010 in regeringsdeelname om te zetten.¹¹⁵

32. KIESREGELING IN DE RANDGEMEENTEN – Na een regeringsvorming van maar liefst 459 dagen kwamen acht partijen (cdH, CD&V, Ecolo, Groen, MR, Open VLD, PS en sp.a) tot een consensus omtrent de zesde staatshervorming.¹¹⁶ De kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde werd gesplitst in de kieskringen Vlaams-Brabant en Brussel-Hoofdstad.¹¹⁷ Het Vlinderakkoord voorzag in een aparte

---

¹⁰⁹ J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 107; Y. SACREAS, “De gewestelijke bevoegdheden inzake de ondergeschikte besturen: een algemeen overzicht” in A. ALEN (ed.), *De vijfde staatshervorming van 2001*, Brugge, die Keure, 2002, (65) 75-76; J. SOHIER, “La régionalisation des pouvoirs locaux” in CENTRE DE DROIT PUBLIC DE L’UNIVERSITÉ LIBRE DE BRUXELLES, *Les accords du Lambermont et du Lombard. Approfondissement du fédéralisme ou erreur d’aiguillage?*, Brussel, Bruylant, 2003, (373) 381; C. VAN VYVE en I. VOS, “Knelpunten bij de tenuitvoerlegging van de gewestelijke bevoegdheden inzake de ondergeschikte besturen” in A. ALEN (ed.), *De vijfde staatshervorming van 2001*, Brugge, die Keure, 2002, (83) 118-119.

¹¹⁰ J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 118; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 103.

¹¹¹ J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 103.

¹¹² M. PLATEL, *Communautaire geschiedenis van België. Van 1830 tot vandaag*, Leuven, Davidsfonds, 2004, 218.

¹¹³ B. DALLE, “Overzicht van de communautaire onderhandelingen sinds 2007. Straatje zonder einde of de weg naar verandering?”, *TBP* 2011, (452) 452.

¹¹⁴ B. DALLE, “Overzicht van de communautaire onderhandelingen sinds 2007. Straatje zonder einde of de weg naar verandering?”, *TBP* 2011, (452) 464; H. VUYE en G. CLÉMER, *De zesde staatshervorming (eerste fase). Het BHV-akkoord of de ultieme vergrendeling*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 15.

¹¹⁵ zie voor een overzicht van de regeringsformatie na de verkiezingen van 2010: H. VUYE en G. CLÉMER, *De zesde staatshervorming (eerste fase). Het BHV-akkoord of de ultieme vergrendeling*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 17-24.

¹¹⁶ H. VUYE en G. CLÉMER, *De zesde staatshervorming (eerste fase). Het BHV-akkoord of de ultieme vergrendeling*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 23-24.

¹¹⁷ *Institutioneel akkoord over de zesde staatshervorming: een efficiëntere federale staat en een grotere autonomie voor de deelstaten*, 11 oktober 2011, 12; A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 253; J. VELAERS, “Territorialiteit versus personaliteit, een never ending story?” in B. CANTILLON, J. VELAERS, D. SINARDET en P. POPELIER, *België, quo vadis? Waarheen na de zesde staatshervorming?*, Antwerpen, Intersentia, 2012, (61) 66; H. VUYE en G. CLÉMER, *De zesde staatshervorming (eerste fase). Het BHV-akkoord of de ultieme vergrendeling*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 86.

regeling voor de zes randgemeenten, die een afzonderlijk kieskanton zullen vormen met Sint-Genesius-Rode als hoofdplaats. De inwoners kunnen er voortaan kiezen voor ofwel een lijst uit de kieskring Brussel-Hoofdstad, ofwel een lijst uit de kieskring Vlaams-Brabant.¹¹⁸ Om deze maatregel blijvend te waarborgen, paste de wetgever artikel 63, §2 van de Grondwet aan. Dat artikel voorziet in een bijzondere wet die “*de rechtmatige belangen van de Nederlandstaligen en de Franstaligen in de vroegere provincie Brabant moet vrijwaren.*” Sinds de zesde staatshervorming kan dus enkel een bijzondere meerderheid de kiesregeling in de zes randgemeenten wijzigen.¹¹⁹

33. GESCHILLENREGELING – Het Vlinderakkoord maakte de tweetalige algemene vergadering van de afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State bevoegd voor alle administratieve geschillen betreffende de zes randgemeenten en hun inwoners.¹²⁰ Voordien konden administratieve beslissingen van een overheid uit de faciliteitengemeenten enkel aangevochten worden voor een Nederlandstalige kamer van de Raad van State. De verwijzing naar de algemene vergadering is verplicht van zodra een partij uit een van de zes randgemeenten erom verzoekt en de taalwetgeving in het geding is. Het Vlinderakkoord benadrukt dat de bestaande Vlaamse administratieve rechtscolleges in ongewijzigde vorm blijven bestaan, maar dat beroepen tegen hun beslissingen voortaan dus voor de algemene vergadering van de Raad van State zullen komen. Deze regeling wordt ingeschreven in artikel 16bis van de Bijzondere wet tot hervorming der instellingen.

34. BENOEMING VAN DE BURGEMEESTERS IN DE RANDGEMEENTEN – De zesde staatshervorming wijzigde de Pacificatiewet van 1988 (*supra* nr. 25) wat betreft de benoeming van de burgemeesters in de zes randgemeenten. Die benoeming zal in de toekomst als volgt gebeuren:¹²¹ de gemeenteraad moet de voordrachtsakte van de ‘aangewezen-burgemeester’ goedkeuren en aan de Vlaamse regering bezorgen. De burgemeester is definitief benoemd als de Vlaamse regering zijn benoeming bevestigt of nalaat een beslissing te nemen binnen een termijn van zestig dagen. Tegen een weigering staat beroep open voor de ‘aangewezen-burgemeester’ bij de tweetalige algemene vergadering van de

---

¹¹⁸ *Institutioneel akkoord over de zesde staatshervorming: een efficiëntere federale staat en een grotere autonomie voor de deelstaten*, 11 oktober 2011, 13; A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 253; J. VELAERS, “Territorialiteit versus personaliteit, een never ending story?” in B. CANTILLON, J. VELAERS, D. SINARDET en P. POPELIER, *België, quo vadis? Waarheen na de zesde staatshervorming?*, Antwerpen, Intersentia, 2012, (61) 66; H. VUYE en G. CLÉMER, *De zesde staatshervorming (eerste fase). Het BHV-akkoord of de ultieme vergrendeling*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 88.

¹¹⁹ *Institutioneel akkoord over de zesde staatshervorming: een efficiëntere federale staat en een grotere autonomie voor de deelstaten*, 11 oktober 2011, 13; A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 253; H. VUYE en G. CLÉMER, *De zesde staatshervorming (eerste fase). Het BHV-akkoord of de ultieme vergrendeling*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 76.

¹²⁰ *Institutioneel akkoord over de zesde staatshervorming: een efficiëntere federale staat en een grotere autonomie voor de deelstaten*, 11 oktober 2011, 19-21; A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 206, voetnoot 795; J. VELAERS, “Territorialiteit versus personaliteit, een never ending story?” in B. CANTILLON, J. VELAERS, D. SINARDET en P. POPELIER, *België, quo vadis? Waarheen na de zesde staatshervorming?*, Antwerpen, Intersentia, 2012, (61) 100-103; H. VUYE en G. CLÉMER, *De zesde staatshervorming (eerste fase). Het BHV-akkoord of de ultieme vergrendeling*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 155-159.

¹²¹ *Institutioneel akkoord over de zesde staatshervorming: een efficiëntere federale staat en een grotere autonomie voor de deelstaten*, 11 oktober 2011, 21-22; A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 206; J. VELAERS, “Territorialiteit versus personaliteit, een never ending story?” in B. CANTILLON, J. VELAERS, D. SINARDET en P. POPELIER, *België, quo vadis? Waarheen na de zesde staatshervorming?*, Antwerpen, Intersentia, 2012, (61) 66; H. VUYE en G. CLÉMER, *De zesde staatshervorming (eerste fase). Het BHV-akkoord of de ultieme vergrendeling*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 155-159.

Raad van State binnen een termijn van dertig dagen. Na het verstrijken van deze termijn of als de algemene vergadering de beslissing van de Vlaamse regering bevestigt, wordt de weigering definitief en draagt de gemeenteraad binnen de dertig dagen een nieuwe ‘aangewezen-burgemeester’ voor. Als de algemene vergadering de beslissing van de regering vernietigt, geldt het arrest in kwestie als definitieve benoemingstitel. De Raad van State neemt zijn beslissing in elk geval ten laatste negentig dagen na de instelling van het beroep.

35. GEEN VOORUITGANG M.B.T. DE RATIFICATIE VAN HET KADERVERDRAG – Het Vlinderakkoord boekte ten slotte geen wezenlijke vooruitgang met betrekking tot de eventuele ratificatie van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden.¹²² Het bepaalt: “*wat het vervolg van de aanbeveling rond de ratificatie van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden betreft, geformuleerd in het kader van het universele periodieke onderzoek, zal de werkgroep van de Interministeriële Conferentie Buitenlands Beleid blijven onderzoeken of men een akkoord kan bereiken over een definitie van het begrip ‘minderheid’.*”¹²³ Deze bepaling maakt duidelijk dat het Kaderverdrag nog steeds een gevoelige materie is en de regeringspartijen er erg terughoudend tegenover staan. De problematiek inzake het verdrag komt aan bod in hoofdstuk II.

§8. De Belgische taalsituatie samengevat

36. DE BELGISCHE TAALSITUATIE – Als gevolg van deze ontwikkelingen ziet de huidige situatie er bondig geschetst dus als volgt uit: in de regel geldt in België een systeem van taalvrijheid. Volgens artikel 30 van de Grondwet kan de overheid het taalgebruik enkel regelen in de verhouding tussen burger en overheid (‘publieke aangelegenheden’), en dus niet in de verhouding tussen burgers onderling (‘private aangelegenheden’).¹²⁴ Wat betreft het taalgebruik in publieke aangelegenheden bepaalt artikel 4 van de Grondwet dat België vier taalgebieden heeft. De artikels 10 en 17 van de wet van 18 juli 1966 (‘de Bestuurstaalwet’) voegen hieraan toe dat iedere plaatselijke dienst uitsluitend de taal (in de eentalige Vlaamse, Franse of Duitse taalgebieden) of talen (in het tweetalige Brussel-Hoofdstad) van zijn eigen taalgebied mag gebruiken. De faciliteitenregeling, die een individu het recht geeft om zijn contacten met de overheid in een andere taal dan die van het taalgebied te onderhouden, doet niets af aan dit principe. Zowel de wetgever als de decreetgever moeten steeds het territorialiteitsbeginsel uit artikel 4 van de Grondwet en het principiële eentalige karakter van een

---

¹²² J. VELAERS, “Territorialiteit versus personaliteit, een never ending story?” in B. CANTILLON, J. VELAERS, D. SINARDET en P. POPELIER, *België, quo vadis? Waarheen na de zesde staatshervorming?*, Antwerpen, Intersentia, 2012, (61) 103.

¹²³ *Institutioneel akkoord over de zesde staatshervorming: een efficiëntere federale staat en een grotere autonomie voor de deelstaten*, 11 oktober 2011, 28.

¹²⁴ Arbitragehof 26 maart 1986, nr. 17/86, *TBP* 1986, 328, noot J. VELAERS en *JT* 1986, 562, noot M. UYTENDAELE; A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 303; J. CLEMENT, “De taalvrijheid in de Grondwet. Ontwaakt de schone slaapster?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (17) 27; J. VELAERS, “Territorialiteit versus personaliteit, een never ending story?” in B. CANTILLON, J. VELAERS, D. SINARDET en P. POPELIER, *België, quo vadis? Waarheen na de zesde staatshervorming?*, Antwerpen, Intersentia, 2012, (61) 75; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief*, s.l., 2010, 27.

taalgebied respecteren.¹²⁵ Hoewel betwist door een deel van de Franstalige publieke opinie (*infra* nr. 68), lijkt dit ten slotte ook te impliceren dat een wijziging aan de faciliteitenregeling of een interpretatie ervan niet mag inhouden dat in de praktijk een systeem van tweetaligheid wordt ingevoerd.¹²⁶ Het besluit luidt dus dat territorialiteit de algemene regel is, en faciliteiten de uitzondering.¹²⁷

AFDELING II. RECENTE CONFLICTEN

37. FACILITEITEN ALS GROND VOOR CONFLICTEN – De faciliteitenregeling heeft aanleiding gegeven tot verschillende conflicten tussen Nederlands- en Franstaligen in de randgemeenten, waarvan de omzendbrief-Peeters, de burgemeesterkwestie en de aangelegenheden inzake onderwijs slechts voorbeelden zijn. Ze tonen aan dat de faciliteiten in hun huidige vorm aan Vlaamse en Waalse zijde tegenstrijdigheden en verschillende interpretaties veroorzaken, waarop verder wordt ingegaan in hoofdstuk II.

§1. De omzendbrief-Peeters

38. DE OMZENDBRIEVEN EN DE VERDUIDELIJING VAN DE TAALWETGEVING – In de jaren 1997-‘98 stelden de toenmalige minister-president Van Den Brande¹²⁸, Vlaams minister van Binnenlandse Aangelegenheden Peeters¹²⁹ en Vlaams minister van Cultuur, Gezin en Welzijn Martens¹³⁰ een aantal omzendingbrieven op.¹³¹ De omzendbrief-Keulen¹³² uit 2005 herbevestigde hun inhoud.¹³³ De brieven, waarvan die van Vlaams minister Leo Peeters van 16 december 1997 de meest ophefmakende was, verduidelijken de regels betreffende het taalgebruik van de Vlaamse gemeentebesturen. De Vlaamse

---

¹²⁵ Arbitragehof 10 maart 1998, nr. 26/98, *RW* 1998-99, 110, noot W. PAS; J. VELAERS, “Het gebruik van de talen” in G. VAN HAEGENDOREN en B. SEUTIN (eds.), *De bevoegdheidsverdeling in het federale België*, Brugge, die Keure, 2001, 146-148; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief*, s.l., 2010, 30.

¹²⁶ H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief*, s.l., 2010, 31.

¹²⁷ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 288; J. BRASSINE, *La Belgique fédérale*, Brussel, Editions du Centre de recherche et d’information socio-politiques, 1994, 100; G. FONTEYN, “De Walen, Brussel en de rand, of het anti-flamingantisme” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (411) 413; L. HOOGHE, “De relatie Brussel-Brusselse rand-Vlaanderen” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (384) 390; J. THEUNIS, *De Bescherming van minderheden in het internationaal en nationaal recht. Recente ontwikkelingen*, Gent, Mys en Breesch, 1995, 89; J. VELAERS, “Territorialiteit versus personaliteit, een never ending story?” in B. CANTILLON, J. VELAERS, D. SINARDET en P. POPELIER, *België, quo vadis? Waarheen na de zesde staatshervorming?*, Antwerpen, Intersentia, 2012, (61) 75.

¹²⁸ Omzendbrief VR 97/29 van 7 oktober 1997 betreffende het taalgebruik in de diensten van de Vlaamse regering (‘omzendbrief-Van den Brande’).

¹²⁹ Omzendbrief BA 97/22 van 16 december 1997 betreffende het taalgebruik in gemeentebesturen van het Nederlandse taalgebied (‘omzendbrief-Peeters’).

¹³⁰ Omzendbrief WEL 98/01 van 3 februari 1998 betreffende het taalgebruik in de Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn van het Nederlandse taalgebied (‘omzendbrief-Martens’).

¹³¹ H. VUYE en G. CLÉMER, *De zesde staatshervorming (eerste fase). Het BHV-akkoord of de ultieme vergrendeling*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 143; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief*, s.l., 2010, 31.

¹³² Omzendbrief BA 2005/03 van 8 juli 2005 betreffende het taalgebruik in de gemeente- en O.C.M.W.-besturen en in de intergemeentelijke samenwerkingsverbanden – interpretatie en gevolgen van de arresten van de Raad van State van 23 december 2004 (‘omzendbrief-Keulen’).

¹³³ H. VUYE en G. CLÉMER, *De zesde staatshervorming (eerste fase). Het BHV-akkoord of de ultieme vergrendeling*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 143.

ministers gaan daarbij uit van de indeling van België in vier taalgebieden, waarin taalfaciliteiten strikt geïnterpreteerd moeten worden.¹³⁴ Vooreerst benadrukken ze dat de faciliteiten bedoeld zijn als een voor een individu uitdovende maatregel die de integratie van de Franstaligen in de randgemeenten moet bevorderen.¹³⁵ Vervolgens herinneren de Vlaamse ministers de gemeenten eraan dat ze zich aan de taal van hun taalgebied moeten houden. Dit houdt volgens hen ook in dat alle berichtgeving en communicatie met de burgers standaard in het Nederlands moet gebeuren. De Franstalige inwoners moeten de gemeentelijke administratie dus telkens uitdrukkelijk om een Franse vertaling verzoeken.¹³⁶ De interne communicatie ten slotte mag enkel in de taal van het taalgebied plaatsvinden. De ‘binnendiensttaal’ in de Vlaamse randgemeenten blijft dus het Nederlands.¹³⁷ De omzendbrieven speciëren dat deze regel ook van toepassing is op vergaderingen van de gemeenteraad of van het college van burgemeester en schepenen.

39. REACTIES – De reacties aan Franstalige zijde waren negatief.¹³⁸ Franstaligen vonden dat de omzendbrieven nieuwe regels creëerden waarin de oorspronkelijke Bestuursstaalwet niet had voorzien. De Franse Gemeenschap, het Waalse Gewest en de Franstalige gemeentebesturen van een aantal faciliteitengemeenten vochten de omzendbrieven aan bij de Raad van State, die hen in 2004 ongelijk gaf en de omzendbrieven geldig verklaarde (*infra* nr. 65).¹³⁹ De juridische procedure legde de verschillende interpretaties van de faciliteiten bloot.

---

¹³⁴ C. BERX, “De faciliteiten in de rand- en taalgrensgemeenten. Enkele beschouwingen bij een fundamenteel interpretatieprobleem naar aanleiding van een rondzendbrief”, *T.Gem.* 1998, (97) 102; W. SWENDEN, “Personality vs. Territoriality: Belgium and the Framework Convention for the protection of National Minorities” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2002-03*, II, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, (331) 340.

¹³⁵ A. ALEN en P. PEETERS, “Het Rapport Columberg namens de Raad van Europa en de Belgische taalwetgeving: een storm in een glas water”, *TBP* 1999, (387) 388; P. BERCKX, “De toepassing van de taalregeling in de faciliteitengemeenten”, *TBP* 1998, (332) 344; C. BERX, “De faciliteiten in de rand- en taalgrensgemeenten. Enkele beschouwingen bij een fundamenteel interpretatieprobleem naar aanleiding van een rondzendbrief”, *T.Gem.* 1998, (97) 102; J. CLEMENT, “Omszendbrief-Peeters: Raad van State bevestigt institutionele basisgegevens van het land” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.860), *TBP* 2005, (57) 62; W. SWENDEN, “Personality vs. Territoriality: Belgium and the Framework Convention for the protection of National Minorities” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2002-03*, II, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, (331) 340.

¹³⁶ A. ALEN en P. PEETERS, “Het Rapport Columberg namens de Raad van Europa en de Belgische taalwetgeving: een storm in een glas water”, *TBP* 1999, (387) 388; C. BERX, “De faciliteiten in de rand- en taalgrensgemeenten. Enkele beschouwingen bij een fundamenteel interpretatieprobleem naar aanleiding van een rondzendbrief”, *T.Gem.* 1998, (97) 101; J. CLEMENT, “Waarom de Grondwetgever geen etnograaf is” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.861), *CDPK* 2005, (414) 419; T. NIJS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis* 2005-06, (1) 5; W. PAS, “Minority Issues in Belgium: A Brief Overview of Recent Developments” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL, J. PACKER en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2005-06*, V, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2007, (511) 517; W. SWENDEN, “Personality vs. Territoriality: Belgium and the Framework Convention for the protection of National Minorities” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2002-03*, II, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, (331) 340; J. VELAERS, “Territorialiteit versus personaliteit, een never ending story?” in B. CANTILLON, J. VELAERS, D. SINARDET en P. POPELIER, *België, quo vadis? Waarheen na de zesde staatshervorming?*, Antwerpen, Intersentia, 2012, (61) 99-100; H. VUYE en G. CLÉMER, *De zesde staatshervorming (eerste fase). Het BHV-akkoord of de ultieme vergrendeling*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 143; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 31.

¹³⁷ J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 604.

¹³⁸ Zie voor voorbeelden: P. BERCKX, “De toepassing van de taalregeling in de faciliteitengemeenten”, *TBP* 1998, (332) 337-340.

¹³⁹ RvS 23 december 2004, nr. 138.860, Kraainem; RvS 23 december 2004, nr. 138.861, Gregoire; RvS 23 december 2004, nr. 138.862, Linkebeek; RvS 23 december 2004, nr. 138.863, Bolle; RvS 23 december 2004, nr. 138.864, O.C.M.W. Linkebeek; H. VUYE en G. CLÉMER, *De zesde staatshervorming (eerste fase). Het BHV-akkoord of de ultieme vergrendeling*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 144.

§2. De burgemeesterkwesie

- 40. GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN VAN 2006** – Na de gemeenteraadsverkiezingen van 2006 weigerden Vlaams minister van Binnenlandse Aangelegenheden Marino Keulen (VLD) en zijn opvolger Geert Bourgeois (N-VA) om de kandidaat-burgemeesters van Wezembeek-Oppem, Kraainem en Linkebeek te benoemen.¹⁴⁰ Zij hadden volgens de ministers de taalwetgeving geschonden door een aantal oproepingsbrieven aan hun inwoners onmiddellijk in het Frans in plaats van in het Nederlands te versturen.¹⁴¹ De omzendbrief-Peeters (*supra* nr. 38) schrijft immers voor dat alle officiële communicatie tussen het gemeentebestuur en de inwoners – en dus ook kiesbrieven – in het Nederlands moet gebeuren, tenzij de inwoners uitdrukkelijk om een vertaling verzoeken.¹⁴² Daarnaast was het sinds de afschaffing van de taaltellingen verboden om registers bij te houden waarin de taal van de inwoners wordt genoteerd. Als de gemeenten zulke registers niet langer hadden, hoe was het dan mogelijk dat zij toch op voorhand wisten wie er Franstalig was?
- 41. TEGENSTRIJDIGE VISIES** – Vlamingen benadrukten dat de benoeming van de burgemeesters sinds het Lambermontakkoord (*supra* nr. 29) een gewestelijke bevoegdheid was en de Vlaamse ministers dus het recht hadden ze te weigeren. Het ging om een juridische kwestie waarbij de ministers van mening waren dat ze de wetten strikt moesten toepassen. De Franstalige kandidaat-burgemeesters meenden echter dat de federale wetgeving voorrang had op de Vlaamse omzendbrieven. Ze waren door het kiezerskorps verkozen en hun niet-benoeming zou ingaan tegen de democratische waarden van het land. Dit laatste standpunt werd in 2008 ook bijgetreden door een onderzoekscommissie van de Raad van Europa, die van mening was dat de benoeming noodzakelijk was om goed bestuur te verzekeren in de gemeenten in kwestie.¹⁴³

---

¹⁴⁰ E. BREMS, “Vlaamse taalvereisten getoetst aan internationale mensenrechtenverdragen” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (1) 14; H. VUYE en G. CLÉMER, *De zesde staatshervorming (eerste fase). Het BHV-akkoord of de ultieme vergrendeling*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 145. Zie ook: AVB, “Keulen blijft bij niet-benoeming burgemeesters”, *De Standaard*, 31/03/2009; SVH, “Keulen wijst benoeming burgemeesters af”, *De Standaard*, 24/11/2008.

¹⁴¹ Een gelijkaardige situatie deed zich voor in de aanloop naar de federale, Vlaamse en Europese verkiezingen van 25 mei 2014. In de gemeenten Linkebeek en Sint-Genesius-Rode besloot de gemeenteraad om de oproepingsbrieven voor de Franstalige inwoners onmiddellijk in het Frans te versturen. Vlaams minister van Binnenlands Bestuur Geert Bourgeois vernietigde de beslissingen in kwestie. Zie: WWI, “Oproepingsbrieven vernietigd”, *De Standaard*, 07/05/2014.

¹⁴² C. BERX, “De faciliteiten in de rand- en taalgrensgemeenten. Enkele beschouwingen bij een fundamenteel interpretatieprobleem naar aanleiding van een rondzendbrief”, *T.Gem.* 1998, (97) 101; J. CLEMENT, “Waarom de Grondwetgever geen etnograaf is” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.861), *CDPK* 2005, (414) 419; W. PAS, “Minority Issues in Belgium: A Brief Overview of Recent Developments” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL, J. PACKER en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2005-06*, V, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2007, (511) 517; W. SWENDEN, “Personality vs. Territoriality: Belgium and the Framework Convention for the protection of National Minorities” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2002-03*, II, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, (331) 340; J. VELAERS, “Territorialiteit versus personaliteit, een never ending story?” in B. CANTILLON, J. VELAERS, D. SINARDET en P. POPELIER, *België, quo vadis? Waarheen na de zesde staatshervorming?*, Antwerpen, Intersentia, 2012, (61) 99-100; H. VUYE en G. CLÉMER, *De zesde staatshervorming (eerste fase). Het BHV-akkoord of de ultieme vergrendeling*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 143; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 31.

¹⁴³ Local democracy in Belgium: non-appointment by the Flemish authorities of three mayors, Chamber of local authorities van de Raad van Europa (31 oktober 2008), CPL(15)8REP; E. BREMS, “Vlaamse taalvereisten getoetst aan internationale mensenrechtenverdragen” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (1) 14; X. DELGRANGE en S. VAN DROOGHENBROECK, “La nomination des bourgmestres de la périphérie. Le Conseil de l’Europe met les pieds dans le plat pays”, *JT* 2009, (113) 113; J. VELAERS, “Territorialiteit versus personaliteit, een never ending story?” in B. CANTILLON, J. VELAERS, D. SINARDET en P. POPELIER, *België, quo vadis? Waarheen na de zesde staatshervorming?*, Antwerpen,

42. DE GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN VAN 2012 – Ook na de gemeenteraadsverkiezingen van 2012 weigerde Vlaams minister Geert Bourgeois (N-VA) de benoeming van de drie aangewezen-burgemeesters van de gemeenten Linkebeek, Wezembeek-Oppem en Kraainem, die nog steeds niet bereid waren om de omzendbrief-Peeters toe te passen.¹⁴⁴ De aangewezen-burgemeesters vochten deze beslissing aan bij de Raad van State.¹⁴⁵ Deze procedure vindt sinds het Vlinderakkoord (*supra* nr. 33) plaats voor de tweetalige algemene vergadering.¹⁴⁶ De zaak is nog steeds in behandeling.

§3. Onderwijs

43. EEN AFWIJKENDE REGELING VOOR DE FACILITEITENGEMEENTEN – Artikel 7 van de wet van 2 augustus 1963 bepaalt dat een faciliteitengemeente in de rand rond Brussel Franstalig kleuteronderwijs en lager onderwijs moet voorzien indien zestien gezinshoofden hierom verzoeken.¹⁴⁷ Deze regeling staat enkel open voor inwoners van de randgemeenten. Personen uit andere gemeenten kunnen hun kinderen er dus enkel inschrijven in een Nederlandstalige school. De Vlaamse regering financiert de scholen en houdt toezicht op hun administratieve werking, maar de Franse gemeenschap oefent de pedagogische controle uit.¹⁴⁸ Voorlopig tellen de zes randgemeenten acht Franstalige gemeentescholen.¹⁴⁹ Het onderwijs in de randgemeenten zorgde in het verleden voor een aantal conflicten.¹⁵⁰ Het ging daarbij voornamelijk om de vaak gebrekkige kennis van het

---

Intersentia, 2012, (61) 99-100; zie ook AVB, “Raad van Europa stelt Keulen in ongelijk”, *De Standaard*, 02/12/2008; X, “Europa kritisch voor niet-benoeming burgemeester”, *De Morgen*, 14/05/2008.

¹⁴⁴ H. VUYE en G. CLÉMER, *De zesde staatshervorming (eerste fase). Het BHV-akkoord of de ultieme vergrendeling*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 145; zie ook JTA, “Bourgeois weigert in drie faciliteitengemeenten burgemeester te benoemen”, *De Standaard*, 25/02/2013; X, “Bourgeois: ‘Niet-benoemde burgemeesters verstoren evenwicht in ons land’”, *De Knack*, 27/02/2013.

¹⁴⁵ Het gaat concreet om de aangewezen burgemeesters van Kraainem (Véronique Caprasse), Linkebeek (Damien Thiery) en Wezembeek-Oppem (François van Hoobrouck) (zaken G/A 208.344/Abis-3, 208.346/Abis-4 en 208.348/Abis-5). Zie ook: X, “Niet-benoemde burgemeesters naar Raad van State”, *De Morgen*, 26/02/2013. Zie ook: “Weigering van de benoeming van de burgemeesters van de randgemeenten – prejudiciële vragen”, 27/05/2013.

¹⁴⁶ Op verzoek van de verwerende partij, het Vlaamse Gewest, stelde de Raad van State een prejudiciële vraag aan het Grondwettelijk Hof m.b.t. de eventuele strijdigheid van deze afwijkende regeling met de artikels 10 en 11 Gw. Het Hof oordeelde dat het feit dat de zaak wordt behandeld door de algemene vergadering van de Raad van State het gelijkheidsbeginsel niet schendt (GwH 3 april 2014, nr. 57/2014). Zie ook: *Institutioneel akkoord over de zesde staatshervorming: een efficiëntere federale staat en een grotere autonomie voor de deelstaten*, 11 oktober 2011, 21-22; A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 206; H. VUYE en G. CLÉMER, *De zesde staatshervorming (eerste fase). Het BHV-akkoord of de ultieme vergrendeling*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 160.

¹⁴⁷ Het artikel bepaalt: “Het kleuteronderwijs en het lager onderwijs mag worden verstrekt in het Frans indien deze taal de moedertaal of de gebruikelijke taal van het kind is en indien het gezinshoofd verblijf houdt in een van deze gemeenten. Dit onderwijs mag slechts worden georganiseerd op verzoek van zestien gezinshoofden die in de gemeente verblijf houden. De gemeente, die vorenvermeld verzoek ontvangt, is ertoe gehouden dit onderwijs te organiseren.” Zie ook: P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 67; J. DOCKX, “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 299; G. FONTEYN, *De zes faciliteitengemeenten*, Brussel, Grammens, 1984, 60; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 29; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 35; E. WITTE en A. MEYNEN (eds.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, 101; E. WITTE en H. VAN VELTHOVEN, *Langue et Politique, la situation en Belgique dans une perspective historique*, Brussel, VUBPRESS, 1999, 184.

¹⁴⁸ G. LAWERS, “The Use of Language in Education in Belgium” in D. RICHTER, I. RICHTER, R. TOIVANEN en I. ULASIU (eds.), *Language Rights Revisited – The Challenge of Global Migration and Communication*, Berlijn, BERLINER WISSENSCHAFTS-VERLAG, 2012, (259) 267-268; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 35.

¹⁴⁹ Zie het antwoord van Vlaams minister PASCAL SMET op de parlementaire vraag van CHRISTIAN VAN EYKEN, *Vr. en Antw. VI.Parl.* 2010-11, 6 juni 2011 (Vr. nr. 443 C. VAN EYKEN).

¹⁵⁰ Zie voor voorbeelden: J. DOCKX, “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE

Nederlands van een aantal leerkrachten. Daarnaast vinden de Vlamingen dat het bestaan van Franstalige scholen in de faciliteitengemeenten de integratie van de Franstaligen en hun kinderen niet ten goede komt. Ook de Franstalige kinderen die toch naar een Nederlandstalige school gaan, zorgen echter voor problemen. Zij hebben vaak onvoldoende kennis van het Nederlands, waardoor de kwaliteit van het onderwijs kan dalen. Een laatste twistpunt is de pedagogische inspectie door de Franse Gemeenschap. Aan Vlaamse zijde gaan stemmen op om de volledige controle op het Franstalig onderwijs in de faciliteitengemeenten over te hevelen naar de Vlaamse gemeenschap. Hiervoor is een wederzijds akkoord nodig dat tot op heden niet gesloten is.

HOOFDSTUK II. TERRITORIALITEIT VS. PERSONALITEIT

44. OVERZICHT – Het tweede hoofdstuk van deze bijdrage gaat dieper in op de twee interpretaties die beide taalgroepen aan de taalfaciliteiten geven. Afdeling I behandelt de Vlaamse, territoriale interpretatie. Die krijgt bijval van de Raad van State en het Grondwettelijk Hof. In afdeling II komt de Waalse, personele interpretatie aan bod, waarvan de voorstanders zich gesterkt zien door het internationaal recht.

AFDELING I. DE TERRITORIALE INTERPRETATIE

§1. De Vlaamse interpretatie

45. PRINCIPES – Een meerderheid van de Vlamingen gaat bij haar interpretatie van de faciliteitenregeling uit van het territorialiteitsprincipe. Volgens deze strekking vormen de taalfaciliteiten een uitzondering op dat territorialiteitsprincipe en moet deze uitzondering strikt geïnterpreteerd worden. Daarnaast beschouwen de Vlamingen de faciliteiten als een uitdovende maatregel die het mogelijk moet maken voor een Franstalige om zich te integreren in de Nederlandstalige gemeenschap.

46. TERRITORIALITEIT – Artikel 4 van de Grondwet bepaalt: “*België omvat vier taalgebieden : het Nederlandse taalgebied, het Franse taalgebied, het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad en het Duitse taalgebied.*” Artikel 2 van de Bestuursstaalwet bevestigt dit.¹⁵¹ Volgens het territorialiteitsbeginsel bepaalt de indeling in taalgebieden in welke taal de overheid moet communiceren met haar burgers. In de regel is dat de streektaal van elk taalgebied, met uitzondering van Brussel, waar tweetaligheid geldt.¹⁵² Artikel 4, lid 2 van de Grondwet luidt vervolgens dat “*elke gemeente van het Rijk deel uitmaakt van een van deze taalgebieden*”. Een gemeente maakt dus hoe dan ook deel uit van een – en slechts één – van de vier taalgebieden.¹⁵³ Het feit dat in een aantal gemeenten een afwijkende taalregeling geldt, onttrekt deze gemeenten niet aan de indeling in taalgebieden. Zo behoren de zes randgemeenten tot het eentalige Nederlandse taalgebied, wat

---

¹⁵¹ Artikel 2 van de Bestuursstaalwet van 1966 bepaalt: “*Het land wordt ingedeeld in vier taalgebieden: het Nederlandse, het Franse, het Duitse en Brussel-Hoofdstad.*”

¹⁵² A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 313; P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 66; J. CLEMENT en M. VAN DE PUTTE, “België, de minderheidsbescherming en het kaderverdrag. Kan het Belgisch model de wereld redden?” in E. BREMS en R. STOKX (eds.), *Recht en Minderheden. De ene diversiteit is de andere niet*, Brugge, die Keure, 2006, (25) 26; J. THEUNIS, *De Bescherming van minderheden in het internationaal en nationaal recht. Recente ontwikkelingen*, Gent, Mys en Breesch, 1995, 89; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (G)een oplossing mogelijk (?)*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 11-12; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 104-105; A. VON BUSEKIST, *La Belgique: politique des langues et construction de l’Etat*, Brussel, Duculot, 1998, 244-246; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief*, s.l., 2010, 22; E. WITTE en H. VAN VELTHOVEN, *Langue et Politique, la situation en Belgique dans une perspective historique*, Brussel, VUBPRESS, 1999, 136; E. WITTE, “Faciliteiten voor taalminderheden in de Brusselse rand” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, 169.

¹⁵³ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 307.

impliceert dat er in principe slechts één bestuurstaal is: het Nederlands.¹⁵⁴

47. DE FACILITEITEN: EEN UITZONDERING OP DE TERRITORIALITEIT ... – De Vlamingen beschouwen de faciliteitengemeenten als uitzonderingen op de eentaligheid van een eentalig taalgebied.¹⁵⁵ De gemeenten blijven echter deel uitmaken van het taalgebied in kwestie en moeten de eentaligheid er dus respecteren. De Bestuurstaalwet mag dan wel een aparte regeling voorzien voor de zes randgemeenten, het moet nog steeds de hogere norm, artikel 4 van de Grondwet, naleven. Dit impliceert volgens de Vlaamse interpretatie dat de faciliteitenregeling geen regeling in het leven mag roepen die in werkelijkheid neerkomt op de tweetaligheid van een eentalig gebied.¹⁵⁶

48. ... DIE STRIKT GEÏNTERPRETEERD MOET WORDEN – Het voorgaande houdt volgens de Vlamingen ook in dat de faciliteiten strikt geïnterpreteerd moeten worden.¹⁵⁷ Dit komt concreet tot uiting in de interpretatie die de omzendbrief-Peeters (*supra* nr. 38) aan de faciliteitenregeling geeft. De omzendbrief benadrukt het ‘niet-repetitief karakter’ van de faciliteiten: een Franstalige inwoner van een randgemeente die gebruik wenst te maken van faciliteiten, moet daar telkens uitdrukkelijk om verzoeken. Een eenmalig beroep op faciliteiten brengt niet met zich mee dat de regeling in de toekomst automatisch van kracht zal blijven. Zo moet een randgemeente alle documenten en brieven aan haar inwoners steeds eerst in het Nederlands opmaken en versturen. Dan pas kan een burger een vertaling in het Frans vragen. De Vlaamse conclusie luidt bijgevolg dat de faciliteitenregeling steeds een eenmalige uitzonderingsmaatregel en geen automatisme inhoudt.¹⁵⁸

49. TAALGEBRUIK VAN GEMEENTERAADSLEDEN, BURGEMEESTER EN SCHEPENEN – De federale wetgever is bevoegd om het taalgebruik van de gemeentemantatarissen in de randgemeenten te regelen. De Pacificatiewet van 9 augustus 1988 (*supra* nr. 25) bepaalt dat de gemeentemantatarissen in Drogenbos, Sint-Genesius-Rode, Wezembeek-Oppem, Kraainem, Wemmel en Linkebeek de streektaal, het Nederlands, moeten kunnen spreken. Volgens de Vlamingen volgt hieruit dat de burgemeesters, schepenen en gemeenteraadsleden in de zes randgemeenten het Nederlands niet alleen moeten kennen, maar ook moeten gebruiken tijdens de uitoefening van hun ambt. Waarom zou de wetgever immers een vereiste van taalkennis stellen voor de gemeentemantatarissen als die de taal in kwestie niet moeten gebruiken?

---

¹⁵⁴ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 313; P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 314-315.

¹⁵⁵ A. ALEN en P. PEETERS, “Het Rapport Columberg namens de Raad van Europa en de Belgische taalwetgeving: een storm in een glas water”, *TBP* 1999, (387) 388; C. BERX, “De faciliteiten in de rand- en taalgrensgemeenten. Enkele beschouwingen bij een fundamenteel interpretatieprobleem naar aanleiding van een rondzendbrief”, *T.Gem.* 1998, (97) 99; J. THEUNIS, *De Bescherming van minderheden in het internationaal en nationaal recht. Recente ontwikkelingen*, Gent, Mys en Breesch, 1995, 89; M. UYTENDAELE, “Les obligations linguistiques des mandataires politiques”, *Courrier Hebdomadaire du CRISP* 1987, afl. 1150, 3; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief*, s.l., 2010, 30.

¹⁵⁶ H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief*, s.l., 2010, 30-31.

¹⁵⁷ A. ALEN en P. PEETERS, “Het Rapport Columberg namens de Raad van Europa en de Belgische taalwetgeving: een storm in een glas water”, *TBP* 1999, (387) 388; C. BERX, “De faciliteiten in de rand- en taalgrensgemeenten. Enkele beschouwingen bij een fundamenteel interpretatieprobleem naar aanleiding van een rondzendbrief”, *T.Gem.* 1998, (97) 99; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief*, s.l., 2010, 31.

¹⁵⁸ H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief*, s.l., 2010, 31.

50. DE FACILITEITEN: EEN UITDOVENDE MAATREGEL – Vlamingen zijn er ten slotte steeds van uitgegaan dat de faciliteiten als een voor een individu uitdovende maatregel bedoeld zijn.¹⁵⁹ Het voornaamste doel van de regeling is het bevorderen van de integratie van de anderstaligen: zij moeten de kansen krijgen om zich in te burgeren en op termijn de streektaal te leren.¹⁶⁰ Zo moeten de Franstalige lagere scholen in de faciliteitengemeenten degelijk en grondig Nederlands onderwijs voorzien (*supra* nr. 43).¹⁶¹ Enkel Franstalige gezinshoofden uit een van de randgemeenten kunnen hun kind er in het Frans naar school sturen.¹⁶² De maatregel geldt dus niet voor kinderen afkomstig uit andere gemeenten. In de ogen van de Vlamingen toont dit alles aan dat de faciliteiten zijn gecreëerd met het oog op de inburgering van de Franstaligen in de Nederlandstalige rand.¹⁶³ Het kan dus niet de bedoeling zijn dat een Franstalige inwoner er blijvend gebruik van maakt.

§2. Steun van nationale rechtspraak

51. DE RAAD VAN STATE EN HET GRONDWETTELIJK HOF – De Raad van State en het Grondwettelijk Hof hebben in het verleden meermaals de kans gekregen om zich uit te spreken over de faciliteitenkwestie. Zij zijn allebei van mening dat in België het territorialiteitsbeginsel van kracht is.¹⁶⁴ Deze bijdrage behandelt de adviezen en de rechtspraak van de twee rechtscolleges samen, in chronologische volgorde. Op die manier zal het duidelijk worden dat beide instanties er toch een aantal meningsverschillen inzake de precieze draagwijdte van de territorialiteit op na houden.

A. *Het arrest-Germis van de Raad van State*

52. BEVESTIGING VAN HET VOERENADVIES – Met het arrest-Germis herneemt de Raad van State de inhoud van het zogenaamde “Voerenadvies”¹⁶⁵ van 5 september 1972. Dat advies kwam er naar

---

¹⁵⁹ P. BERCKX, “De toepassing van de taalregeling in de faciliteitengemeenten”, *TBP* 1998, (332) 344; C. BEX, “De faciliteiten in de rand- en taalgrensgemeenten. Enkele beschouwingen bij een fundamenteel interpretatieprobleem naar aanleiding van een rondzendbrief”, *T.Gem.* 1998, (97) 100; J. CLEMENT, “Omzendbrief-Peeters: Raad van State bevestigt institutionele basisgegevens van het land” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.860), *TBP* 2005, (57) 62; M. UYTENDAELE, “Les obligations linguistiques des mandataires politiques”, *Courrier Hebdomadaire du CRISP* 1987, afl. 1150, 4.

¹⁶⁰ J. CLEMENT, “Omzendbrief-Peeters: Raad van State bevestigt institutionele basisgegevens van het land” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.860), *TBP* 2005, (57) 62; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 105.

¹⁶¹ Artikel 7 van de wet van 2 augustus 1963 op het gebruik van de talen in bestuurszaken bepaalt: “Het onderwijs in de tweede landstaal wordt verplicht in de lagere scholen naar rata van vier uur per week in de 2de graad, en van acht uur per week in de 3de en 4de graad.”

¹⁶² Artikel 7 van de wet van 2 augustus 1963 bepaalt: “Het kleuteronderwijs en het lager onderwijs mag worden verstrekt in het Frans indien deze taal de moedertaal of de gebruikelijke taal van het kind is en indien het gezinshoofd verblijf houdt in een van deze gemeenten. Dit onderwijs mag slechts worden georganiseerd op verzoek van zestien gezinshoofden die in de gemeente verblijf houden. De gemeente, die vorenvermeld verzoek ontvangt, is ertoe gehouden dit onderwijs te organiseren.”

¹⁶³ H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief*, s.l., 2010, 35-36.

¹⁶⁴ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 316; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 11.

¹⁶⁵ Adv.RvS van 5 september 1972 bij het wetsontwerp houdende het statuut van het kanton van de Voer, *Parl. St. Kamer* 1971-72, nr. 282/5.

aanleiding van een wetsontwerp dat de gemeente Voeren onttrok aan de provincie Limburg.¹⁶⁶ Voeren zou in de plaats een personeel, tweetalig statuut krijgen.¹⁶⁷ De afdeling wetgeving van de Raad van State onderstreept in het advies dat artikel 4 van de Grondwet taahomogeniteit creëert in de eentalige taalgebieden. De taal van het taalgebied moet steeds voorrang krijgen, ook in gemeenten met een apart statuut.¹⁶⁸ Een andere interpretatie zou de betekenis van de indeling in taalgebieden uithollen.¹⁶⁹ Het wetsontwerp werd – deels omwille van het kritische advies - nooit gestemd.¹⁷⁰

53. HET ARREST-GERMIS: AANLEIDING – Het arrest-Germis¹⁷¹ van 17 augustus 1973 bevestigt dus de interpretatie die het Voerenadvies aan de taalregeling gaf. De Raad van State velde het arrest nadat gemeenteraadslid Els Germis de vernietiging had gevorderd van een aantal bestuurshandelingen van de Beerselse gemeenteraad. De betwiste handelingen (het ging onder andere om de eedaflegging van een aantal gemeenteraadsliden) hadden plaatsgevonden in het Frans, terwijl Beersel een gemeente uit het Nederlandse taalgebied was (en tot op heden is).¹⁷²

---

¹⁶⁶ R. LALLEMAND en G. SOUMERYN-SCHMIT, “Les arrêts linguistiques du Conseil d’Etat”, *JT* 1986, (717) 717; Y. LEJEUNE, “Les connaissances linguistiques requises d’une autorité ou d’un mandat public communal” (noot onder RvS 30 september 1986, nr. 26.943 en RvS 30 september 1986, nr. 26.944), *RRD* 1986, (318) 318; J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State, afdeling wetgeving: vijftig jaar adviezen aan wetgevende vergaderingen, in het licht van de rechtspraak van het Arbitragehof*, Antwerpen, Maklu, 1999, 45.

¹⁶⁷ R. LALLEMAND en G. SOUMERYN-SCHMIT, “Les arrêts linguistiques du Conseil d’Etat”, *JT* 1986, (717) 717.

¹⁶⁸ A. ALEN en R. ERGEC, “Het territorialiteitsbeginsel in de Belgische en de Europese rechtspraak. Een poging tot synthese”, *RW* 1998-99, (417) 419; J. CLEMENT, *Bestuurstaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 20; R. LALLEMAND en G. SOUMERYN-SCHMIT, “Les arrêts linguistiques du Conseil d’Etat”, *JT* 1986, (717) 718; Y. LEJEUNE, “Les connaissances linguistiques requises d’une autorité ou d’un mandat public communal” (noot onder RvS 30 september 1986, nr. 26.943 en RvS 30 september 1986, nr. 26.944), *RRD* 1986, (318) 318; J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State, afdeling wetgeving: vijftig jaar adviezen aan wetgevende vergaderingen, in het licht van de rechtspraak van het Arbitragehof*, Antwerpen, Maklu, 1999, 45; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 12.

¹⁶⁹ R. LALLEMAND en G. SOUMERYN-SCHMIT, “Les arrêts linguistiques du Conseil d’Etat”, *JT* 1986, (717) 718; J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State, afdeling wetgeving: vijftig jaar adviezen aan wetgevende vergaderingen, in het licht van de rechtspraak van het Arbitragehof*, Antwerpen, Maklu, 1999, 412-413; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 12.

¹⁷⁰ R. LALLEMAND en G. SOUMERYN-SCHMIT, “Les arrêts linguistiques du Conseil d’Etat”, *JT* 1986, (717) 718; J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State, afdeling wetgeving: vijftig jaar adviezen aan wetgevende vergaderingen, in het licht van de rechtspraak van het Arbitragehof*, Antwerpen, Maklu, 1999, 45.

¹⁷¹ RvS 17 augustus 1973, nr. 15.990, Germis. Zie hierover: A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 314; A. ALEN en R. ERGEC, “Het territorialiteitsbeginsel in de Belgische en de Europese rechtspraak. Een poging tot synthese”, *RW* 1998-99, (417) 418; J. CLEMENT, “Waarom de Grondwetgever geen etnograaf is” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.861), *CDPK* 2005, (414) 417-418; J. CLEMENT, “Omzendbrief-Peeters: Raad van State bevestigt institutionele basisgegevens van het land” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.860), *TBP* 2005, (57) 59; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 856; J. CLEMENT, “Constitutionele beoordeling van de Wet van 9 augustus 1988 over de taalkennis van gemeentelijke overheidsmandatarissen”, *RW* 1988-89, (1385) 1387; R. LALLEMAND en G. SOUMERYN-SCHMIT, “Les arrêts linguistiques du Conseil d’Etat”, *JT* 1986, (717) 719; Y. LEJEUNE, “Les connaissances linguistiques requises d’une autorité ou d’un mandat public communal” (noot onder RvS 30 september 1986, nr. 26.943 en RvS 30 september 1986, nr. 26.944), *RRD* 1986, (318) 319; M. UYTENDAELE, “Les obligations linguistiques des mandataires politiques”, *Courrier Hebdomadaire du CRISP* 1987, afl. 1150, 21-22; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 605; J. VELAERS, “Het taalgebruik en de taalkennis van de gemeentelijke overheid in het Nederlands taalgebied na het arrest van het Arbitragehof van 26 maart 1986” (noot onder Arbitragehof 26 maart 1986, nr. 17), *TBP* 1986, (343) 345; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 12-13.

¹⁷² J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 854; R. LALLEMAND en G. SOUMERYN-SCHMIT, “Les arrêts linguistiques du Conseil d’Etat”, *JT* 1986, (717) 718; M. UYTENDAELE, “Les obligations linguistiques des mandataires politiques”, *Courrier Hebdomadaire du CRISP* 1987, afl. 1150, 20; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 12.

54. INHOUD VAN HET ARREST – De Raad vernietigde de administratieve handelingen in kwestie.

Vooreerst benadrukt het arrest dat de indeling in taalgebieden uit artikel 4 van de Grondwet een verplichting inhoudt voor overheidsmandatarissen om in een taalgebied een bepaalde taal te spreken. In het Nederlandse taalgebied moeten de bestuurszaken – en dus ook de handelingen van de individuele gemeentemandatarissen – plaatshebben in het Nederlands. Daarnaast ziet de Raad artikel 4 van de Grondwet als een beperking op de artikels 30 en 129 Gw. Die artikels bepalen dat het gebruik van de talen in België in de regel vrij is, maar dat de wet- en decreetgever wel bevoegd zijn om het taalgebruik te regelen inzake handelingen van het openbaar gezag en bestuurszaken. Artikel 4 verbiedt de wet- en decreetgever volgens de Raad van State echter om daarbij afbreuk te doen aan de principiële één- of tweetaligheid van de taalgebieden. Als de wet- of decreetgever uitzonderingen voorziet op de taalregeling, moeten die uitzonderingen dus strikt geïnterpreteerd worden.¹⁷³ Ze mogen er met andere woorden niet toe leiden dat “*de wetgever een zodanig regime in een bepaald eentalig taalgebied instelt dat de taal van dat gebied in werkelijkheid niet langer de status van officiële taal zou hebben, niet alleen voor de handelingen van de bestuursoverheden, maar ook, gelet op de algemene strekking van artikel 3bis (het huidige artikel 4), voor alle handelingen van welke soort overheid ook, tot welke macht die ook behore.*” Ook de gemeentelijke overheden moeten de eentaligheid van het taalgebied naleven, tenzij de wet- of decreetgever hierop een uitzondering heeft gemaakt. Dat laatste is tot op heden niet gebeurd met betrekking tot het interne taalgebruik van gemeentemandatarissen. De Raad van State oordeelt ten slotte dat de bestuurstaalwetgeving ook van toepassing is op de burgemeester en schepenen en dat ook zij zich dus moeten houden aan de officiële taal van het eentalige taalgebied.¹⁷⁴

55. WAT MET DE FACILITEITENGEMEENTEN? – Beersel is geen faciliteitengemeente. Is het arrest-Germis dan wel van toepassing op de faciliteitengemeenten uit het Nederlandse taalgebied? De Raad van State oordeelde van wel. De faciliteiten zijn immers in het leven geroepen ten voordele van de bestuurden (de anderstalige inwoners) en hebben geen betrekking op de bestuurders (de gemeentemandatarissen).¹⁷⁵

---

¹⁷³ J. CLEMENT, “Constitutionele beoordeling van de Wet van 9 augustus 1988 over de taalkennis van gemeentelijke overheidsmandatarissen”, *RW* 1988-89, (1385) 1387; R. LALLEMAND en G. SOUMERYN-SCHMIT, “Les arrêts linguistiques du Conseil d’Etat”, *JT* 1986, (717) 719; Y. LEJEUNE, “Les connaissances linguistiques requises d’une autorité ou d’un mandat public communal” (noot onder RvS 30 september 1986, nr. 26.943 en RvS 30 september 1986, nr. 26.944), *RRD* 1986, (318) 319; J. VELAERS, “Het taalgebruik en de taalkennis van de gemeentelijke overheid in het Nederlands taalgebied na het arrest van het Arbitragehof van 26 maart 1986” (noot onder Arbitragehof 26 maart 1986, nr. 17), *TBP* 1986, (343) 345.

¹⁷⁴ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 315; J. CLEMENT, “Constitutionele beoordeling van de Wet van 9 augustus 1988 over de taalkennis van gemeentelijke overheidsmandatarissen”, *RW* 1988-89, (1385) 1387; Y. LEJEUNE, “Les connaissances linguistiques requises d’une autorité ou d’un mandat public communal” (noot onder RvS 30 september 1986, nr. 26.943 en RvS 30 september 1986, nr. 26.944), *RRD* 1986, (318) 319.

¹⁷⁵ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 315; A. ALEN en R. ERGEC, “Het territorialiteitsbeginsel in de Belgische en de Europese rechtspraak. Een poging tot synthese”, *RW* 1998-99, (417) 419; J. CLEMENT, “Constitutionele beoordeling van de Wet van 9 augustus 1988 over de taalkennis van gemeentelijke overheidsmandatarissen”, *RW* 1988-89, (1385) 1387; W. SWENDEN, “Personality vs. Territoriality: Belgium and the Framework Convention for the protection of National Minorities” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2002-03*, II, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, (331) 338; M. UYTENDAELE, “Les obligations linguistiques des mandataires politiques”, *Courrier Hebdomadaire du CRISP* 1987, afl. 1150, 4; J. VELAERS, “Het taalgebruik en de taalkennis van de gemeentelijke overheid in het Nederlands taalgebied na het arrest van het

56. HET ARREST-GERMIS: NUANCERING – De draagwijdte van het arrest-Germis moet enigzins genuanceerd worden. Tussen particulieren blijft de taalvrijheid uit artikel 30 van de Grondwet immers de regel.¹⁷⁶ Het artikel bepaalt dan wel dat de wetgever het taalgebruik in bepaalde gevallen kan regelen (artikel 129 Gw. doet hetzelfde voor de decreetgever), het gaat hier enkel om de limitatief in de Grondwet opgesomde materies, waaronder de handelingen van openbaar gezag en bestuurszaken.¹⁷⁷ Het arrest-Germis heeft dus enkel betrekking op die domeinen waar de wet- of decreetgever het taalgebruik mag regelen.

57. KRITIEK UIT FRANSTALIGE HOEK – Franstaligen hadden veel kritiek op het arrest-Germis en de daaropvolgende arresten. Ze benadrukten dat het steeds om gemeenten uit het Nederlandse taalgebied ging, wat telkens de uitsluitende bevoegdheid van de Nederlandstalige kamer van de Raad van State met zich meebracht.¹⁷⁸ Het Vlinderakkoord kwam hieraan in 2011 tegemoet wat betreft de geschillen in de zes randgemeenten. In die gevallen is voortaan de tweetalige algemene vergadering van de Raad van State bevoegd (*supra* nr. 33).¹⁷⁹

B. De Raad van State verdeeld

58. HET WETSVOORSTEL GALLE: VERDEELDHEID IN DE VERENIGDE KAMERS – De Raad van State bracht in 1984 een advies¹⁸⁰ uit over het wetsvoorstel Galle, dat te maken had met de vereiste taalkennis voor de uitoefening van een aantal politieke mandaten in de gemeentebesturen.¹⁸¹ De Raad vaardigde het advies uit in verenigde kamers.¹⁸² Deze tweetalige samenstelling legde een

---

Arbitragehof van 26 maart 1986” (noot onder Arbitragehof 26 maart 1986, nr. 17), *TBP* 1986, (343) 345; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief*, s.l., 2010, 30; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 14.

¹⁷⁶ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 303; J. CLEMENT, “De taalvrijheid in de Grondwet. Ontwaakt de schone slaapster?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (17) 27; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 589; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief*, s.l., 2010, 37; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 14.

¹⁷⁷ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 303; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 590-591; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 14.

¹⁷⁸ Y. LEJEUNE, “Les connaissances linguistiques requises d’une autorité ou d’un mandat public communal” (noot onder RvS 30 september 1986, nr. 26.943 en RvS 30 september 1986, nr. 26.944), *RRD* 1986, (318) 332-334; M. UYTENDAELE, “Les obligations linguistiques des mandataires politiques”, *Courrier Hebdomadaire du CRISP* 1987, afl. 1150, 43; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief*, s.l., 2010, 32.

¹⁷⁹ *Institutioneel akkoord over de zesde staatshervorming: een efficiëntere federale staat en een grotere autonomie voor de deelstaten*, 11 oktober 2011, 19-21; A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 206, voetnoot 795; J. VELAERS, “Territorialiteit versus personaliteit, een never ending story?” in B. CANTILLON, J. VELAERS, D. SINARDET en P. POPELIER, *België, quo vadis? Waarheen na de zesde staatshervorming?*, Antwerpen, Intersentia, 2012, (61) 100-103; H. VUYE en G. CLÉMER, *De zesde staatshervorming (eerste fase). Het BHV-akkoord of de ultieme vergrendeling*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 155-159.

¹⁸⁰ Adv.RvS van 25 januari 1984 bij het wetsvoorstel betreffende de taalkennis vereist in het Nederlands of Frans taalgebied voor de uitoefening van bepaalde politieke mandaten in ondergeschikte besturen, *Parl. St.* Kamer 1982-83, nr. 712/5.

¹⁸¹ J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 858; R. LALLEMAND en G. SOUMERYN-SCHMIT, “Les arrêts linguistiques du Conseil d’Etat”, *JT* 1986, (717) 720; J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State, afdeling wetgeving: vijftig jaar adviezen aan wetgevende vergaderingen, in het licht van de rechtspraak van het Arbitragehof*, Antwerpen, Maklu, 1999, 46; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 15.

¹⁸² R. LALLEMAND en G. SOUMERYN-SCHMIT, “Les arrêts linguistiques du Conseil d’Etat”, *JT* 1986, (717) 720; Y. LEJEUNE,

fundamentele verdeeldheid binnen de Raad van State bloot. Enerzijds leest het meerderheidsadvies¹⁸³ in artikel 4 van de Grondwet dat gemeentelijke mandatarissen de streektaal van het eentalige taalgebied moeten kennen en spreken tijdens de uitoefening van hun ambt. Deze opvatting benadrukt ook dat het artikel de taalhomogeniteit waarborgt, maar niet als absolute regel vooropstelt. De faciliteiten zijn volgens dit advies dus niet in strijd met de eentaligheid van een gebied. Anderzijds gaat het minderheidsadvies¹⁸⁴ ervan uit dat de taalvrijheid uit artikel 30 van de Grondwet en de faciliteitenregeling de territoriale eentaligheid uit artikel 4 ‘inperken’. Volgens deze opvatting volgt uit artikel 4 van de Grondwet geen verplichting voor politieke mandatarissen om een bepaalde taal te kennen of te gebruiken. Het meerderheidsadvies zou geschreven zijn door alle Nederlandstalige staatsraden en assessoren samen met één Franstalige staatsraad, het minderheidsadvies door de overige Franstalige staatsraden en assessoren.¹⁸⁵

C. *Het Arbitragehof komt tussen*

59. ARREST 17/86 – In 1986 kreeg ook het toenmalige Arbitragehof de kans om artikel 4 van de Grondwet te interpreteren.¹⁸⁶ Het ging om een beroep tot nietigverklaring dat de Vlaamse regering had ingesteld tegen een decreet van de Franse gemeenschap.¹⁸⁷ Het Hof oordeelt dat artikel 4 van de Grondwet de wet- of decreetgever wel degelijk verplicht om de één- of tweetaligheid van een taalgebied, en dus de territorialiteit, te eerbiedigen.¹⁸⁸ Het arrest bepaalt echter ook – in tegenstelling

---

“Les connaissances linguistiques requises d’une autorité ou d’un mandat public communal” (noot onder RvS 30 september 1986, nr. 26.943 en RvS 30 september 1986, nr. 26.944), *RRD* 1986, (318) 327; J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State, afdeling wetgeving: vijftig jaar adviezen aan wetgevende vergaderingen, in het licht van de rechtspraak van het Arbitragehof*, Antwerpen, Maklu, 1999, 46; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 15.

¹⁸³ R. LALLEMAND en G. SOUMERYN-SCHMIT, “Les arrêts linguistiques du Conseil d’Etat”, *JT* 1986, (717) 721; Y. LEJEUNE, “Les connaissances linguistiques requises d’une autorité ou d’un mandat public communal” (noot onder RvS 30 september 1986, nr. 26.943 en RvS 30 september 1986, nr. 26.944), *RRD* 1986, (318) 327; J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State, afdeling wetgeving: vijftig jaar adviezen aan wetgevende vergaderingen, in het licht van de rechtspraak van het Arbitragehof*, Antwerpen, Maklu, 1999, 46-47; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 15.

¹⁸⁴ J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 858; R. LALLEMAND en G. SOUMERYN-SCHMIT, “Les arrêts linguistiques du Conseil d’Etat”, *JT* 1986, (717) 720-721; J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State, afdeling wetgeving: vijftig jaar adviezen aan wetgevende vergaderingen, in het licht van de rechtspraak van het Arbitragehof*, Antwerpen, Maklu, 1999, 47-48; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 15.

¹⁸⁵ J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State, afdeling wetgeving: vijftig jaar adviezen aan wetgevende vergaderingen, in het licht van de rechtspraak van het Arbitragehof*, Antwerpen, Maklu, 1999, 46; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 15, voetnoot 20.

¹⁸⁶ Arbitragehof 26 maart 1986, nr. 17/86, *TBP* 1986, 328, noot J. VELAERS en *JT* 1986, 562, noot M. UYTENDAELE.

¹⁸⁷ Het ging om het decreet van 26 juni 1984 van de Franse Gemeenschap “assurant la protection de l’usage de la langue française pour les mandataires publics d’expression française” (“tot verzekering van de bescherming van het Franse taalgebruik voor de Franstalige overheidsmandatarissen”). Zie ook: J. CLEMENT, “Omzendbrief-Peeters: Raad van State bevestigt institutionele basisgegevens van het land” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.860), *TBP* 2005, (57) 60; Y. LEJEUNE, “Les connaissances linguistiques requises d’une autorité ou d’un mandat public communal” (noot onder RvS 30 september 1986, nr. 26.943 en RvS 30 september 1986, nr. 26.944), *RRD* 1986, (318) 325; J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State, afdeling wetgeving: vijftig jaar adviezen aan wetgevende vergaderingen, in het licht van de rechtspraak van het Arbitragehof*, Antwerpen, Maklu, 1999, 48; J. VELAERS, “Het taalgebruik en de taalkennis van de gemeentelijke overheid in het Nederlands taalgebied na het arrest van het Arbitragehof van 26 maart 1986” (noot onder Arbitragehof 26 maart 1986, nr. 17), *TBP* 1986, (343) 343; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 16.

¹⁸⁸ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 315; A. ALEN en R. ERGEC, “Het territorialiteitsbeginsel in de Belgische en de Europese rechtspraak. Een poging tot synthese”, *RW* 1998-99, (417) 418; J.

tot de opvatting van de Nederlandstalige kamers van de Raad van State – dat het artikel geen voorschriften of verplichtingen inzake het taalgebruik of de taalkennis van de overheidsmandatarissen met zich meebrengt.¹⁸⁹

D. De reactie van de Raad van State

60. ARRESTEN VAN 30 SEPTEMBER 1986 – De Raad van State kreeg datzelfde jaar nog de kans om zich over het arrest van het Arbitragehof te buigen. De Raad velde op 30 september 1986 vijf arresten¹⁹⁰, waarmee het onder andere de benoeming van José Happart tot burgemeester van Voeren vernietigde.¹⁹¹ Het rechtscollege is van mening dat aan de overwegingen van het Arbitragehof over het taalgebruik van de overheidsmandatarissen geen gezag van gewijsde toekomt, omdat ze geen deel uitmaken van het ‘dictum’.¹⁹² De Nederlandstalige kamer van de Raad van State ziet dus geen

---

CLEMENT, “Waarom de Grondwetgever geen etnograaf is” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.861), *CDPK* 2005, (414) 418; J. CLEMENT, “Omzendbrief-Peeters: Raad van State bevestigt institutionele basisgegevens van het land” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.860), *TBP* 2005, (57) 60; Y. LEJEUNE, “Les connaissances linguistiques requises d’une autorité ou d’un mandat public communal” (noot onder RvS 30 september 1986, nr. 26.943 en RvS 30 september 1986, nr. 26.944), *RRD* 1986, (318) 327; W. PAS, “De betekenis van art. 4 G.W. en de Taalwet Bestuurszaken voor het gebruik der talen door gemeentelijke mandatarissen” (noot onder Arbitragehof 10 maart 1998, nr. 26/98), *RW* 1998-99, (111) 112-113; M. UYTENDAELE, “Les obligations linguistiques des mandataires politiques”, *Courrier Hebdomadaire du CRISP* 1987, afl. 1150, 34; J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State, afdeling wetgeving: vijftig jaar adviezen aan wetgevende vergaderingen, in het licht van de rechtspraak van het Arbitragehof*, Antwerpen, Maklu, 1999, 48; J. VELAERS, “Het taalgebruik en de taalkennis van de gemeentelijke overheid in het Nederlands taalgebied na het arrest van het Arbitragehof van 26 maart 1986” (noot onder Arbitragehof 26 maart 1986, nr. 17), *TBP* 1986, (343) 352; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 16.

¹⁸⁹ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 315; A. ALEN en R. ERGEC, “Het territorialiteitsbeginsel in de Belgische en de Europese rechtspraak. Een poging tot synthese”, *RW* 1998-99, (417) 418; J. CLEMENT, “Waarom de Grondwetgever geen etnograaf is” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.861), *CDPK* 2005, (414) 418; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 859; Y. LEJEUNE, “Les connaissances linguistiques requises d’une autorité ou d’un mandat public communal” (noot onder RvS 30 september 1986, nr. 26.943 en RvS 30 september 1986, nr. 26.944), *RRD* 1986, (318) 328; T. NIJS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis* 2005-06, (1) 5; W. PAS, “De betekenis van art. 4 G.W. en de Taalwet Bestuurszaken voor het gebruik der talen door gemeentelijke mandatarissen” (noot onder Arbitragehof 10 maart 1998, nr. 26/98), *RW* 1998-99, (111) 112-113; M. UYTENDAELE, “Les obligations linguistiques des mandataires politiques”, *Courrier Hebdomadaire du CRISP* 1987, afl. 1150, 34; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 605; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 137; J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State, afdeling wetgeving: vijftig jaar adviezen aan wetgevende vergaderingen, in het licht van de rechtspraak van het Arbitragehof*, Antwerpen, Maklu, 1999, 48; J. VELAERS, “Het taalgebruik en de taalkennis van de gemeentelijke overheid in het Nederlands taalgebied na het arrest van het Arbitragehof van 26 maart 1986” (noot onder Arbitragehof 26 maart 1986, nr. 17), *TBP* 1986, (343) 353; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 33; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 16.

¹⁹⁰ RvS 30 september 1986, nr. 26.941, Motte; RvS 30 september 1986, nr. 26.942, Walraet; RvS 30 september 1986, nr. 26.943, Broers, *RRD* 1986, 305, noot Y. LEJEUNE; RvS 30 september 1986, nr. 26.944, Happart, *RRD* 1986, 315, noot Y. LEJEUNE; RvS 30 september 1986, nr. 26.945, Peeters.

¹⁹¹ J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 860; Y. LEJEUNE, “Les connaissances linguistiques requises d’une autorité ou d’un mandat public communal” (noot onder RvS 30 september 1986, nr. 26.943 en RvS 30 september 1986, nr. 26.944), *RRD* 1986, (318) 321; M. UYTENDAELE, “Les obligations linguistiques des mandataires politiques”, *Courrier Hebdomadaire du CRISP* 1987, afl. 1150, 29-30; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 17.

¹⁹² A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 315; A. ALEN en R. ERGEC, “Het territorialiteitsbeginsel in de Belgische en de Europese rechtspraak. Een poging tot synthese”, *RW* 1998-99, (417) 418-419; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 859; Y. LEJEUNE, “Les connaissances linguistiques requises d’une autorité ou d’un mandat public communal” (noot onder RvS 30 september 1986, nr. 26.943 en RvS 30 september 1986, nr. 26.944), *RRD* 1986, (318) 328-329; W. PAS, “De betekenis van art. 4 G.W. en de Taalwet Bestuurszaken voor het gebruik der talen door gemeentelijke mandatarissen” (noot onder Arbitragehof 10 maart 1998, nr.

reden om haar rechtspraak te wijzigen.¹⁹³ In drie van de vijf arresten¹⁹⁴ zoekt de Raad daarnaast ook aanknopng bij de artikels 10 en 23 van de Bestuursstaalwet.¹⁹⁵ De Raad leidt uit deze artikels af dat zowel de gemeenteraadsleden als de burgemeester en schepenen verplicht zijn om de taal van het eentalige taalgebied te kennen en te gebruiken. Zij zijn volgens de Raad immers plaatselijke diensten die onder het toepassingsgebied van de wet vallen.¹⁹⁶

E. De rechtspraak na de Pacificatiewet

61. DE PACIFICATIEWET VAN 1988 – De Pacificatiewet (*supra* nr. 25) kwam gedeeltelijk tegemoet aan de tegenstellingen tussen beide rechtscollages. De memorie van toelichting bevestigt de voorrang van de taal van het taalgebied.¹⁹⁷ De wet paste de gemeentekieswet¹⁹⁸ en de organieke wet op de OCMW's¹⁹⁹ aan. Gemeente- en OCMW-mandatarissen in de randgemeenten moeten voortaan wel degelijk de taal van het taalgebied kennen, maar hun rechtstreekse verkiezing brengt een onweerlegbaar vermoeden van taalkennis met zich mee.²⁰⁰

26/98), *RW* 1998-99, (111) 112-188; M. UYTENDAELE, “Les obligations linguistiques des mandataires politiques”, *Courrier Hebdomadaire du CRISP* 1987, afl. 1150, 38; J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State, afdeling wetgeving: vijftig jaar adviezen aan wetgevende vergaderingen, in het licht van de rechtspraak van het Arbitragehof*, Antwerpen, Maklu, 1999, 49; J. VELAERS, “Het taalgebruik en de taalkennis van de gemeentelijke overheid in het Nederlands taalgebied na het arrest van het Arbitragehof van 26 maart 1986” (noot onder Arbitragehof 26 maart 1986, nr. 17), *TBP* 1986, (343) 351; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 17.

¹⁹³ M. UYTENDAELE, “Les obligations linguistiques des mandataires politiques”, *Courrier Hebdomadaire du CRISP* 1987, afl. 1150, 31-32; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 33; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 17.

¹⁹⁴ RvS 30 september 1986, nr. 26.941, Motte; RvS 30 september 1986, nr. 26.942, Walraet; RvS 30 september 1986, nr. 26.943, Broers.

¹⁹⁵ J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 860; T. NUS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis* 2005-06, (1) 5; M. UYTENDAELE, “Les obligations linguistiques des mandataires politiques”, *Courrier Hebdomadaire du CRISP* 1987, afl. 1150, 29; J. VELAERS, “Het taalgebruik en de taalkennis van de gemeentelijke overheid in het Nederlands taalgebied na het arrest van het Arbitragehof van 26 maart 1986” (noot onder Arbitragehof 26 maart 1986, nr. 17), *TBP* 1986, (343) 346; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 18.

¹⁹⁶ R. LALLEMAND en G. SOUMERYN-SCHMIT, “Les arrêts linguistiques du Conseil d’Etat”, *JT* 1986, (717) 722; J. VELAERS, “Het taalgebruik en de taalkennis van de gemeentelijke overheid in het Nederlands taalgebied na het arrest van het Arbitragehof van 26 maart 1986” (noot onder Arbitragehof 26 maart 1986, nr. 17), *TBP* 1986, (343) 345-346; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 18.

¹⁹⁷ *Parl.St.* Senaat 1988, 371/1, 6. Zie ook: J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State, afdeling wetgeving: vijftig jaar adviezen aan wetgevende vergaderingen, in het licht van de rechtspraak van het Arbitragehof*, Antwerpen, Maklu, 1999, 49.

¹⁹⁸ Zie het huidige artikel 72bis Nieuwe Gemeentewet

¹⁹⁹ Zie het huidige artikel 25ter OCMW-wet

²⁰⁰ A. ALEN en R. ERGEC, “Het territorialiteitsbeginsel in de Belgische en de Europese rechtspraak. Een poging tot synthese”, *RW* 1998-99, (417) 419; A. ALEN, “Het nieuwe België in drie fasen. Een schematisch overzicht (1)”, *TBP* 1989, (67) 71-72; P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 1027-1028; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 862; J. CLEMENT, “Constitutionele beoordeling van de Wet van 9 augustus 1988 over de taalkennis van gemeentelijke overheidsmandatarissen”, *RW* 1988-89, (1385) 1385; J. DOCKX, “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 265-266; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 64; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 605; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (Geen oplossing mogelijk ?)*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 15-16; J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State, afdeling wetgeving: vijftig jaar adviezen aan wetgevende vergaderingen, in het licht van de rechtspraak van het Arbitragehof*, Antwerpen, Maklu, 1999, 50; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 33.

62. ARTIKELS 10 EN 23 BESTUURSTAALWET – De Pacificatiewet wijzigde het onderwerp van de discussie tussen de Raad van State en het Arbitragehof. Het debat betreft niet langer artikel 4 van de Grondwet, maar wel de artikels 10 en 23 van de Bestuurstaalwet.²⁰¹ Deze artikels geven als het ware uitvoering aan artikel 4 van de Grondwet.²⁰² Artikel 10 bepaalt: “*iedere plaatselijke dienst, die in het Nederlandse, het Franse of het Duitse taalgebied gevestigd is, gebruikt uitsluitend de taal van zijn gebied in zijn binnendiensten.*” Artikel 23 voegt daaraan toe: “*iedere plaatselijke dienst die gevestigd is in de gemeenten Drogenbos, Kraainem, Linkebeek, Sint-Genesius-Rode, Wemmel en Wezembeek-Oppem, gebruikt uitsluitend de Nederlandse taal in zijn binnendiensten.*” Ook in de randgemeenten blijft de taal van de bestuurders dus het Nederlands.²⁰³ Het zal duidelijk worden dat de Raad van State en het Grondwettelijk Hof het ook over de draagwijdte van deze artikels niet eens zijn.

63. DE RAAD VAN STATE: ARRESTEN VAN 1990, 1999 EN 2001 – De Raad van State blijft bij zijn standpunt dat zowel de gemeenteraadsleden als de burgemeester en schepenen de taal van het eentalig taalgebied moeten kennen en gebruiken in hun binnendiensten.²⁰⁴ Aangezien de gemeenteraad een binnendienst is, moeten de burgemeester, de schepenen en de verkozen mandatarissen er de streektaal spreken.²⁰⁵ De Raad van State leidt dit niet langer alleen af uit artikel 4 van de Grondwet, maar ook uit de artikels 10 en 23 van de Bestuurstaalwet. De Raad herneemt dus haar rechtspraak uit 1986 (*supra* nr. 60).

64. HET ARBITRAGEHOF: ARREST VAN 10 MAART 1998 – Ook het Arbitragehof houdt voet bij stuk. Het arrest van 1998²⁰⁶ ligt dan ook in de lijn van dat van 1986. Het Hof oordeelt nogmaals dat de wetgever de voorrang van de taal van het eentalige taalgebied moet respecteren. Ook de faciliteitenregeling mag hieraan geen afbreuk doen. De randgemeenten blijven dus hun principieel eentalig karakter behouden.²⁰⁷ Uit de artikels 10 en 23 van de Bestuurstaalwet leidt het Hof op zijn beurt enkel een taalvereiste voor de burgemeester en de schepenen af, en niet voor de

---

²⁰¹ H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 20.

²⁰² H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 21.

²⁰³ J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 604; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 20.

²⁰⁴ RvS 12 juni 1990, nr. 35.187, Walraet; RvS 23 maart 1999, nr. 79.431, Wezembeek-Oppem; RvS 29 juni 2001, Linkebeek.

²⁰⁵ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 317; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 863-865; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 33; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 20-21.

²⁰⁶ Arbitragehof 10 maart 1998, nr. 26/98, *RW* 1998-99, 110, noot W. PAS.

²⁰⁷ A. ALEN en R. ERGEC, “Het territorialiteitsbeginsel in de Belgische en de Europese rechtspraak. Een poging tot synthese”, *RW* 1998-99, (417) 420; J. CLEMENT, “Waarom de Grondwetgever geen etnograaf is” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.861), *CDPK* 2005, (414) 417; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 866; W. PAS, “De betekenis van art. 4 G.W. en de Taalwet Bestuurszaken voor het gebruik der talen door gemeentelijke mandatarissen” (noot onder Arbitragehof 10 maart 1998, nr. 26/98), *RW* 1998-99, (111) 113; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 30-31.

gemeenteraadsleden.²⁰⁸ Deze beslissing lijkt vreemd. Verschillende rechtsgeleerden²⁰⁹ stellen het standpunt van het Arbitragehof in vraag op grond van de volgende redenering: het Hof leidt uit de Bestuursaalwet af dat burgemeester en schepenen verplicht zijn om tijdens de zittingen van de gemeenteraad de taal van het taalgebied te gebruiken. Volgens artikel 10 van de Bestuursaalwet “gebruikt iedere plaatselijke dienst uitsluitend de taal van zijn gebied in zijn binnendiensten”. In de ogen van het Hof zijn de vergaderingen van de gemeenteraad dus binnendiensten in de zin van de Bestuursaalwet. Hoe is het dan mogelijk dat een gemeenteraadslid in diezelfde binnendienst, in tegenstelling tot de burgemeester en schepenen, niet aan dezelfde verplichting onderworpen is?

F. De Raad van State en de omzendingbrieven-Peeters en -Martens

65. DE STRIKTE INTERPRETATIE VAN DE TAALFACILITEITEN – In 2004 sprak de Raad van State zich uit over de omzendingbrieven-Peeters en -Martens (*supra* nr. 38).²¹⁰ De Franse Gemeenschap, het Waals Gewest en de Franstalige gemeentebesturen van een aantal randgemeenten hadden een beroep tot vernietiging ingesteld tegen de omzendingbrieven. In de randgemeenten was het een gewoonte geworden dat de administratieve betrekkingen in het Frans bleven verlopen van zodra iemand eenmaal om faciliteiten had verzocht. De verzoekers waren het er niet mee eens dat een Franstalige inwoner volgens de omzendingbrieven telkens opnieuw uitdrukkelijk om faciliteiten moest verzoeken.²¹¹ De Raad weigerde de omzendingbrieven te vernietigen. In zijn arrest oordeelt de Raad dat de manier waarop de Franstaligen de faciliteiten interpreteren niet strookt met de territorialiteit en de taalhomogeniteit van het Nederlandse taalgebied.²¹² De ‘Franstalige’ interpretatie leidt in

---

²⁰⁸ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 317; A. ALEN en R. ERGEC, “Het territorialiteitsbeginsel in de Belgische en de Europese rechtspraak. Een poging tot synthese”, *RW* 1998-99, (417) 420; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 865-866; T. NUS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis* 2005-06, (1) 5; W. PAS, “De betekenis van art. 4 G.W. en de Taalwet Bestuurszaken voor het gebruik der talen door gemeentelijke mandatarissen” (noot onder Arbitragehof 10 maart 1998, nr. 26/98), *RW* 1998-99, (111) 113; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief*, s.l., 2010, 33; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 21.

²⁰⁹ J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 876-878; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 21-22.

²¹⁰ RvS 23 december 2004, nr. 138.860, Kraainem; RvS 23 december 2004, nr. 138.861, Gregoire; RvS 23 december 2004, nr. 138.862, Linkebeek; RvS 23 december 2004, nr. 138.863, Bolle; RvS 23 december 2004, nr. 138.864, O.C.M.W. Linkebeek.

²¹¹ C. BERX, “De faciliteiten in de rand- en taalgrensgemeenten. Enkele beschouwingen bij een fundamenteel interpretatieprobleem naar aanleiding van een rondzendbrief”, *T.Gem.* 1998, (97) 101; J. CLEMENT, “Waarom de Grondwetgever geen etnograaf is” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.861), *CDPK* 2005, (414) 419; J. CLEMENT, “Omzendingbrieven-Peeters: Raad van State bevestigt institutionele basisgegevens van het land” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.860), *TBP* 2005, (57) 59; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief*, s.l., 2010, 32; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 32.

²¹² A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 318; J. CLEMENT, “Waarom de Grondwetgever geen etnograaf is” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.861), *CDPK* 2005, (414) 419-420; T. NUS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis* 2005-06, (1) 5; W. PAS, “Minority Issues in Belgium: A Brief Overview of Recent Developments” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL, J. PACKER en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2005-06*, V, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2007, (511) 517; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief*, s.l., 2010, 32; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 32.

werkelijkheid immers tot een stelsel van tweetaligheid. De faciliteiten moeten volgens de Raad van State daarentegen strikt geïnterpreteerd worden, in het licht van het territorialiteitsbeginsel uit artikel 4 van de Grondwet.²¹³ De strikte interpretatie is immers de enige manier waarop het eentalige Nederlandse taalgebied daadwerkelijk eentalig kan blijven. De Raad van State staft deze opvatting onder andere door expliciet te verwijzen naar het reeds besproken arrest 26/98 van het Arbitragehof.²¹⁴ Het Hof spreekt zich in dat arrest dan wel niet uitdrukkelijk uit over de correcte interpretatie van de faciliteiten, het benadrukt wel de voorrang van artikel 4 van de Grondwet. Het Arbitragehof interpreteert de taalwetgeving in zijn arrest in het licht van dat artikel: de faciliteiten moeten de territorialiteit respecteren.²¹⁵ Taalfaciliteiten betekenen immers niet hetzelfde als tweetaligheid.

66. DE STRIKTE INTERPRETATIE OPNIEUW BEVESTIGD – In 2008 bevestigde de Raad van State de inhoud van de arresten uit 2004.²¹⁶ De gemeente Wezembeek-Oppem had een beroep ingesteld tegen de nietigverklaring van een aantal besluiten van het college van burgemeester en schepenen. In de aanloop naar de verkiezingen van 2003 waren er onder andere Franstalige oproepingsbrieven verstuurd zonder dat de geadresseerden hier uitdrukkelijk om verzocht hadden. Het arrest van de Raad van State herneemt de voorrangstatus van het Nederlands. Daarnaast herhaalt het dat het verzoek om het Frans te gebruiken in de administratieve betrekkingen uitdrukkelijk moet worden herhaald. De interpretatie die de omzendbrieven-Peeters en -Martens aan de faciliteiten geven, is volgens de Raad van State dus de enige juiste.²¹⁷

G. De nationale rechtspraak: besluit

67. SAMENGEVAT – Bondig geschetst ziet de rechtspraak van de Raad van State en het Grondwettelijk Hof inzake de faciliteiten er als volgt uit: beide rechtscolleges lezen in artikel 4 van de Grondwet een strikte vorm van territorialiteit. De eentaligheid van het Nederlandse taalgebied heeft voorrang, ook ten aanzien van de wetgever. Uitzonderingen op dit principe, zoals de faciliteiten, moeten strikt geïnterpreteerd worden. De Raad en het Hof verschillen van mening wat betreft de verdere implicaties van artikel 4 van de Grondwet: volgens de Raad van State bevat dit artikel een regel inzake het taalgebruik, volgens het Grondwettelijk Hof niet. Ook wat de artikels 10 en 23 van de Bestuursstaalwet betreft, houden beide rechtscolleges er een andere opvatting op na: de Raad Van

---

²¹³ J. CLEMENT, “Waarom de Grondwetgever geen etnograaf is” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.861), *CDPK* 2005, (414) 418-420; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 32.

²¹⁴ Arbitragehof 10 maart 1998, nr. 26/98, *RW* 1998-99, 110, noot W. PAS.

²¹⁵ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 318; J. CLEMENT, “Waarom de Grondwetgever geen etnograaf is” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.861), *CDPK* 2005, (414) 419-420; W. PAS, “Minority Issues in Belgium: A Brief Overview of Recent Developments” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL, J. PACKER en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2005-06*, V, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2007, (511) 517; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 33.

²¹⁶ RvS 19 juni 2008, nr. 184.353, Wezembeek-Oppem.

²¹⁷ H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief*, s.l., 2010, 32.

State is van mening dat zowel de burgemeester en de schepenen als de gemeenteraadsleden de streektaal moeten gebruiken tijdens de zittingen van de gemeenteraad. Volgens het Grondwettelijk Hof is dit enkel het geval voor de burgemeester en de schepenen. Ondanks deze twee twistpunten, lijkt naast de Raad van State toch ook het Grondwettelijk Hof de Vlaamse interpretatie te steunen.

AFDELING II. DE PERSONELE INTERPRATIE

§1. De Waalse interpretatie

68. DE PERSONALITEIT – De Franstaligen in de rand wijzen de voorrang van het territorialiteitsbeginsel met betrekking tot de faciliteiten af. Ze zijn van mening dat in sommige gevallen niet het gebied, maar wel het individu bepalend moet zijn voor de taal waarin de betrekkingen met de overheid plaatsvinden.²¹⁸ In die gevallen moet een anderstalige in zijn eigen taal met de overheid kunnen communiceren, ongeacht het taalgebied waar hij zich bevindt. Het zou dus te ver gaan om te stellen dat Franstaligen resoluut voor dit personaliteitsbeginsel kiezen en het territorialiteitsprincipe in het algemeen afwijzen.²¹⁹ Ook zij kozen in het verleden immers voor een federaal België waarin de taalgebieden de administratieve voertaal bepalen.²²⁰ De verschillen bevinden zich veeleer in subtielere kwesties, zoals de faciliteitenregeling.²²¹ In de bespreking van de problematiek in de zes randgemeenten kwamen de voornaamste meningsverschillen aan bod: vooreerst zien de Franstaligen de faciliteiten als een verworven recht en niet als een uitdovende maatregel.²²² Ze willen zich blijvend op de taalfaciliteiten kunnen beroepen. Daarnaast storen ze zich eraan dat ze telkens uitdrukkelijk om faciliteiten moeten verzoeken. Ze zijn van mening dat ze als Franstalige individuen

---

²¹⁸ P. BERCKX, “De toepassing van de taalregeling in de faciliteitengemeenten”, *TBP* 1998, (332) 341; C. BERX, “De faciliteiten in de rand- en taalgrensgemeenten. Enkele beschouwingen bij een fundamenteel interpretatieprobleem naar aanleiding van een rondzendbrief”, *T.Gem.* 1998, (97) 98; J. CLEMENT en M. VAN DE PUTTE, “België, de minderheidsbescherming en het kaderverdrag. Kan het Belgisch model de wereld redden?” in E. BREMS en R. STOKX (eds.), *Recht en Minderheden. De ene diversiteit is de andere niet*, Brugge, die Keure, 2006, (25) 26; J. CLEMENT, “Constitutionele beoordeling van de Wet van 9 augustus 1988 over de taalkennis van gemeentelijke overheidsmandatarissen”, *RW* 1988-89, (1385) 1387; W. SWENDEN, “Personality vs. Territoriality: Belgium and the Framework Convention for the protection of National Minorities” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2002-03*, II, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, (331) 354; J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State, afdeling wetgeving: vijftig jaar adviezen aan wetgevende vergaderingen, in het licht van de rechtspraak van het Arbitragehof*, Antwerpen, Maklu, 1999, 49.

²¹⁹ H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 39.

²²⁰ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 306; A. ALEN en P. PEETERS, “Het Rapport Columberg namens de Raad van Europa en de Belgische taalwetgeving: een storm in een glas water”, *TBP* 1999, (387) 391; P. BERCKX, “De toepassing van de taalregeling in de faciliteitengemeenten”, *TBP* 1998, (332) 341; C. BERX, “De faciliteiten in de rand- en taalgrensgemeenten. Enkele beschouwingen bij een fundamenteel interpretatieprobleem naar aanleiding van een rondzendbrief”, *T.Gem.* 1998, (97) 98-99; J. CLEMENT, *Bestuurstaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 12-13; J. CLEMENT, *Taalfrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 868, voetnoot 3166; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 39.

²²¹ P. BERCKX, “De toepassing van de taalregeling in de faciliteitengemeenten”, *TBP* 1998, (332) 342; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 39.

²²² P. BERCKX, “De toepassing van de taalregeling in de faciliteitengemeenten”, *TBP* 1998, (332) 342; C. BERX, “De faciliteiten in de rand- en taalgrensgemeenten. Enkele beschouwingen bij een fundamenteel interpretatieprobleem naar aanleiding van een rondzendbrief”, *T.Gem.* 1998, (97) 100.

het recht hebben in hun eigen taal te communiceren met het gemeentebestuur.²²³ Ze vinden ten slotte ook dat de verkozen gemeentemantatarissen het Frans mogen gebruiken als ‘binnendiensttaal’, onder andere in de gemeenteraad.²²⁴ Het feit dat dit recht hen ontnomen wordt doordat bijvoorbeeld de benoeming van een Franstalige burgemeester uitblijft, doet in hun ogen afbreuk aan de democratische waarden van het land.²²⁵

§2. Steun van internationaal recht: het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden

69. INTERNATIONALE VOORKEUR VOOR DE FRANSTALIGE INTERPRETATIE – Het internationaal recht komt deels tegemoet aan de eisen van de Franstaligen in de rand.²²⁶ De Franstaligen in de faciliteitengemeenten zien zichzelf namelijk als een nationale minderheid. Ze hopen dan ook dat de Belgische wetgever zich op termijn verplicht zal voelen om gehoor te geven aan de internationale minderhedenbescherming. Die tak van het internationale recht geeft in het algemeen immers de voorkeur aan het personaliteitsbeginsel.²²⁷ Minderhedenbescherming is een breed begrip en heeft een plaats in verschillende internationale verdragen. Deze bijdrage beperkt zich tot het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden en onderzoekt in welke mate het onverenigbaar is met de Belgische taalregeling.

A. Het Kaderverdrag: algemeen

70. OVERZICHT – Het Comité van Ministers van de Raad van Europa nam op 10 november 1994 te Straatsburg het ‘Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden’ aan. Het verdrag bevat een aantal economische, politieke, maatschappelijke en culturele minimumrechten ter bevordering van de identiteit en de culturele eigenheid van nationale minderheden. Het gaat onder andere om onderwijs en contact met de overheid in de eigen taal en toegang tot de media. De meeste

---

²²³ J. CLEMENT, “Waarom de Grondwetgever geen etnograaf is” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.861), *CDPK* 2005, (414) 419; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief*, s.l., 2010, 32.

²²⁴ M. UYTENDAELE, “Les obligations linguistiques des mandataires politiques”, *Courrier Hebdomadaire du CRISP* 1987, afl. 1150, 18-19.

²²⁵ M. UYTENDAELE, “Les obligations linguistiques des mandataires politiques”, *Courrier Hebdomadaire du CRISP* 1987, afl. 1150, 3; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 32; J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State, afdeling wetgeving: vijftig jaar adviezen aan wetgevende vergaderingen, in het licht van de rechtspraak van het Arbitragehof*, Antwerpen, Maklu, 1999, 49.

²²⁶ G. LAWERS, “The Use of Language in Education in Belgium” in D. RICHTER, I. RICHTER, R. TOIVANEN en I. ULASIUK (eds.), *Language Rights Revisited – The Challenge of Global Migration and Communication*, Berlijn, BERLINER WISSENSCHAFTS-VERLAG, 2012, (259) 268; W. SWENDEN, “Personality vs. Territoriality: Belgium and the Framework Convention for the protection of National Minorities” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2002-03*, II, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, (331) 332.

²²⁷ E. Brems, “Vlaamse taalvereisten getoetst aan internationale mensenrechtenverdragen” in A. Alen en S. Sottiaux (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (1) 6; J. CLEMENT en M. VAN DE PUTTE, “België, de minderheidsbescherming en het kaderverdrag. Kan het Belgisch model de wereld redden?” in E. BREMS en R. STOKX (eds.), *Recht en Minderheden. De ene diversiteit is de andere niet*, Brugge, die Keure, 2006, (25) 37. Met betrekking tot het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden, zie: T. NIJS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis* 2005-06, (1) 2.

bepalingen hebben geen rechtstreekse werking.²²⁸ Het Kaderverdrag beoogt immers voornamelijk ruim geformuleerde inspanningsverplichtingen op te leggen en laat de lidstaten dus een grote appreciatiemarge.²²⁹ Opvallend is dat het verdrag het begrip ‘nationale minderheid’ zelf niet definieert.²³⁰ Het is de bedoeling dat de lidstaten dit tot op zekere hoogte zelf doen, weliswaar zonder daarbij afbreuk te doen aan de bepalingen van het verdrag of aan de beginselen van het internationaal recht.²³¹ Deze pragmatische houding lijkt nodig om zoveel mogelijk ratificaties mogelijk te maken. De Raad van Europa is immers van mening dat nationale minderhedenbescherming vaak een delicate aangelegenheid betreft die sterk afhankelijk is van interne, nationale afspraken en evenwichten.²³²

---

²²⁸ A. ALEN en P. PEETERS, “Het Rapport Columberg namens de Raad van Europa en de Belgische taalwetgeving: een storm in een glas water”, *TBP* 1999, (387) 392; J. CLEMENT, *Bestuurstaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 28; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 734; X. DELGRANGE en S. VAN DROOGHENBROECK, “La signature de la Convention-Cadre sur la protection des minorités nationales et les mesures de protection des minorités contenues dans les lois spéciales”, *APT* 2002, (273) 280-281; R. ERGEC, Y. LEJEUNE, L. NEYCKEN, J.-C. SCHOLSEM, R. SENELLE, E. SUY en J. VELAERS, “Raamverdrag over de bescherming van de Nationale Minderheden (Raad Van Europa). Verslag van de groep van grondwetspecialisten gevraagd door de Interministeriële Conferentie ‘Buitenlands Beleid’ (ICBB) van 12 maart 1996”, *CDPK* 1998, (491) 491; A. FENET, G. KOUBI en I. SCHULTE-TENCKHOF, *Le droit et les minorités. Analyses et textes*, Brussel, Bruylant, 2000, 269; A. MEIJKNECHT, *Towards International Personality: The Position of Minorities and Indigenous Peoples in International Law*, Antwerpen, Intersentia, 2001, 142; T. NIJS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis* 2005-06, (1) 3; M. VAN DE PUTTE en J. CLEMENT, “Het Europees Kaderverdrag tot bescherming van nationale minderheden en de etnisch-culturele minderheden in België”, *T.Vreemd.* 2003, (102) 105; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 105-106.

²²⁹ A. ALEN en P. PEETERS, “Het Rapport Columberg namens de Raad van Europa en de Belgische taalwetgeving: een storm in een glas water”, *TBP* 1999, (387) 392; J. CLEMENT, *Bestuurstaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 28; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 734; R. ERGEC, Y. LEJEUNE, L. NEYCKEN, J.-C. SCHOLSEM, R. SENELLE, E. SUY en J. VELAERS, “Raamverdrag over de bescherming van de Nationale Minderheden (Raad Van Europa). Verslag van de groep van grondwetspecialisten gevraagd door de Interministeriële Conferentie ‘Buitenlands Beleid’ (ICBB) van 12 maart 1996”, *CDPK* 1998, (491) 492; A. FENET, G. KOUBI en I. SCHULTE-TENCKHOF, *Le droit et les minorités. Analyses et textes*, Brussel, Bruylant, 2000, 269; A. MEIJKNECHT, *Towards International Personality: The Position of Minorities and Indigenous Peoples in International Law*, Antwerpen, Intersentia, 2001, 142; T. NIJS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis* 2005-06, (1) 3; M. VAN DE PUTTE en J. CLEMENT, “Het Europees Kaderverdrag tot bescherming van nationale minderheden en de etnisch-culturele minderheden in België”, *T.Vreemd.* 2003, (102) 105-106; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 124.

²³⁰ F. BENOÎT-RHOMER, *The minority question in Europe. Texts and commentary*, Straatsburg, Council of Europe Publishing, 1996, 41; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 736; X. DELGRANGE en S. VAN DROOGHENBROECK, “La signature de la Convention-Cadre sur la protection des minorités nationales et les mesures de protection des minorités contenues dans les lois spéciales”, *APT* 2002, (273) 275; R. ERGEC, Y. LEJEUNE, L. NEYCKEN, J.-C. SCHOLSEM, R. SENELLE, E. SUY en J. VELAERS, “Raamverdrag over de bescherming van de Nationale Minderheden (Raad Van Europa). Verslag van de groep van grondwetspecialisten gevraagd door de Interministeriële Conferentie ‘Buitenlands Beleid’ (ICBB) van 12 maart 1996”, *CDPK* 1998, (491) 497; A. FENET, G. KOUBI en I. SCHULTE-TENCKHOF, *Le droit et les minorités. Analyses et textes*, Brussel, Bruylant, 2000, 270; T. NIJS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis* 2005-06, (1) 10; M. VAN DE PUTTE en J. CLEMENT, “Het Europees Kaderverdrag tot bescherming van nationale minderheden en de etnisch-culturele minderheden in België”, *T.Vreemd.* 2003, (102) 102.

²³¹ X. DELGRANGE en S. VAN DROOGHENBROECK, “La signature de la Convention-Cadre sur la protection des minorités nationales et les mesures de protection des minorités contenues dans les lois spéciales”, *APT* 2002, (273) 275; T. NIJS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis* 2005-06, (1) 10; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 109-110.

²³² X. DELGRANGE en S. VAN DROOGHENBROECK, “La signature de la Convention-Cadre sur la protection des minorités nationales et les mesures de protection des minorités contenues dans les lois spéciales”, *APT* 2002, (273) 275; A. FENET, G. KOUBI en I. SCHULTE-TENCKHOF, *Le droit et les minorités. Analyses et textes*, Brussel, Bruylant, 2000, 270; T. NIJS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt

71. BELGIË: DE RATIFICATIE BLIJFT UIT – België heeft het verdrag in 2001 ondertekend in het kader van het Lambermontakkoord (*supra* nr. 29). De ondertekening kaderde in een breed communautair compromis en kwam er op uitdrukkelijk verzoek van de toenmalige PSC (het huidige cdH).²³³ Premier Verhofstadt benadrukte op 28 juni in de Kamer echter dat “*de toepassing van het raamverdrag geen afbreuk doet aan de grondwettelijke bepalingen, garanties of beginselen en evenmin aan de wetgevende normen die op het ogenblik het taalgebruik regelen.*”²³⁴ Dit voorbehoud impliceert dat als Nederlandstaligen en Franstaligen onder de definitie van het begrip ‘minderheid’ vallen, dit enkel het geval kan zijn wat betreft de huidige faciliteitengemeenten en dus niet in de rest van het land.²³⁵ België heeft het verdrag dan wel ondertekend, de ratificatie (en dus de inwerkingtreding) zal pas kunnen doorgaan nadat de Interministeriële Conferentie voor Buitenlands Beleid (‘ICBB’) het begrip ‘nationale minderheid’ heeft gedefinieerd.²³⁶ Het was toen reeds duidelijk dat een ratificatie lang op zich zou laten wachten. Ze moet immers door zowel de deelstatelijke parlementen als het federale parlement gedaan worden en heeft tot op heden nog niet plaats gevonden.²³⁷

72. MOEILIKHEDEN M.B.T. DEFINITIE MINDERHEID – De definitie van het begrip ‘minderheid’ in functie van het Kaderverdrag is een heikel punt in België.²³⁸ De voornaamste definities uit de

en gewogen”, *Jura Falconis* 2005-06, (1) 10; M. VAN DE PUTTE en J. CLEMENT, “Het Europees Kaderverdrag tot bescherming van nationale minderheden en de etnisch-culturele minderheden in België”, *T.Vreemd.* 2003, (102) 102; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 107-109.

²³³ J. CLEMENT, *Bestuurstaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 31; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 736; X. DELGRANGE en S. VAN DROOGHENBROECK, “La signature de la Convention-Cadre sur la protection des minorités nationales et les mesures de protection des minorités contenues dans les lois spéciales”, *APT* 2002, (273) 273; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 118; T. NIJS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis* 2005-06, (1) 2; W. PAS, “Minority Issues in Belgium: A Brief Overview of Recent Developments” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL, J. PACKER en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2005-06*, V, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2007, (511) 511; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 103.

²³⁴ *Hand.* Kamer 2000-01, 28 juni 2001, 2.

²³⁵ J. CLEMENT, *Bestuurstaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 36-37; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 742.

²³⁶ J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 737; T. NUS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis* 2005-06, (1) 10; W. PAS, “Minority Issues in Belgium: A Brief Overview of Recent Developments” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL, J. PACKER en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2005-06*, V, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2007, (511) 511-512; J.-C. SCHOLSEM, “La protection des minorités et le Conseil de l’Europe. Le cas hongrois et belge” in F. DELPÉRIE en L. TRÓCSÁNYI (eds.), *L’unité et la diversité de l’Europe. Les droits des minorités. Les exemples belge et hongrois*, Brussel, Bruyant, 2003, (49) 59; M. VAN DE PUTTE en J. CLEMENT, “Het Europees Kaderverdrag tot bescherming van nationale minderheden en de etnisch-culturele minderheden in België”, *T.Vreemd.* 2003, (102) 102; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 105.

²³⁷ T. NIJS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis* 2005-06, (1) 10; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 103-104.

²³⁸ J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 118; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 103.

rechtsleer hebben de volgende elementen gemeenschappelijk:²³⁹ het moet gaan om een numerieke minderheid van personen met de nationaliteit van de staat in kwestie, in een niet-dominante positie. De leden van de groep moeten daarnaast eigen religieuze, culturele of taalkundige kenmerken vertonen en hun eigenheid willen behouden. De meningen in België lopen uiteen en voorlopig lijken de tegenstellingen tussen beide taalgroepen te groot om tot een consensus te komen. Volgens de Vlamingen is enkel de Duitse taalgroep een minderheid in de zin van het Kaderverdrag.²⁴⁰ Zij leiden dit af uit het federale karakter van de taalwetgeving en uit het machtsevenwicht dat in de federale instellingen tussen Vlamingen en Walen tot stand is gekomen. Deze argumenten overtuigen de Franstaligen niet. Zij zijn van mening dat zowel Duitstaligen als Franstaligen en zelfs de Nederlandstaligen (ondanks hun numerieke overwicht) minderheden uitmaken in de zin van het Kaderverdrag.²⁴¹ De woonplaats van de persoon in kwestie is daarbij niet van belang. De Raad van Europa lijkt zich hierbij aan te sluiten (*infra* nr. 87). Vanzelfsprekend zouden de Franstaligen in de randgemeenten volgens deze opvatting als minderheid erkend moeten worden.

B. Relevante bepalingen

1. Taalgebruik (artikels 10 en 11)

73. DE MINDERHEIDSTAAL IN PRIVATE VERHOUDINGEN – Artikel 10, eerste lid luidt: “*de Partijen verplichten zich ertoe te erkennen dat iedere persoon die tot een nationale minderheid behoort het recht heeft vrijelijk en zonder inmenging zijn minderheidstaal te gebruiken, in het privé-leven en in het openbaar, mondeling en in geschrifte.*” Het begrip ‘privé-leven’ betreft de persoonlijke, private levenssfeer. ‘Het openbaar’ verwijst onder andere naar het economische, culturele en sociale

---

²³⁹ F. BENOÎT-RHOMER, *The minority question in Europe. Texts and commentary*, Straatsburg, Council of Europe Publishing, 1996, 13; R. ERGEC, Y. LEJEUNE, L. NEYCKEN, J.-C. SCHOLSEM, R. SENELLE, E. SUY en J. VELAERS, “Raamverdrag over de bescherming van de Nationale Minderheden (Raad Van Europa). Verslag van de groep van grondwetspecialisten gevraagd door de Interministeriële Conferentie ‘Buitenlands Beleid’ (ICBB) van 12 maart 1996”, *CDPK* 1998, (491) 495; N. LAGASSE, “Observations sur la questions des minorités en Belgique” in F. DELPÉREE en L. TRÓCSÁNYI (eds.), *L’unité et la diversité de l’Europe. Les droits des minorités. Les exemples belge et hongrois*, Brussel, Bruyant, 2003, (65) 66; A. MEIJKNECHT, *Towards International Personality: The Position of Minorities and Indigenous Peoples in International Law*, Antwerpen, Intersentia, 2001, 77-91; W. SWENDEN, “Personality vs. Territoriality: Belgium and the Framework Convention for the protection of National Minorities” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2002-03*, II, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, (331) 331.

²⁴⁰ J. CLEMENT, *Bestuurstaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 31; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 736; R. ERGEC, Y. LEJEUNE, L. NEYCKEN, J.-C. SCHOLSEM, R. SENELLE, E. SUY en J. VELAERS, “Raamverdrag over de bescherming van de Nationale Minderheden (Raad Van Europa). Verslag van de groep van grondwetspecialisten gevraagd door de Interministeriële Conferentie ‘Buitenlands Beleid’ (ICBB) van 12 maart 1996”, *CDPK* 1998, (491) 496; T. NIJS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis* 2005-06, (1) 11; M. VAN DE PUTTE en J. CLEMENT, “Het Europees Kaderverdrag tot bescherming van nationale minderheden en de etnisch-culturele minderheden in België”, *T.Vreemd*. 2003, (102) 102-103.

²⁴¹ J. CLEMENT, *Bestuurstaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 31; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 736; R. ERGEC, Y. LEJEUNE, L. NEYCKEN, J.-C. SCHOLSEM, R. SENELLE, E. SUY en J. VELAERS, “Raamverdrag over de bescherming van de Nationale Minderheden (Raad Van Europa). Verslag van de groep van grondwetspecialisten gevraagd door de Interministeriële Conferentie ‘Buitenlands Beleid’ (ICBB) van 12 maart 1996”, *CDPK* 1998, (491) 491; T. NIJS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis* 2005-06, (1) 12.

leven.²⁴² Artikel 10, eerste lid van het Kaderverdrag vormt op zich geen bedreiging voor de taalregeling in de faciliteitengemeenten. Artikel 30 van de Grondwet waarborgt immers de volledige vrijheid van taalgebruik tussen particulieren (*supra* nr. 36).²⁴³

74. MINDERHEIDSTAAL IN BETREKKINGEN MET BESTUURSLIJKE INSTANTIES – Artikel 10, tweede lid is waarschijnlijk een van de meest omstreden bepalingen van het Kaderverdrag. Het bepaalt: “*in gebieden die van oudsher of in groten getale worden bewoond door personen die tot nationale minderheden behoren, streven de partijen ernaar, indien die personen daarom verzoeken en wanneer een dergelijk verzoek in een werkelijke behoefte voorziet, voor zover mogelijk, de voorwaarden te waarborgen die het mogelijk maken de minderheidstaal te gebruiken in betrekkingen tussen die personen en de bestuurlijke instanties.*” Uit dit artikel volgt dat leden van een minderheidsgroep in hun eigen taal moeten kunnen communiceren met de overheid, indien er aan twee voorwaarden voldaan is. Vooreerst moet de minderheidsgroep de gebieden in kwestie “*van oudsher*” of “*in grote getale*” bewonen.²⁴⁴ Het woord ‘of’ impliceert dat het hier niet om een cumulatieve voorwaarde gaat. Het artikel stelt als tweede voorwaarde dat het moet gaan om een “*werkelijke behoefte vanwege personen die tot nationale minderheden behoren*” om de minderheidstaal te gebruiken.²⁴⁵ De precieze draagwijdte van beide voorwaarden is niet geheel duidelijk zodat het artikel ruimte laat voor interpretatie.²⁴⁶ Als aan beide voorwaarden voldaan is, ontstaat voor de lidstaten een zeer ruim geformuleerde verplichting: ze moeten er “*voor zover mogelijk naar streven*” om “*de voorwaarden*

---

²⁴² F. BENOÎT-RHOMER, *The minority question in Europe. Texts and commentary*, Straatsburg, Council of Europe Publishing, 1996, 46-47; A. FENET, G. KOUBI en I. SCHULTE-TENCKHOF, *Le droit et les minorités. Analyses et textes*, Brussel, Bruylant, 2000, 277; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 126-127.

²⁴³ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 303; J. CLEMENT, “De taalvrijheid in de Grondwet. Ontwaakt de schone slaapster?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (17) 27; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 589; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 37; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 14.

²⁴⁴ J. CLEMENT en M. VAN DE PUTTE, “België, de minderheidsbescherming en het kaderverdrag. Kan het Belgisch model de wereld redden?” in E. BREMS en R. STOKX (eds.), *Recht en Minderheden. De ene diversiteit is de andere niet*, Brugge, die Keure, 2006, (25) 35; F. DE VARENNES, “Article 10” in M. WELLER (ed.), *The Rights of Minorities in Europe. A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities*, New York, Oxford University Press, 2005, (301) 312; M. VAN DE PUTTE en J. CLEMENT, “Het Europees Kaderverdrag tot bescherming van nationale minderheden en de etnisch-culturele minderheden in België”, *T.Vreemd*. 2003, (102) 104; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 128.

²⁴⁵ X. DELGRANGE en S. VAN DROOGHENBROECK, “La signature de la Convention-Cadre sur la protection des minorités nationales et les mesures de protection des minorités contenues dans les lois spéciales”, *APT* 2002, (273) 280; F. DE VARENNES, “Article 10” in M. WELLER (ed.), *The Rights of Minorities in Europe. A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities*, New York, Oxford University Press, 2005, (301) 312; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 128-129.

²⁴⁶ F. BENOÎT-RHOMER, *The minority question in Europe. Texts and commentary*, Straatsburg, Council of Europe Publishing, 1996, 47; J. CLEMENT en M. VAN DE PUTTE, “België, de minderheidsbescherming en het kaderverdrag. Kan het Belgisch model de wereld redden?” in E. BREMS en R. STOKX (eds.), *Recht en Minderheden. De ene diversiteit is de andere niet*, Brugge, die Keure, 2006, (25) 35; X. DELGRANGE en S. VAN DROOGHENBROECK, “La signature de la Convention-Cadre sur la protection des minorités nationales et les mesures de protection des minorités contenues dans les lois spéciales”, *APT* 2002, (273) 280; F. DE VARENNES, “Article 10” in M. WELLER (ed.), *The Rights of Minorities in Europe. A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities*, New York, Oxford University Press, 2005, (301) 311; A. MEIJKNECHT, *Towards International Personality: The Position of Minorities and Indigenous Peoples in International Law*, Antwerpen, Intersentia, 2001, 142-143; M. VAN DE PUTTE en J. CLEMENT, “Het Europees Kaderverdrag tot bescherming van nationale minderheden en de etnisch-culturele minderheden in België”, *T.Vreemd*. 2003, (102) 104.

te waarborgen” zodat de betrekkingen tussen de overheid en de particulier in de taal van de minderheidsgroep kunnen plaatsvinden.²⁴⁷ Het begrip ‘overheid’ is overigens zeer breed:²⁴⁸ het gaat vooreerst om federale, regionale en lokale overheden, maar ook om overheidsbedrijven en zelfs om private personen indien zij een bestuurlijke functie uitoefenen.²⁴⁹

75. TOEPASSING OP DE TAALWETGEVING – Artikel 10, tweede lid van het Kaderverdrag lijkt onverenigbaar met het territorialiteitsbeginsel uit de Belgische taalwetgeving (*supra* nr. 46). Het principe ‘streektaal is bestuurstaal’ betekent dat de contacten met de overheid in het Nederlandse taalgebied in het Nederlands moeten verlopen.²⁵⁰ Mocht de Waalse definitie van het begrip ‘minderheid’ (*supra* nr. 72) aanvaard worden, dan zouden de Franstaligen na de ratificatie van het Kaderverdrag in heel Vlaanderen een minderheid vormen.²⁵¹ In dat geval zouden hun contacten met de overheid er overal in het Frans moeten kunnen verlopen.²⁵² Wat betreft de faciliteitenregeling vormt het artikel op het eerste gezicht geen probleem. In de faciliteitengemeenten is namelijk reeds een aparte regeling van kracht waardoor anderstaligen in hun eigen taal met de overheid kunnen communiceren.²⁵³ De situatie is echter minder eenvoudig dan ze lijkt. In 2002 stelde de Zwitserse Lili Nabholz-Haidegger in opdracht van de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa een rapport op over de Belgische taalsituatie (*infra* nr. 86). Het rapport wijst de interpretatie die de omzendbrief-Peeters aan de taalfaciliteiten geeft, af. Volgens Nabholz-Haidegger is het niet correct dat Franstaligen in de rand zich niet kunnen laten registreren en telkens opnieuw uitdrukkelijk om faciliteiten moeten verzoeken. Zolang de Vlaamse randgemeenten verplicht blijven om de faciliteiten strikt te interpreteren, is de regeling in haar ogen dus niet verenigbaar met artikel 10, tweede lid.²⁵⁴

---

²⁴⁷ F. BENOÎT-RHOMER, *The minority question in Europe. Texts and commentary*, Straatsburg, Council of Europe Publishing, 1996, 47; J. CLEMENT en M. VAN DE PUTTE, “België, de minderheidsbescherming en het kaderverdrag. Kan het Belgisch model de wereld redden?” in E. BREMS en R. STOKX (eds.), *Recht en Minderheden. De ene diversiteit is de andere niet*, Brugge, die Keure, 2006, (25) 35; F. DE VARENNES, “Article 10” in M. WELLER (ed.), *The Rights of Minorities in Europe. A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities*, New York, Oxford University Press, 2005, (301) 311; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 129.

²⁴⁸ F. DE VARENNES, “Article 10” in M. WELLER (ed.), *The Rights of Minorities in Europe. A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities*, New York, Oxford University Press, 2005, (301) 312.

²⁴⁹ J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 129.

²⁵⁰ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 313; P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 66; T. VAN SANTEN, *Het taalprobleem in België. (G)een oplossing mogelijk (?)*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 11-12; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 104-105; A. VON BUSEKIST, *La Belgique: politique des langues et construction de l’Etat*, Brussel, Duculot, 1998, 244-246; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 22; E. WITTE en H. VAN VELTHOVEN, *Langue et Politique, la situation en Belgique dans une perspective historique*, Brussel, VUBPRESS, 1999, 136; E. WITTE, “Faciliteiten voor taalminderheden in de Brusselse rand” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, 169.

²⁵¹ J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 131.

²⁵² R. ERGEC, Y. LEJEUNE, L. NEYCKEN, J.-C. SCHOLSEM, R. SENELLE, E. SUY en J. VELAERS, “Raamverdrag over de bescherming van de Nationale Minderheden (Raad Van Europa). Verslag van de groep van grondwetspecialisten gevraagd door de Interministeriële Conferentie ‘Buitenlands Beleid’ (ICBB) van 12 maart 1996”, *CDPK* 1998, (491) 502.

²⁵³ J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 131.

²⁵⁴ J. CLEMENT en M. VAN DE PUTTE, “België, de minderheidsbescherming en het kaderverdrag. Kan het Belgisch model de wereld

76. DE MINDERHEIDSTAAL IN DE LOKALE VERKOZEN ORGANEN – Het Raadgevende Comité van de Raad van Europa, dat niet-bindende adviezen uitvaardigt met betrekking tot het Kaderverdrag,²⁵⁵ maakt in zijn commentaar bij artikel 15 van het Kaderverdrag (*infra* nr. 81) een belangrijke kanttekening bij artikel 10.²⁵⁶ Het is van mening dat het verbod op het gebruik van de minderheidstaal in de gemeenteraad een beperking inhoudt op artikel 10 van het Kaderverdrag.²⁵⁷ Taalvereisten maken het immers moeilijker voor de leden van een minderheidsgroep om deel te nemen aan belangrijke aspecten van het openbare leven, zoals verkiezingen. Het Raadgevend Comité benadrukt wel dat ook de kennis van de officiële streektaal nuttig kan zijn om de deelname aan publieke aangelegenheden te vereenvoudigen. Toch lijkt het Comité uit het Kaderverdrag af te leiden dat de zittingen van de gemeenteraad in de minderheidstaal mogen plaatsvinden.

77. PROBLEMATISCH IN HET LICHT VAN DE BELGISCHE RECHTSPRAAK – Het voorgaande strookt duidelijk niet met de opvattingen van de Raad van State en het Grondwettelijk Hof. De Raad van State²⁵⁸ meent dat zowel de burgemeester en de schepenen als de gemeenteraadsleden verplicht zijn de officiële taal van het taalgebied te gebruiken op de zittingen van de gemeenteraad (*supra* nr. 60).²⁵⁹ Het Grondwettelijk Hof²⁶⁰ deelt deze mening, met uitzondering van het taalgebruik van de gemeentemantatarissen. Die zijn volgens het Hof wel vrij om tijdens de vergaderingen van de gemeenteraad een taal naar keuze te spreken (*supra* nr. 64).²⁶¹

---

redden?” in E. BREMS en R. STOKX (eds.), *Recht en Minderheden. De ene diversiteit is de andere niet*, Brugge, die Keure, 2006, (25) 30-31; J. CLEMENT, *Bestuurstaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 30; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 131.

²⁵⁵ J. CLEMENT, *Bestuurstaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 33; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 738; X. DELGRANGE en S. VAN DROOGHENBROECK, “La signature de la Convention-Cadre sur la protection des minorités nationales et les mesures de protection des minorités contenues dans les lois spéciales”, *APT* 2002, (273) 282-283; A. FENET, G. KOUBI en I. SCHULTE-TENCKHOF, *Le droit et les minorités. Analyses et textes*, Brussel, Bruylant, 2000, 283; R. HOFMANN, “The Framework Convention for the protection of national minorities: an introduction” in M. WELLER (ed.), *The Rights of Minorities in Europe. A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities*, New York, Oxford University Press, 2005, (1) 7-8; T. NIJS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis* 2005-06, (1) 14; M. VAN DE PUTTE en J. CLEMENT, “Het Europees Kaderverdrag tot bescherming van nationale minderheden en de etnisch-culturele minderheden in België”, *T.Vreemd* 2003, (102) 109; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 106.

²⁵⁶ Commentary on the effective participation of persons belonging to national minorities in cultural, social and economic life and in public affairs, Raadgevend Comité bij het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden (27 februari 2008), ACFC/31DOC(2008)001, 40, nr. 160.

²⁵⁷ J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 137.

²⁵⁸ RvS 12 juni 1990, nr. 35.187, Walraet; RvS 23 maart 1999, nr. 79.431, Wezembeek-Oppem; RvS 29 juni 2001, Linkebeek.

²⁵⁹ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 317; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 863-865; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 33; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 20-21.

²⁶⁰ Arbitragehof 10 maart 1998, nr. 26/98, *RW* 1998-99, 110, noot W. PAS.

²⁶¹ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 317; A. ALEN en R. ERGEC, “Het territorialiteitsbeginsel in de Belgische en de Europese rechtspraak. Een poging tot synthese”, *RW* 1998-99, (417) 420; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 865-866; W. PAS, “De betekenis van art. 4 G.W. en de Taalwet Bestuurszaken voor het gebruik der talen door gemeentelijke mandatarissen” (noot onder Arbitragehof 10 maart 1998, nr. 26/98), *RW* 1998-99, (111) 113; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 33; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de

78. PLAATSNAMEN, STRAATNAMEN EN TOPOGRAFISCHE AANDUIDINGEN – Artikel 11, derde lid van het Kaderverdrag bepaalt: “*in gebieden die van oudsher in groten getale worden bewoond door personen die tot een nationale minderheid behoren, streven de Partijen ernaar, in het kader van hun rechtsstelsel, met inbegrip, indien van toepassing, van overeenkomsten met andere Staten en met inachtneming van hun specifieke omstandigheden, van oudsher bestaande plaatsnamen, straatnamen en andere voor het publiek bestemde topografische aanduidingen ook in de minderheidstaal aan te geven wanneer er voldoende vraag naar zulke aanduidingen bestaat.*” In de ogen van het Raadgevend Comité impliceert het gebruik van de minderheidstaal voor onder andere plaats- en straatnamen de erkenning van de minderheid.²⁶² Ook hier worden de voorwaarden niet duidelijk gespecificeerd zodat het aan de staten is om het artikel in de praktijk toe te passen.²⁶³ Het gaat hier om cumulatieve voorwaarden. Daaruit volgt dat artikel 11, derde lid niet in dezelfde mate verplichtingen oplegt als artikel 10, tweede lid.²⁶⁴ Als België de ‘Waalse’ minderheidsdefinitie (die bijval krijgt van de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa, *infra* nr. 87) aanvaardt bij een eventuele ratificatie van het Kaderverdrag, is het echter wel mogelijk dat deze bepaling de tweetaligheid van onder andere straatnaamborden in de faciliteitengemeenten oplegt. Hoewel artikel 11 voornamelijk een symbolische waarde heeft, lijkt het dat ook deze bepaling voor de nodige controverses in de randgemeenten kan zorgen.

2. Onderwijs in de minderheidstaal (artikels 13 en 14)

79. OPRICHTEN VAN EIGEN PARTICULIERE ONDERWIJS- EN OPLEIDINGSINSTELLINGEN – Artikel 13 van het Kaderverdrag luidt: “*1. Binnen het kader van hun onderwijsstelsels erkennen de Partijen dat personen die tot een nationale minderheid behoren het recht hebben hun eigen particuliere onderwijs- en opleidingsinstellingen op te richten en te beheren. 2. De uitoefening van dit recht brengt geen financiële verplichtingen voor de Partijen met zich mee.*” Dit artikel geeft minderheidsgroepen het recht om eigen scholen op te richten.²⁶⁵ Uit de aanhef van het artikel

---

Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 21.

²⁶² A. FENET, G. KOUBI en I. SCHULTE-TENCKHOF, *Le droit et les minorités. Analyses et textes*, Brussel, Bruylant, 2000, 278; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 132.

²⁶³ F. BENOÎT-RHOMER, *The minority question in Europe. Texts and commentary*, Straatsburg, Council of Europe Publishing, 1996, 48; J. CLEMENT en M. VAN DE PUTTE, “België, de minderheidsbescherming en het kaderverdrag. Kan het Belgisch model de wereld redden?” in E. BREMS en R. STOKX (eds.), *Recht en Minderheden. De ene diversiteit is de andere niet*, Brugge, die Keure, 2006, (25) 35; F. DE VARENNES, “Article 11” in M. WELLER (ed.), *The Rights of Minorities in Europe. A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities*, New York, Oxford University Press, 2005, (329) 348; A. FENET, G. KOUBI en I. SCHULTE-TENCKHOF, *Le droit et les minorités. Analyses et textes*, Brussel, Bruylant, 2000, 280-281; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 132.

²⁶⁴ F. DE VARENNES, “Article 11” in M. WELLER (ed.), *The Rights of Minorities in Europe. A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities*, New York, Oxford University Press, 2005, (330) 349.

²⁶⁵ F. BENOÎT-RHOMER, *The minority question in Europe. Texts and commentary*, Straatsburg, Council of Europe Publishing, 1996, 48; J. CLEMENT en M. VAN DE PUTTE, “België, de minderheidsbescherming en het kaderverdrag. Kan het Belgisch model de wereld redden?” in E. BREMS en R. STOKX (eds.), *Recht en Minderheden. De ene diversiteit is de andere niet*, Brugge, die Keure, 2006, (25) 35; A. FENET, G. KOUBI en I. SCHULTE-TENCKHOF, *Le droit et les minorités. Analyses et textes*, Brussel, Bruylant, 2000, 277; P. THORNBERRY, “Article 13” in M. WELLER (ed.), *The Rights of Minorities in Europe. A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities*, New York, Oxford University Press, 2005, (395) 395; M. VAN DE PUTTE en J.

(“binnen het kader van hun onderwijs”) volgt dat deze scholen wel onderworpen blijven aan dezelfde kwaliteitscontroles als andere scholen in een bepaald gebied.²⁶⁶ Als de scholen aan die controles voldoen, is de overheid verplicht om een officieel diploma uit te reiken. België voldoet aan dit artikel in die zin dat geen enkele bepaling uit de huidige onderwijsregelgeving de oprichting van private Franstalige scholen verbiedt.²⁶⁷ De Vlaamse overheid moet zich dan wel bereid tonen om de diploma’s van die scholen te erkennen.²⁶⁸ De faciliteitenregeling gaat trouwens nog verder: het gemeentebestuur van een randgemeente is verplicht om Franstalig onderwijs te voorzien van zodra zestien gezinshoofden daarom verzoeken (*supra* nr. 43).²⁶⁹

80. HET RECHT OM DE MINDERHEIDSTAAL TE LEREN – Artikel 14, eerste lid van het Kaderverdrag bepaalt: “1. De Partijen verplichten zich ertoe te erkennen dat iedere persoon die tot een nationale minderheid behoort het recht heeft zijn minderheidstaal te leren.” Het tweede lid voegt daaraan toe: “2. In gebieden die van oudsher of in grote getale worden bewoond door personen die tot nationale minderheden behoren, streven de Partijen ernaar, indien er voldoende vraag naar is, ervoor zorg te dragen, voor zover mogelijk en binnen het kader van hun onderwijsstelsels, dat personen die tot deze minderheden behoren voldoende mogelijkheden hebben om de minderheidstaal te leren of om onderwijs in deze taal te krijgen.” Dit moet volgens het derde lid gebeuren “onverminderd het leren van de officiële taal of het onderwijzen in deze taal.” Ook deze bepaling doet geen specifieke problemen rijzen. Ten eerste biedt het Vlaamse onderwijs ruimschoots voldoende mogelijkheden om het Frans te leren. De leerprogramma’s verplichten immers het onderricht van de tweede landstaal.²⁷⁰ Dit is ook het geval in de faciliteitengemeenten. Daarnaast kunnen Franstaligen in de rand zich beroepen op de reeds vermelde bijzondere onderwijsregeling (*supra* nr. 43).²⁷¹ In dat laatste geval

---

CLEMENT, “Het Europees Kaderverdrag tot bescherming van nationale minderheden en de etnisch-culturele minderheden in België”, *T.Vreemd*. 2003, (102) 104.

²⁶⁶ F. BENOÎT-RHOMER, *The minority question in Europe. Texts and commentary*, Straatsburg, Council of Europe Publishing, 1996, 48; J. CLEMENT en M. VAN DE PUTTE, “België, de minderheidsbescherming en het kaderverdrag. Kan het Belgisch model de wereld redden?” in E. BREMS en R. STOKX (eds.), *Recht en Minderheden. De ene diversiteit is de andere niet*, Brugge, die Keure, 2006, (25) 35; M. VAN DE PUTTE en J. CLEMENT, “Het Europees Kaderverdrag tot bescherming van nationale minderheden en de etnisch-culturele minderheden in België”, *T.Vreemd*. 2003, (102) 104; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taalreizen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 133.

²⁶⁷ J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taalreizen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 135.

²⁶⁸ T. NIJS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis* 2005-06, (1) 8-9.

²⁶⁹ Artikel 7 van de wet van 2 augustus 1963. Zie hierover: P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 67; M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, III, Tielt, Lannoo, 2006-09, 1451; J. DOCKX, “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 299; G. FONTEYN, *De zes faciliteitengemeenten*, Brussel, Grammens, 1984, 60; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 29; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 35; E. WITTE en A. MEYNEN (eds.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, 101; E. WITTE en H. VAN VELTHOVEN, *Langue et Politique, la situation en Belgique dans une perspective historique*, Brussel, VUBPRESS, 1999, 184.

²⁷⁰ J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taalreizen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 135.

²⁷¹ Artikel 7 van de wet van 2 augustus 1963. Zie hierover: P. BERCKX, *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 67; M. BEYEN, G. DENECKERE, P. DESTATTE, V. DUJARDIN, M. DUMOULIN, E. GERARD, E. GUBIN, J.-P. NANDRIN en M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nieuwe Geschiedenis van België*, III, Tielt, Lannoo, 2006-09, 1451; J. DOCKX, “Een overzicht van de

rust er wel een verplichting op de Franstalige scholen om Nederlands onderwijs te voorzien.²⁷² Dat ligt in de lijn van het derde lid van artikel 14. Het Kaderverdrag stelt dus noch in de randgemeenten, noch elders in Vlaanderen problemen in verband met het onderwijs.²⁷³

3. Deelname van de minderheid aan het publieke leven (artikel 15)

81. DAADWERKELIJKE DEELNAME AAN HET OPENBARE LEVEN – Artikel 15 van het Kaderverdrag luidt: “*de Partijen scheppen de noodzakelijke voorwaarden voor de daadwerkelijke deelname van personen die tot nationale minderheden behoren aan het culturele, sociale en economische leven en in openbare aangelegenheden, met name die welke hen raken.*” Deze bijdrage beperkt zich tot de deelname in ‘openbare aangelegenheden’. Het Raadgevend Comité van de Raad van Europa vaardigde een algemene commentaar ter verduidelijking van deze bepaling uit.²⁷⁴ Het oordeelt dat lidstaten de effectieve deelname aan openbare aangelegenheden op verschillende manieren kunnen verwezenlijken. Het toekennen van autonomie aan de minderheden is er een van.²⁷⁵ Dat gebeurt ook in het federale België, waar de deelstaten in de vorm van gewesten en gemeenschappen ruime bevoegdheden hebben. Minderheden moeten daarnaast ook in voldoende mate vertegenwoordigd zijn in bestuursinstanties en verkozen organen.²⁷⁶ De lidstaten zijn echter vrij om zelf te kiezen hoe ze die vertegenwoordiging verwezenlijken.²⁷⁷

---

taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in E. WITTE (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, (250) 299; G. FONTEYN, *De zes faciliteitengemeenten*, Brussel, Grammens, 1984, 60; J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 29; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 35; E. WITTE en A. MEYNEN (eds.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, 101; E. WITTE en H. VAN VELTHOVEN, *Langue et Politique, la situation en Belgique dans une perspective historique*, Brussel, VUBPRESS, 1999, 184.

²⁷² Artikel 7 van de wet van 2 augustus 1963 op het gebruik van de talen in bestuurszaken bepaalt: “*Het onderwijs in de tweede landstaal wordt verplicht in de lagere scholen naar rata van vier uur per week in de 2de graad, en van acht uur per week in de 3de en 4de graad.*” Zie ook: G. LAWERS, “The Use of Language in Education in Belgium” in D. RICHTER, I. RICHTER, R. TOIVANEN en I. ULASIUK (eds.), *Language Rights Revisited – The Challenge of Global Migration and Communication*, Berlijn, BERLINER WISSENSCHAFTS-VERLAG, 2012, (259) 266-267.

²⁷³ J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 135.

²⁷⁴ Commentary on the effective participation of persons belonging to national minorities in cultural, social and economic life and in public affairs, Raadgevend Comité bij het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden (27 februari 2008), ACFC/31DOC(2008)001.

²⁷⁵ J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 136; M. WELLER, “Article 15” in M. WELLER (ed.), *The Rights of Minorities in Europe. A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities*, New York, Oxford University Press, 2005, (429) 446.

²⁷⁶ A. MEIJNECHT, *Towards International Personality: The Position of Minorities and Indigenous Peoples in International Law*, Antwerpen, Intersentia, 2001, 145; M. WELLER, “Article 15” in M. WELLER (ed.), *The Rights of Minorities in Europe. A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities*, New York, Oxford University Press, 2005, (429) 451.

²⁷⁷ J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 136; M. WELLER, “Article 15” in M. WELLER (ed.), *The Rights of Minorities in Europe. A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities*, New York, Oxford University Press, 2005, (429) 434.

82. TAALKENNIS ALS VERKIESBAARHEIDSVEREIESTE – Volgens het Raadgevend Comité volgt uit artikel 15 dat de taalkennis van kandidaten bij verkiezingen geen verkiesbaarheidsvereiste mag uitmaken.²⁷⁸

Dit zou immers de effectieve deelname van de leden van een nationale minderheid aan openbare aangelegenheden belemmeren.²⁷⁹ Opvallend is dat de Raad van State en het Grondwettelijk Hof er wat deze materie betreft nog steeds verdeelde meningen op na houden. Het Grondwettelijk Hof oordeelde immers in zijn arrest 17/86²⁸⁰ (*supra* nr. 59) dat artikel 4 van de Grondwet geen verplichtingen inzake het taalgebruik of de taalkennis van de overheidsmandatarissen inhoudt.²⁸¹ De Raad van State²⁸² is echter van mening dat dit wel het geval is (*supra* nr. 60).²⁸³ Dit laatste is in strijd met de interpretatie die het Raadgevend Comité aan artikel 15 van het Kaderverdrag geeft.

83. DE MINDERHEIDSTAAL IN DE LOKALE VERKOZEN ORGANEN – Het Raadgevend Comité leidt in zijn commentaar niet rechtstreeks uit artikel 15 van het Kaderverdrag af dat lokale mandatarissen de minderheidstaal mogen gebruiken tijdens de gemeenteraadszittingen. Het heeft dit echter wel beslist op grond van artikel 10 van het Kaderverdrag (*supra* nr. 76).

C. Instellingen van de Raad van Europa: standpunten

84. OVERZICHT – De Raad van Europa heeft verschillende instellingen die bevoegd zijn om zich uit te spreken over het Kaderverdrag. Hoewel het in de meeste gevallen om niet-bindende beslissingen gaat, hebben zij in de praktijk vaak veel invloed op de besluitvorming in de lidstaten. In wat volgt,

---

²⁷⁸ Commentary on the effective participation of persons belonging to national minorities in cultural, social and economic life and in public affairs, Raadgevend Comité bij het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden (27 februari 2008), ACFC/31DOC(2008)001, 28, nr. 102.

²⁷⁹ X. DELGRANGE en S. VAN DROOGHENBROECK, “La signature de la Convention-Cadre sur la protection des minorités nationales et les mesures de protection des minorités contenues dans les lois spéciales”, *APT* 2002, (273) 280; T. NUIS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis* 2005-06, (1) 10; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 137.

²⁸⁰ Arbitragehof 26 maart 1986, nr. 17/86, *TBP* 1986, 328, noot J. VELAERS en *JT* 1986, 562, noot M. UYTENDAELE.

²⁸¹ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 315; A. ALEN en R. ERGEC, “Het territorialiteitsbeginsel in de Belgische en de Europese rechtspraak. Een poging tot synthese”, *RW* 1998-99, (417) 418; J. CLEMENT, “Waarom de Grondwetgever geen etnograaf is” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.861), *CDPK* 2005, (414) 418; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 859; Y. LEJEUNE, “Les connaissances linguistiques requises d’une autorité ou d’un mandat public communal” (noot onder RvS 30 september 1986, nr. 26.943 en RvS 30 september 1986, nr. 26.944), *RRD* 1986, (318) 328; W. PAS, “De betekenis van art. 4 G.W. en de Taalwet Bestuurszaken voor het gebruik der talen door gemeentelijke mandatarissen” (noot onder Arbitragehof 10 maart 1998, nr. 26/98), *RW* 1998-99, (111) 112-113; M. UYTENDAELE, “Les obligations linguistiques des mandataires politiques”, *Courrier Hebdomadaire du CRISP* 1987, afl. 1150, 34; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 605; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 137; J. VELAERS, *De Grondwet en de Raad van State, afdeling wetgeving: vijftig jaar adviezen aan wetgevende vergaderingen, in het licht van de rechtspraak van het Arbitragehof*, Antwerpen, Maklu, 1999, 48; J. VELAERS, “Het taalgebruik en de taalkennis van de gemeentelijke overheid in het Nederlands taalgebied na het arrest van het Arbitragehof van 26 maart 1986” (noot onder Arbitragehof 26 maart 1986, nr. 17), *TBP* 1986, (343) 353; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 33; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 16.

²⁸² Zie o.a.: RvS 12 juni 1990, nr. 35.187, Walraet; RvS 23 maart 1999, nr. 79.431, Wezembeek-Oppem.

²⁸³ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 317; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 863-865; H. VUYE, *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, 33; H. VUYE, “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, (10) 20-21.

komen de belangrijkste resoluties, rapporten en arresten aan bod, vooreerst in het kader van de Parlementaire Vergadering, vervolgens vanwege het Europese Hof voor de Rechten van de Mens.

1. De Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa

85. RESOLUTIES – De Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa heeft in het verleden een aantal niet-bindende resoluties uitgevaardigd in verband met de taalsituatie in België en het Kaderverdrag. Ze heeft daarvoor regelmatig beroep gedaan op een aantal waarnemers die verschillende rapporten geschreven hebben over de Belgische minderhedenbescherming. Ook de Commissie van Venetië, een onafhankelijk adviserend orgaan van de Raad van Europa, heeft zich gemengd in de debatten. De Parlementaire Vergadering heeft België er keer op keer toe aangespoord om het verdrag te ratificeren.

86. RESOLUTIE 1301: AANLOOP – De Parlementaire Vergadering nam op 26 september 2002 resolutie 1301²⁸⁴ aan, de zogenaamde ‘resolutie-Nabholz’. Die kwam er naar aanleiding van het rapport van de Zwitserse Lili Nabholz-Haidegger²⁸⁵, die in opdracht van de Raad van Europa het Belgisch taalmodel had doorgelicht.²⁸⁶ Resolutie 1301 komt in de plaats van haar voorgangers, de resoluties 1172 uit 1998 en 1492 uit 2001.

87. RESOLUTIE 1301: INHOUD – Vooreerst spoort de Parlementaire Vergadering België nogmaals aan om het Kaderverdrag te ratificeren.²⁸⁷ Daarnaast benadrukt de resolutie dat het door België in 2001 gemaakte voorbehoud (*supra* nr. 71) te ruim is en dat België er mogelijk artikel 19 van het Verdrag van Wenen inzake het Verdragenrecht mee schendt.²⁸⁸ Dat artikel bepaalt dat een staat geen voorbehoud bij een verdrag mag maken dat onverenigbaar is met het voorwerp en doel van dat verdrag.²⁸⁹ Het voorbehoud is volgens de resolutie immers zo ruim dat het Kaderverdrag in werkelijkheid zijn betekenis zou verliezen ten aanzien van België.²⁹⁰ De Parlementaire Vergadering

---

²⁸⁴ Resolutie 1301 van de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa (26 september 2002).

²⁸⁵ Report: Lili Nabholz-Haidegger on the protection of minorities in Belgium, Committee on legal affairs and human rights of the Council of Europe (18 april 2002), Doc. 9395.

²⁸⁶ J. CLEMENT, *Bestuursstaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 24-25; W. SWENDEN, “Personality vs. Territoriality: Belgium and the Framework Convention for the protection of National Minorities” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2002-03*, II, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, (331) 332; M. VAN DE PUTTE en J. CLEMENT, “Het Europees Kaderverdrag tot bescherming van nationale minderheden en de etnisch-culturele minderheden in België”, *T.Vreemd*. 2003, (102) 110.

²⁸⁷ J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuursstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 739; X. DELGRANGE en S. VAN DROOGHENBROECK, “La signature de la Convention-Cadre sur la protection des minorités nationales et les mesures de protection des minorités contenues dans les lois spéciales”, *APT* 2002, (273) 287.

²⁸⁸ T. NIJS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis* 2005-06, (1) 14.

²⁸⁹ X. DELGRANGE en S. VAN DROOGHENBROECK, “La signature de la Convention-Cadre sur la protection des minorités nationales et les mesures de protection des minorités contenues dans les lois spéciales”, *APT* 2002, (273) 282; R. ERGEC, Y. LEJEUNE, L. NEYCKEN, J.-C. SCHOLSEM, R. SENELLE, E. SUY en J. VELAERS, “Raamverdrag over de bescherming van de Nationale Minderheden (Raad Van Europa). Verslag van de groep van grondwetspecialisten gevraagd door de Interministeriële Conferentie ‘Buitenlands Beleid’ (ICBB) van 12 maart 1996”, *CDPK* 1998, (491) 494; A. FENET, G. KOUBI en I. SCHULTE-TENCKHOF, *Le droit et les minorités. Analyses et textes*, Brussel, Bruylant, 2000, 279; J. THEUNIS, *De Bescherming van minderheden in het internationaal en nationaal recht. Recente ontwikkelingen*, Gent, Mys en Breesch, 1995, 62.

²⁹⁰ M. BOSSUYT, “La définition du concept de ‘minorités’ en droit international” in F. DELPÉRIÉ en L. TRÓCSÁNYI (eds.), *L’unité*

geeft ten slotte ook aan welke bevolkingsgroepen zij beschouwt als nationale minderheden. Ze doet dat op grond van een advies van de Commissie van Venetië.²⁹¹ De Commissie en de Parlementaire Vergadering zijn van mening dat op het federale vlak enkel de Duitstalige bevolking een minderheidsgroep uitmaakt.²⁹² De Commissie onderzoekt echter ook of België minderheden kent op regionaal vlak. Aangezien de gemeenschappen bevoegdheden hebben die van groot belang zijn voor minderheidsgroepen (taalgebruik, onderwijs, cultuur, ...) komt de Commissie tot het besluit dat de Franstaligen in het Nederlandse en in het Duitse taalgebied, en de Nederlands- en Duitstaligen in het Franse taalgebied ook minderheden in de zin van het Kaderverdrag zijn.²⁹³

88. REGIONALE MINDERHEDEN IN DE FACILITEITENGEMEENTEN? – Het advies van de Commissie van Venetië lijkt logisch ten aanzien van gemeenten zonder taalfaciliteiten. Het doet echter vragen rijzen met betrekking tot de faciliteitengemeenten. Vooreerst is de federale overheid – en niet een van de gemeenschappen – er bevoegd om het taalgebruik te regelen.²⁹⁴ Daarnaast bepaalt de wet van 21 juli 1971 dat de culturele minderheidsrechten voor de inwoners van de randgemeenten die reeds

---

et la diversité de l'Europe. Les droits des minorités. Les exemples belge et hongrois, Brussel, Bruyant, 2003, (22) 34; J. CLEMENT, *Bestuursaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 36; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuursaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 741; J.-C. SCHOLSEM, “La protection des minorités et le Conseil de l'Europe. Le cas hongrois et belge” in F. DELPÉRÉE en L. TRÓCSÁNYI (eds.), *L'unité et la diversité de l'Europe. Les droits des minorités. Les exemples belge et hongrois*, Brussel, Bruyant, 2003, (49) 59-60.

²⁹¹ Opinion on Possible Groups of Persons to which the Framework Convention for the Protection of National Minorities could be applied in Belgium, Commissie van Venetië (8-9 maart 2002), CDL-AD(2002)001-e.

²⁹² M. BOSSUYT, “La définition du concept de ‘minorités’ en droit international” in F. DELPÉRÉE en L. TRÓCSÁNYI (eds.), *L'unité et la diversité de l'Europe. Les droits des minorités. Les exemples belge et hongrois*, Brussel, Bruyant, 2003, (22) 33; J. CLEMENT en M. VAN DE PUTTE, “België, de minderheidsbescherming en het kaderverdrag. Kan het Belgisch model de wereld redden?” in E. BREMS en R. STOKX (eds.), *Recht en Minderheden. De ene diversiteit is de andere niet*, Brugge, die Keure, 2006, (25) 33; J. CLEMENT, *Bestuursaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 34; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuursaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 740; X. DELGRANGE en S. VAN DROOGHENBROECK, “La signature de la Convention-Cadre sur la protection des minorités nationales et les mesures de protection des minorités contenues dans les lois spéciales”, *APT 2002*, (273) 276; S. GRANATA-MENGHINI, “The Application of the Framework Convention for the Protection of National Minorities in Belgium: The Opinion of the European Commission for Democracy through Law, The Special Focus: Belgium” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2002-03*, II, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, (357) 361; T. NIJS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis 2005-06*, (1) 13; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 119.

²⁹³ M. BOSSUYT, “La définition du concept de ‘minorités’ en droit international” in F. DELPÉRÉE en L. TRÓCSÁNYI (eds.), *L'unité et la diversité de l'Europe. Les droits des minorités. Les exemples belge et hongrois*, Brussel, Bruyant, 2003, (22) 33; J. CLEMENT en M. VAN DE PUTTE, “België, de minderheidsbescherming en het kaderverdrag. Kan het Belgisch model de wereld redden?” in E. BREMS en R. STOKX (eds.), *Recht en Minderheden. De ene diversiteit is de andere niet*, Brugge, die Keure, 2006, (25) 33; J. CLEMENT, *Bestuursaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 34-35; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuursaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 740; X. DELGRANGE en S. VAN DROOGHENBROECK, “La signature de la Convention-Cadre sur la protection des minorités nationales et les mesures de protection des minorités contenues dans les lois spéciales”, *APT 2002*, (273) 277-278; S. GRANATA-MENGHINI, “The Application of the Framework Convention for the Protection of National Minorities in Belgium: The Opinion of the European Commission for Democracy through Law, The Special Focus: Belgium” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2002-03*, II, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, (357) 361; T. NIJS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis 2005-06*, (1) 13; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 119.

²⁹⁴ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 313; A. ALEN en R. ERGEC, “Het territorialiteitsbeginsel in de Belgische en de Europese rechtspraak. Een poging tot synthese”, *RW 1998-99*, (417) 424; J. CLEMENT, *Bestuursaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 35; T. NIJS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis 2005-06*, (1) 5.

golden op 31 december 1970 enkel gewijzigd kunnen worden met instemming van zowel de Vlaamse als de Franse Gemeenschap.²⁹⁵ De Commissie van Venetië verliest dus uit het oog dat de federale en de regionale minderhedenbescherming in de faciliteitengemeenten nauw met elkaar verweven zijn. De regelgevende bevoegdheid betreffende de toepassing van de taalfaciliteiten ligt voornamelijk bij de federale overheid, en niet bij de deelstaten. Hieruit volgt dat de Franstaligen in de randgemeenten geen regionale minderheid kunnen uitmaken. De redenering van de Commissie van Venetië laat zich dus niet zomaar toepassen op de faciliteitengemeenten.²⁹⁶

89. RESOLUTIE 1766 – In 2006 bracht de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa nogmaals een resolutie uit in verband met het Kaderverdrag.²⁹⁷ De resolutie benadrukt wederom het belang van een adequate minderhedenbescherming en raadt de landen die het verdrag nog niet ratificeerden (waaronder België) aan dat alsnog te doen.²⁹⁸

2. Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens

90. TERRITORIALITEIT – Het Hof heeft in het verleden meermaals geoordeeld dat het de Belgische territoriale taalstructuur niet in strijd acht met de mensenrechten.²⁹⁹ Het Europese Hof maakte in 1968 met zijn arrest over de ‘Belgische taalzaak’³⁰⁰ duidelijk dat het de taalhomogeniteit in ééntalige taalgebieden aanvaardt.³⁰¹ In het arrest ‘Mathieu-Mohin en Clerfayt tegen België’³⁰² van 1987 besluit

---

²⁹⁵ Artikel 5 van de wet betreffende de bevoegdheid en de werking van de cultuurraden voor de Nederlandse cultuurgemeenschap en voor de Franse cultuurgemeenschap bepaalt: “onverminderd de territoriale bevoegdheid van elke cultuurraad blijven gehandhaafd de praktische uitvoeringsmaatregelen inzake onderwijs die de Ministers van Nationale Opvoeding tot 31 december 1970 in onderlinge overeenstemming hebben genomen ten behoeve van de inwoners van de zes randgemeenten en van de taalgrensgemeenten, die niet de taal van het taalgebied gebruiken, evenals de feitelijke toestanden welke op dezelfde datum in die gemeenten bestonden op cultuurgebied. Die maatregelen en toestanden kunnen niet worden gewijzigd dan met instemming van de twee cultuurraden.”. Zie ook J. CLEMENT, *Bestuurstaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 23-24.

²⁹⁶ J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 741.

²⁹⁷ Resolutie 1766 van de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa (4 oktober 2006).

²⁹⁸ W. PAS, “Minority Issues in Belgium: A Brief Overview of Recent Developments” in A. BLOED, R. HOFMAN, J. MARKO, J. MAYALL, J. PACKER en M. WELLER, *European Yearbook on Minority Issues 2005-06*, V, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2007, (511) 516.

²⁹⁹ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 303; A. ALEN en P. PEETERS, “Het Rapport Columberg namens de Raad van Europa en de Belgische taalwetgeving: een storm in een glas water”, *TBP* 1999, (387) 390; A. ALEN en R. ERGEC, “Het territorialiteitsbeginsel in de Belgische en de Europese rechtspraak. Een poging tot synthese”, *RW* 1998-99, (417) 424; C. BERX, “De faciliteiten in de rand- en taalgrensgemeenten. Enkele beschouwingen bij een fundamenteel interpretatieprobleem naar aanleiding van een rondzendbrief”, *T.Gem.* 1998, (97) 99; J. CLEMENT, *Bestuurstaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 41; J. CLEMENT, *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 640; R. ERGEC, Y. LEJEUNE, L. NEYCKEN, J.-C. SCHOLSEM, R. SENELLE, E. SUY en J. VELAERS, “Raamverdrag over de bescherming van de Nationale Minderheden (Raad Van Europa). Verslag van de groep van grondwetspecialisten gevraagd door de Interministeriële Conferentie ‘Buitenlands Beleid’ (ICBB) van 12 maart 1996”, *CDPK* 1998, (491) 498; J. VANDE LANOTTE en G. GOEDERTIER, *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 612-613; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 105.

³⁰⁰ EHRM, *Case relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium*, 1968.

³⁰¹ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 313-314; A. ALEN en P. PEETERS, “Het Rapport Columberg namens de Raad van Europa en de Belgische taalwetgeving: een storm in een glas water”, *TBP* 1999, (387) 390; A. ALEN en R. ERGEC, “Het territorialiteitsbeginsel in de Belgische en de Europese rechtspraak. Een poging tot synthese”, *RW* 1998-99, (417) 417-418; E. BREMS, “Vlaamse taalvereisten getoetst aan internationale mensenrechtenverdragen” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (1) 7; F. DE VARENNES “Linguistic identity and language rights” in M. WELLER (ed.), *Universal Minority Rights. A Commentary on the Jurisprudence of International Courts and Treaty Bodies*, New York, Oxford University Press, 2007, (253) 308-309; T. NIJS, “De

het Hof dat de territorialiteit voor een noodzakelijk evenwicht tussen de verschillende deelstaten zorgt.³⁰³

91. HET KADERVERDRAG EN DE RECHTSPRAAK VAN HET HOF – Het Hof begint geleidelijk aan echter rekening te houden met het Kaderverdrag. Het verwees er reeds meerdere malen naar, bijvoorbeeld bij de interpretatie van het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens.³⁰⁴ Voorlopig weigert het Hof wel nog concrete richtlijnen uit het Kaderverdrag af te leiden. Het meent immers dat de internationale consensus omtrent minderhedenbescherming daarvoor nog niet breed genoeg is. Steeds meer landen hebben het verdrag echter geratificeerd en de Raad van Europa blijft de verdragsbepalingen verduidelijken. Het ziet er dan ook naar uit dat het Belgische territorialiteitsbeginsel op termijn ook voor het Europese Hof voor de Rechten van de Mens geen stand zal houden.³⁰⁵

D. Wat brengt de toekomst?

92. DRINGT EEN RATIFICATIE ZICH OP? – Wat de toekomst zal brengen is vooralsnog onduidelijk. De vraag is hoelang de Belgische regering nog bij haar huidige standpunt kan blijven. De druk van buitenaf om het Kaderverdrag te ratificeren neemt immers toe. De ratificatie van het Kaderverdrag is daarnaast verheven tot een voorwaarde voor nieuwe staten om toe te kunnen treden tot de Raad van Europa.³⁰⁶ Dit toont aan hoeveel belang de Raad van Europa aan de correcte en zo universeel mogelijke toepassing van het Kaderverdrag hecht. In de internationale rechtspraktijk groeit ondertussen de consensus dat een degelijke en adequate minderhedenbescherming een absolute noodzaak is in elk land. In het licht van deze evoluties lijkt het dus onwaarschijnlijk dat België het uitblijven van een ratificatie zal kunnen blijven verantwoorden.

---

mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis* 2005-06, (1) 6; J. THEUNIS, *De Bescherming van minderheden in het internationaal en nationaal recht. Recente ontwikkelingen*, Gent, Mys en Breesch, 1995, 89; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 140.

³⁰² EHRM, *Mathieu-Mohin en Clerfayt v. België*, 1987.

³⁰³ A. ALEN en K. MUYLLE, *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 319; A. ALEN en P. PEETERS, “Het Rapport Columberg namens de Raad van Europa en de Belgische taalwetgeving: een storm in een glas water”, *TBP* 1999, (387) 390; F. DE VARENNES “Linguistic identity and language rights” in M. WELLER (ed.), *Universal Minority Rights. A Commentary on the Jurisprudence of International Courts and Treaty Bodies*, New York, Oxford University Press, 2007, (253) 315-316; T. NUIS, “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis* 2005-06, (1) 6; J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 138.

³⁰⁴ Zie bv. EHRM, *Muñoz Díaz v. Spain*, 2011; EHRM, *Chapman v. United Kingdom*, 2001. Zie ook: J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 123-124.

³⁰⁵ J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 144-145.

³⁰⁶ J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 143.

HOOFDSTUK III. KRITISCHE BESCHOUWINGEN

93. OVERZICHT – In dit afsluitend hoofdstuk komen een aantal kritische beschouwingen inzake de taalproblematiek aan bod. Afdeling I maakt vooreerst enkele algemene kanttekeningen bij de manier waarop het Belgische territorialiteitsbeginsel zich verhoudt tot het Kaderverdrag. Afdeling II behandelt vervolgens de mogelijke interpretaties van de taalfaciliteiten: worden de faciliteiten beter als een uitdovend, dan wel als een verworven recht beschouwd? Afdeling III gaat ten slotte dieper in op de taalvereisten die de huidige regelgeving oplegt ten aanzien van de gemeentemandatarissen.

AFDELING I. ALGEMEEN

§1. Het precaire Belgische evenwicht

94. DE PACIFICATIEDEMOCRATIE – De Belgische taalregeling is uniek. Ze is het resultaat van een evolutie die al tweehonderd jaar aan de gang is. Zoals blijkt uit hoofdstuk I, heeft de communautaire ruilhandel telkens tot compromissen geleid die de gemoederen aan beide kanten van de taalgrens meestal wel wisten te bedaren. De bereikte akkoorden boden volgens sommigen dan wel geen structurele oplossingen, bij gebrek aan betere alternatieven bleek er vaak niets anders op te zitten. ‘Le compromis à la belge’: in eigen land veelvuldig bekritiseerd, in het buitenland geloofd en geprezen. De Nederlandse politicoloog Arend Lijphart vond er de term ‘pacificatiedemocratie’ voor uit. Met veel bewondering beschrijft hij hoe het Belgische model tot een een situatie heeft geleid waarin twee radicaal verschillende taalgroepen toch vreedzaam samenleven.³⁰⁷ Die twee taalgroepen hebben stapsgewijs, akkoord per akkoord, de huidige Belgische staatsstructuur vormgegeven.

95. HET BELGISCHE EVENWICHT – De pacificatiedemocratie heeft echter ook een precair evenwicht tussen beide taalgroepen in het leven geroepen, dat tot stand kwam op basis van een ontelbaar aantal toegevingen. Die toegevingen fungeren als bouwstenen die stuk voor stuk noodzakelijk zijn om het evenwicht in stand te houden. Eén bouwsteen weghalen zou dan ook kunnen betekenen dat de hele taalconstructie instort. Zo waren de verschillende ‘grendels’ (de bijzondere meerderheidswetten, de alarmbelprocedure en de taalpariteit in de ministerraad, *supra* nr. 20) voor de Franstaligen vaak een noodzakelijke voorwaarde om tot een akkoord te komen. Ze wilden immers waarborgen om de wil van de Vlaamse meerderheid niet zomaar te moeten ondergaan.

---

³⁰⁷ A. LIJPHART, *Democracies. Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-one Countries*, New Haven, Yale University Press, 1984, 229 p.

96. HET GEWICHT VAN DE FACILITEITEN – Ook de faciliteitenregeling heeft steeds onlosmakelijk deel uitgemaakt van de institutionele balans. Beide taalgroepen lijken een andere richting uit te willen en zijn halverwege tot een consensus gekomen. De taalwetten maken het voor de Franstaligen in de rand mogelijk om alsnog hun eigen taal te blijven gebruiken. De Vlamingen hechten op hun beurt veel belang aan de strikte wijze waarop de nationale rechtscolleges de regeling interpreteren. Ze zien zich hierin gesterkt door de taalhomogeniteit en het territorialiteitsbeginsel, beide gewaarborgd door de Grondwet. De taalwetgeving en de Grondwet houden elkaar dus in evenwicht wat betreft de taalsituatie in de randgemeenten. De voorschriften inzake taalgebruik in de faciliteitengemeenten van de ene dag op de andere drastisch wijzigen, zou dan ook ingrijpende gevolgen kunnen hebben voor het Belgische evenwicht in zijn geheel. Dit gegeven op zich mag de Belgische politici er evenwel niet van weerhouden om hervormingen door te voeren. Het toont wel aan dat die hervormingen – als ze er komen – gefundeerd, noodzakelijk en beredeneerd moeten zijn, en dus niet overhaast mogen gebeuren, bijvoorbeeld onder de steeds toenemende druk van de internationale gemeenschap.

§2. Territorialiteit en minderhedenbescherming

97. OOK TERRITORIALITEIT BESCHERMT MINDERHEDEN – De opstellers van het Kaderverdrag hebben uit het oog verloren dat het toekennen van individuele rechten op basis van het personaliteitsbeginsel niet de enige manier is om nationale minderheden te beschermen. België heeft ervoor gekozen om de belangen van zijn minderheden op een andere manier te waarborgen. De indeling in taalgebieden geeft een taalgroep de kans om het behoud van haar taal en identiteit te verzekeren. De reeds besproken ‘grendels’ geven Vlaanderen en Wallonië een evenwaardige stem in de besluitvorming. Daarnaast komt de faciliteitenregeling tegemoet aan de eisen van de Franstalige minderheden in de rand door hen in zekere zin toch individuele rechten toe te kennen. De taalfaciliteiten moeten het volgens het Grondwettelijk Hof en de Raad van State mogelijk maken voor een anderstalige om zich ten volle in te burgeren in een bepaalde gemeenschap. België kiest dus voor territorialiteit, met een schijnbaar personele uitzondering op de regel. De Raad van Europa doet met het Kaderverdrag net het omgekeerde. Enkel artikel 15 van het Kaderverdrag lijkt territorialiteit als een mogelijke oplossing voor een van de problemen inzake minderheden te beschouwen. Het verklarend rapport bij dat artikel bepaalt immers dat territoriale decentralisatie bevorderlijk kan zijn voor de deelname van minderheden aan openbare aangelegenheden. Voor het overige kiest de Raad van Europa wat betreft minderhedenbescherming resoluut voor personaliteit.

98. DE DOMINANTIE VAN HET FRANS – De keuze van de Raad van Europa valt enigzins te betreuren. Het lijkt alsof er bij het opstellen van het verdrag enkel rekening is gehouden met de ‘normale gang van zaken’ inzake het gebruik van de minderheidstaal in het merendeel van de lidstaten. In die gevallen is het toekennen van individuele rechten de beste oplossing aangezien de talen in kwestie

meestal ‘codominant’ zijn.³⁰⁸ Dat wil zeggen dat wanneer twee taalgroepen met elkaar in contact komen, de sprekers van beide talen zich in gelijke mate zullen aanpassen. Er vinden dan geen noemenswaardige ‘taalverschuivingsprocessen’ plaats. De situatie in de randgemeenten is echter anders. Daar komt een dominante taal (het Frans) in aanraking met een niet-dominante taal (het Nederlands), zodat de sprekers van de niet-dominante taal zich na verloop van tijd lijken te schikken naar de ‘nieuwkomers’. Dit in tegenstelling tot de gebruikers van de dominante taal, die minder geneigd zijn om zich aan te passen aan hun omgeving. Ook in de zes randgemeenten is gebleken dat Nederlandstaligen veel eerder Frans leren en gebruiken dan dat Franstaligen dit met het Nederlands doen.³⁰⁹ Het spreekt voor zich dat dit proces op termijn het verlies van een taalkundige identiteit kan veroorzaken. Een territoriale bescherming van de niet-dominante taalgroep, in dit geval de Nederlandstaligen, lijkt in zo’n geval de enige oplossing.

§3. Wat met een voorbehoud?³¹⁰

99. DE MOGELIJKHEID VAN EEN VOORBEHOUD BIJ HET KADERVERDRAG – Het is ten slotte van belang om na te gaan of de Belgische taalwetgeving in geen enkel geval te verzoenen valt met het Kaderverdrag. Dat lijkt alvast niet het geval indien België het voorbehoud uit 2001 (*supra* nr. 71) blijft hanteren. De Raad van Europa heeft reeds aangegeven dat dat voorbehoud zo ruim is dat het Kaderverdrag in werkelijkheid zijn betekenis ten aanzien van België zou verliezen.

100. EEN VOORBEHOUD BIJ DE ARTIKELS 10 EN 11 – Zelfs als de inhoud van het voorbehoud aangepast wordt, blijft de kans groot dat de taalregeling zal bezwijken onder de verdragsrechtelijke druk. Enkel een voorbehoud bij de artikels 10, lid 2 en 11, lid 3 van het Kaderverdrag zou een eventuele oplossing kunnen bieden. De Belgische regering zou dan kunnen verduidelijken dat deze bepalingen in haar ogen (volgens de huidige stand van zaken evenwel niet volgens de Raad van Europa, *supra* nr. 75) reeds worden nageleefd in de faciliteitengemeenten. Het voorbehoud zou dan enkel gelden ten opzichte van de andere delen van het land. Uit het voorgaande is immers reeds gebleken dat de volledige toepassing van de artikels in kwestie als gevolg zou hebben dat het Nederlandse taalgebied in de praktijk tweetalig zou worden. De kans lijkt echter klein dat de Raad van Europa dit voorbehoud zal aanvaarden. De keuze van het Kaderverdrag voor de personaliteit is zo drastisch dat het hoe dan ook onverenigbaar lijkt met het huidige Belgische model.

---

³⁰⁸ J. CLEMENT, *Bestuurstaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 40.

³⁰⁹ Zie hierover: J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 338-339; P. VAN PARIJS, “Over taalkundige territorialiteit en de taalkundige toekomst van België” in J. DEGADT, M. DE METSENAERE, M. DE VLIENER, R. JANSSENS, A. MARES en C. VAN WYNSBERGHE (eds.), *De internationalisering van de Vlaamse rand rond Brussel*, Brussel, ASP, 2012, (182) 183-184; P. VAN PARIJS, *Linguistic justice for Europe and for the world*, New York, Oxford University Press, 2011, 133-174.

³¹⁰ Zie m.b.t. voorbehouden bij het Kaderverdrag: J. VELAERS, “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in A. ALEN en S. SOTTIAUX (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, (103) 145-155.

AFDELING II. HET KARAKTER VAN DE TAALFACILITEITEN

- 101. DE VERSCHILLENDE INTERPRETATIES** – Het voornaamste twistpunt tussen Vlamingen en Franstaligen met betrekking tot de taalfaciliteiten betreft hun verschillende interpretaties van de regeling. Deze afdeling behandelt de mogelijke gevolgen van die interpretaties en onderzoekt welke op lange termijn de meest gunstige lijkt.
- 102. STRIKTE INTERPRETATIE VS. EEN VERWORVEN RECHT** – Vlamingen zijn voorstanders van de strikte interpretatie die de omzendbrief-Peeters aan de taalfaciliteiten geeft. Dat wil zeggen dat de taalfaciliteiten als een voor het individu uitdovende maatregel bedoeld zijn en dat dat individu er telkens opnieuw uitdrukkelijk om moet verzoeken. Franstaligen daarentegen zijn van mening dat de faciliteitengemeenten in een soort taalregister zouden moeten bijhouden welke inwoners Frans spreken, zodat de communicatie met de overheid vanaf het eerste verzoek automatisch in het Frans kan blijven verlopen. De Raad van Europa sluit zich hierbij aan en ziet de faciliteiten dus veeleer als een verworven recht (*supra* nr. 75).
- 103. HET TERRITORIALITEITSBEGINSEL** – De Franstalige interpretatie lijkt echter onhoudbaar in het licht van het territorialiteitsbeginsel. Als een Franstalige vanaf zijn eerste verzoek automatisch met de overheid blijft communiceren in zijn eigen taal, is er in werkelijkheid geen verschil meer met een tweetalig systeem, zoals in Brussel. De interpretatie die de Franstaligen aan de taalfaciliteiten geven lijkt onmogelijk te verzoenen met de fundamentele principes van het Belgische staatsrecht. Enkel als België zijn institutionele structuur radicaal hervormt – en enkel dan – lijkt het mogelijk om de faciliteiten als een verworven recht te beschouwen.
- 104. HET JURIDISCHE VOORBLIJ** – Op juridisch vlak lijken de Vlamingen dus sterkere argumenten te hebben dan de Franstaligen. Het is echter interessant om ook eens verder te kijken dan louter naar het juridische aspect van de zaak. Als immers blijkt dat de Franstalige interpretatie wel degelijk gunstig kan zijn voor de verhouding tussen beide taalgroepen, is het dan niet het overwegen waard om de Belgische staatsstructuur alsnog te herzien?
- 105. DE BEDOELING VAN DE STRIKTE INTERPRETATIE** – Het Frans is een dominante taal ten opzichte van het Nederlands. Nederlandstaligen zullen zich wat hun taalgebruik betreft dus systematisch aanpassen aan de Franstaligen waarmee zij in contact komen. Dat is in de faciliteitengemeenten nu reeds het geval.³¹¹ De omzendbrief-Peeters schrijft echter voor dat Franstaligen wel nog steeds expliciet moeten vragen om een Franse vertaling van officiële documenten. De achterliggende

---

³¹¹ Zie hierover: J. KOPPEN, B. DISTELMANS en R. JANSSENS, *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 338-339; P. VAN PARIJS, “Over taalkundige territorialiteit en de taalkundige toekomst van België” in J. DEGADT, M. DE METSENAERE, M. DE VLIAGER, R. JANSSENS, A. MARES en C. VAN WYNSBERGHE (eds.), *De internationalisering van de Vlaamse rand rond Brussel*, Brussel, ASP, 2012, (182) 183-184; P. VAN PARIJS, *Linguistic justice for Europe and for the world*, New York, Oxford University Press, 2011, 133-174.

bedoeling is duidelijk: geef een anderstalige de kans om zich aan te passen en tijdelijk in zijn eigen taal te blijven communiceren met de overheid, maar motiveer hem wel om de streektaal te leren. Als de taalfaciliteiten voor Franstaligen als een verworven recht golden, zou een Franstalige die zich in een Nederlandstalige faciliteitengemeente vestigde in de praktijk geen daadwerkelijke drijfveer meer hebben om het Nederlands te leren. Nu moet hij steeds de moeite doen om in het Frans te communiceren met de overheid.

106. DE INVLOED VAN BRUSSEL – De Franstaligen in de faciliteitengemeenten niet langer aansporen om Nederlands te leren zou radicale gevolgen kunnen hebben voor de Nederlandse taalcultuur. Het is niet onwaarschijnlijk dat de ‘onofficiële taalgrens’ in dat geval in noordelijke richting zal verschuiven en dat ook Nederlandstaligen op termijn het Frans als voertaal zullen gaan gebruiken. Daarnaast blijven Franstaligen zich in het Vlaamse taalgebied vestigen wegens de vlotte bereikbaarheid van Brussel. Die bereikbaarheid zal in de toekomst enkel maar verbeteren. Er is nu reeds sprake van sneltrams die pendelaars in een veertigtal minuten van onder andere Londerzeel naar het centrum van de hoofdstad zullen brengen.³¹² Het ziet er dan ook naar uit dat ook heel wat andere gemeenten uit Vlaams-Brabant met een blijvende toestroom van Franstaligen geconfronteerd zullen worden.

107. PERSONALITEIT ALS OPLOSSING? – Een passende oplossing voor deze problematiek formuleren is uiteraard niet evident. Het personaliteitsbeginsel lijkt alleszins geen soelaas te bieden. Als het Kaderverdrag volledig van kracht werd in België, zou dat op lange termijn het verlies van de Vlaamse taalkundige identiteit in de volledige rand met zich kunnen meebrengen. Vlamingen zouden zich er blijvend aanpassen aan de Franstaligen, met als mogelijk gevolg dat het Nederlands definitief zou ‘verhuizen’ naar de private sfeer.

AFDELING III. DE TAALVEREISTEN VOOR GEMEENTEMANDATARISSEN

108. TAALVEREISTEN: EEN INBREUK OP HET RECHT OM VERKOZEN TE WORDEN? – Vlamingen zijn van mening dat er strenge taalvereisten gelden voor Franstalige gemeentemandatarissen in de faciliteitengemeenten. Zo weigerden twee verschillende Vlaamse ministers van Binnenlandse Aangelegenheden reeds meermaals om een in een faciliteitengemeente tot burgemeester verkozen Franstalige – die weliswaar weigerde om de omzendbrief-Peeters en de taalwetgeving toe te passen – te benoemen (*supra* nr. 40). Ook de Belgische hoogste rechtscolleges hebben zich bij de Vlaamse opvatting aangesloten. Franstaligen vinden daarentegen dat zulke verkiezingsvoorwaarden een inbreuk vormen op hun democratisch grondrecht om verkozen te worden. Deze laatste opvatting lijkt op het eerste gezicht de juiste. Als een meerderheid van de inwoners van een gemeente een persoon als vertegenwoordiger verkiest, volgt daar dan niet uit dat de verkozene het recht heeft om

---

³¹² Zie: DE LIJN, *Mobiliteitsvisie 2020. Projectplan Vlaams-Brabant en Brussel*, 2010, 24 p.

het ambt in kwestie te bekleden?

109. DE FOUT IN DE FRANSTALIGE REDENERING – Franstaligen maken echter een cruciale redeneerfout wanneer zij zeggen dat de huidige regeling het recht om verkozen te worden schendt. Elke inwoner van een faciliteitengemeente – en dus ook een Franstalige – heeft het recht om er verkozen te worden en er een openbaar ambt te bekleden. De Pacificatiewet maakt dat ook mogelijk voor iemand die de streektaal niet eens machtig is (*supra* nr. 25). Indien de persoon in kwestie rechtstreeks verkozen is, wordt zijn taalkennis immers onweerlegbaar vermoed. Volgens de Vlaamse opvatting moeten de verkozenen echter wel de wet naleven, zoals die door de omzendbrief-Peeters geïnterpreteerd wordt. Dat wil ook zeggen dat zij verplicht zijn het Nederlands als primaire bestuurstaal te gebruiken, zowel in de binnendiensten als voor de communicatie met de inwoners.

110. DE NIET-BENOEMING ALS SANCTIE – De Raad van Europa meent dat de niet-benoeming van de burgemeesters in kwestie een te drastische sanctie was. Het lijkt echter alsof in deze gevallen geen andere maatregelen aan de orde waren. De aangewezen burgemeesters hebben immers meermaals duidelijk gemaakt dat zij niet van plan zijn om de taalwetgeving in de toekomst wel na te leven. Afdeling I benadrukt het belang van het evenwicht dat die taalwetgeving tot stand heeft gebracht. De vergelijking met de privaatrechtelijke figuur van de ‘*exceptio non adimpleti contractus*’ dringt zich op. De situatie is immers als volgt: als iemand tot burgemeester verkozen wordt en zich ertoe verbindt de taalwetten na te leven, wordt die persoon benoemd door de Vlaamse regering. De verkozenen hebben echter uitdrukkelijk verklaard niet bereid te zijn om hun verplichtingen na te leven. Het feit dat de Vlaamse regering haar verbintenissen opschort ten aanzien van de aangewezen burgemeesters in kwestie lijkt dan ook de enige gepaste sanctie te zijn, als tegengewicht voor een dusdanig manifeste verstoring van de Belgische institutionele balans.

BESLUIT

- 111. HET BELGISCHE TAALMODEL ONDER DRUK** – Vlamingen en Franstaligen hebben in het verleden een duidelijke keuze voor een indeling van het land in taalgebieden gemaakt. Ook de meest omstreden uitzondering op de regel, de taalfaciliteiten, deed niets af aan het principiële territoriale karakter van de taalregeling. Recent kwam deze keuze echter zowel van binnenuit als van buitenaf onder druk te staan. Franstaligen en de internationale publieke opinie lijken er immers van te willen afstappen. Meer nog, met het Kaderverdrag werd resoluut voor de absolute tegenpool van de territorialiteit, de personaliteit, gekozen. De recente conflicten in de randgemeenten en de tegenstrijdige reacties daarop van enerzijds de nationale rechtbanken en anderzijds de Raad van Europa liegen er niet om: het Belgische taalmodel staat zwaar onder druk.
- 112. DE RESOLUTE KEUZE VAN DE RAAD VAN EUROPA** – Een wijziging van de taalwetgeving lijkt de enige mogelijkheid voor België indien het land zijn verplichtingen ten aanzien van de Raad van Europa wil nakomen. Het ziet er immers naar uit dat ook een voorbehoud bij het verdrag geen oplossing kan bieden. Daarnaast toont de Parlementaire Vergadering zich voorlopig niet bereid om haar standpunt te herzien. De instelling kiest resoluut voor één welbepaalde oplossing, zonder daarbij begrip op te brengen voor de Belgische institutionele keuze.
- 113. WAT NU?** – Een herziening van de taalregeling lijkt praktisch echter niet haalbaar. Het is op zijn zachtst gezegd onwaarschijnlijk dat Vlamingen en Walen een akkoord zouden bereiken dat de basisprincipes van de Belgische staatsstructuur, het resultaat van een tweehonderd jaar durende onderhandeling, van de ene dag op de andere volledig verandert. Dat is logisch: beide taalgroepen willen een andere richting uit en hebben nu een middenweg gevonden. Bovendien tast de pacificatiedemocratie in zekere mate zijn grenzen af. De recente regeringsformaties tonen aan dat institutionele compromissen hoe langer hoe moeilijker tot stand komen. België zal weldra echter hoe dan ook een standpunt moeten innemen. De regeringsvormingen na de verkiezingen van 2014 lijken daar het ideale ogenblik voor. Dan beginnen immers zowel de deelstatelijke als de federale regeringen aan een nieuwe ambtsperiode zodat er ruimte is voor een breed communautair akkoord. Hopelijk maakt België dan definitief duidelijk aan de internationale gemeenschap welke richting het uitwil met betrekking tot minderhedenbescherming en de Franstaligen in de rand.

BIBLIOGRAFIE

Wetgeving

Wetgevende normen

- Kaderverdrag tot bescherming van nationale minderheden
- Resolutie 1766 van de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa (4 oktober 2006).
- Resolutie 1301 van de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa (26 september 2002).
- Resolutie 1492 van de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa (23 januari 2001).
- Resolutie 1172 van de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa (25 september 1998).
- Local democracy in Belgium: non-appointment by the Flemish authorities of three mayors, Chamber of local authorities van de Raad van Europa (31 oktober 2008), CPL(15)8REP.
- Commentary on the effective participation of persons belonging to national minorities in cultural, social and economic life and in public affairs, Raadgevend Comité bij het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden (27 februari 2008), ACFC/31DOC(2008)001.
- Opinion on Possible Groups of Persons to which the Framework Convention for the Protection of National Minorities could be applied in Belgium, Commissie van Venetië (8-9 maart 2002), CDL-AD(2002)001-e.
- Report: Lili Nabholz-Haidegger on the protection of minorities in Belgium, Committee on legal affairs and human rights of the Council of Europe (18 april 2002), Doc. 9395.
- Art. 4 Gw.
- Art. 30 Gw.
- Art. 129 Gw.
- Wet van 9 augustus 1988 tot wijziging van de gemeentewet, de gemeentekieswet, de organieke wet betreffende de openbare centra voor maatschappelijk welzijn, de provinciewet, het Kieswetboek, de wet tot regeling van de provincieraadsverkiezingen en de wet tot regeling van de gelijktijdige parlaments- en provincieraadsverkiezingen ("Pacificatiewet").
- Gecoördineerde wetten betreffende het gebruik van de talen in bestuurszaken van 18 juli 1966.
- Wet op het gebruik van de talen in bestuurszaken van 2 augustus 1963.
- Omzendbrief BA-2005/03 van 8 juli 2005 betreffende het taalgebruik in de gemeente- en O.C.M.W.-besturen en in de intergemeentelijke samenwerkingsverbanden – interpretatie en gevolgen van de arresten van de Raad van State van 23 december 2004 ('omzendbrief-Keulen').
- Omzendbrief WEL 98/01 van 3 februari 1998 betreffende het taalgebruik in de Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn van het Nederlandse taalgebied ('omzendbrief-Martens').
- Omzendbrief BA 97/22 van 16 december 1997 betreffende het taalgebruik in gemeentebesturen van het Nederlandse taalgebied ('omzendbrief-Peeters').

- Omzendbrief VR 97/29 van 7 oktober 1997 betreffende het taalgebruik in de diensten van de Vlaamse regering (‘omzendbrief-Van den Brande’).

Parlementaire en extraparlamentaire stukken

- *Institutioneel akkoord over de zesde staatshervorming: een efficiëntere federale staat en een grotere autonomie voor de deelstaten*, 11 oktober 2011, <http://www.dekamer.be>, 70p.
- *Hand.* Kamer 2000-01, 28 juni 2001, 2.
- *Vr. en Antw.* VI.Parl. 2010-11, 6 juni 2011 (Vr. nr. 443 C. VAN EYKEN).
- Adv.RvS van 25 januari 1984 bij het wetsvoorstel betreffende de taalkennis vereist in het Nederlands of Frans taalgebied voor de uitoefening van bepaalde politieke mandaten in ondergeschikte besturen, *Parl. St.* Kamer 1982-83, nr. 712/5.
- Adv.RvS van 5 september 1972 bij het wetsontwerp houdende het statuut van het kanton van de Voer, *Parl. St.* Kamer 1971-72, nr. 282/5.

Rechtspraak

- EHRM, *Muñoz Díaz v. Spain*, 2011.
- EHRM, *Chapman v. United Kingdom*, 2001.
- EHRM, *Mathieu-Mohin en Clerfayt v. België*, 1987.
- EHRM, *Case relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium*, 1968.
- Arbitragehof 10 maart 1998, nr. 26/98, *RW* 1998-99, 110, noot W. PAS.
- Arbitragehof 26 maart 1986, nr. 17/86, *TBP* 1986, 328, noot J. VELAERS en *JT* 1986, 562, noot M. UYTTENDAELE.
- RvS 19 juni 2008, nr. 184.353, gemeente Wezembeek-Oppem.
- RvS 23 december 2004, nr. 138.864, OCMW Linkebeek.
- RvS 23 december 2004, nr. 138.863, Bolle.
- RvS 23 december 2004, nr. 138.862, gemeente Linkebeek.
- RvS 23 december 2004, nr. 138.861, Gregoire, *CDPK* 2005, 406, noot J. CLEMENT.
- RvS 23 december 2004, nr. 138.860, gemeente Kraainem, *TBP* 2005, 54, noot J. CLEMENT.
- RvS 30 september 1986, nr. 26.945, Peeters.
- RvS 30 september 1986, nr. 26.944, Happart, *RRD* 1986, 315, noot Y. LEJEUNE.
- RvS 30 september 1986, nr. 26.943, Broers, *RRD* 1986, 305, noot Y. LEJEUNE.
- RvS 30 september 1986, nr. 26.942, Walraet.
- RvS 30 september 1986, nr. 26.941, Motte.
- RvS 17 augustus 1973, nr. 15.990, Germis.

Rechtsleer

Monografieën

- ALEN, A. en MUYLLE, K., *Handboek van het Belgisch Staatsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2011, 1055 p.
- ALEN, A., “La Convention-cadre pour la protection des minorités nationales et la Belgique” in DE BANDT, J.-P., *Liber Amicorum*, Brussel, Bruylant, 2004, 773-790.
- ALEN, A., “Algemene beschouwingen bij de vijfde staatshervorming van 2001” in ALEN, A. (ed.), *De vijfde staatshervorming van 2001*, Brugge, die Keure, 2002, 1-23.
- BENOÎT-RHOMER, F., *The minority question in Europe. Texts and commentary*, Straatsburg, Council of Europe Publishing, 1996, 180 p.
- BERCKX, P., *150 jaar institutionele hervormingen in België*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 1290 p.
- BEYEN, M., DENECKERE, G., DESTATTE, P., DUJARDIN, V., DUMOULIN, GERARD, E., GUBIN, E., M., NANDRIN, J.-P. en VAN DEN WIJNGAERT, M., *Nieuwe Geschiedenis van België*, III dln., Tielt, Lannoo, 2006-09, 1998 p.
- BOSSUYT, M., “La définition du concept de ‘minorités’ en droit international” in DELPÉRIÉE, F. en TRÓCSÁNYI, L. (eds.), *L’unité et la diversité de l’Europe. Les droits des minorités. Les exemples belge et hongrois*, Brussel, Bruyant, 2003, 22-35.
- BRASSINE, J., *La Belgique fédérale*, Brussel, Editions du Centre de recherche et d’information socio-politiques, 1994, 379 p.
- BREMS, E., “Vlaamse taalvereisten getoetst aan internationale mensenrechtenverdragen” in ALEN, A. en SOTTIAUX, S. (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, 1-16.
- CLEMENT, J., “De taalvrijheid in de Grondwet. Ontwaakt de schone slaapster?” in ALEN, A. en SOTTIAUX, S. (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, 17-32.
- CLEMENT, J., “Territoriality versus Personality” in VERSTICHEL, A., ALEN, A., DE WITTE, B. en LEMMENS, P., *The Framework Convention for the Protection of National Minorities: a Useful Pan-European Instrument*, Antwerpen, Intersentia, 2008, 51-68.
- CLEMENT, J. en VAN DE PUTTE, M., “België, de minderheidsbescherming en het kaderverdrag. Kan het Belgisch model de wereld redden?” in BREMS, E. en STOKX, R. (eds.), *Recht en Minderheden. De ene diversiteit is de andere niet*, Brugge, die Keure, 2006, 25-38.
- CLEMENT, J., *Bestuurstaal, faciliteiten en de resolutie-Nabholz van de Raad van Europa. Geen taal, geen vrijheid?*, Wetteren, Universa Press, 2003, 48 p.
- CLEMENT, J., *Taalvrijheid, bestuurstaal en minderheidsrechten. Het Belgisch model*, Antwerpen, Intersentia, 2003, 926 p.
- CLEMENT, J., D’HONDT, H., VAN CROMBRUGGE, J. en VANDERVEEREN, C., *Het Sint-Michielsakkoord en zijn achtergronden*, Antwerpen, Maklu, 1993, 166 p.

- DELPERÉE, F. en DELFOSSE, J., *L'emploi des langues dans les assemblées communales. Les cas des communes périphériques*, Louvain-la-Neuve, Cabay, 1982, 147 p.
- DEPRÉ, L., “Tien jaar persberichtgeving over de faciliteitenproblematiek in de Brusselse Rand. Een inhoudsanalytisch onderzoek” in WITTE, E. en MARES, A. (eds.), *Brusselse Thema's: 19 keer Brussel*, Brussel, VUBPress, 2001, 281-333.
- DE SCHUTTER, O., “The Framework Convention on the Protection of National Minorities and the Law of the European Union” in VERSTICHEL, A., ALEN, A., DE WITTE, B. en LEMMENS, P., *The Framework Convention for the Protection of National Minorities: a Useful Pan-European Instrument*, Antwerpen, Intersentia, 2008, 231-272.
- DE VARENNES, F., “Linguistic identity and language rights” in WELLER, M. (ed.), *Universal Minority Rights. A Commentary on the Jurisprudence of International Courts and Treaty Bodies*, New York, Oxford University Press, 2007, 253-323.
- DE VARENNES, F., “Article 10” in WELLER, M. (ed.), *The Rights of Minorities in Europe. A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities*, New York, Oxford University Press, 2005, 301-327.
- DE VARENNES, F., “Article 11” in WELLER, M. (ed.), *The Rights of Minorities in Europe. A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities*, New York, Oxford University Press, 2005, 329-363.
- DE VARENNES, F. en THORNBERRY, P., “Article 14” in WELLER, M. (ed.), *The Rights of Minorities in Europe. A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities*, New York, Oxford University Press, 2005, 407-428.
- DE VARENNES, F., *Language, Minorities and Human Rights*, Maastricht, 1996, 511 p.
- DOCKX, J., “Een overzicht van de taalconflicten in de faciliteitengemeenten (1963-1988)” in WITTE, E. (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, 250-312.
- FENET, A., KOUBI, G. en SCHULTE-TENCKHOF, I., *Le droit et les minorités. Analyses et textes*, Brussel, Bruylant, 2000, 661 p.
- FONTEYN, G., “De Walen, Brussel en de rand, of het anti-flamingantisme” in WITTE, E. (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, 411-419.
- FONTEYN, G., *De zes faciliteitengemeenten*, Brussel, Grammens, 1984, 87 p.
- GERARD, E. en VAN NIEUWENHUYSE, K. (eds.), *Scripta Politica. Politieke geschiedenis van België in documenten (1918-2008)*, Leuven, Acco, 2010, 393 p.
- GRANATA-MENGHINI, S., “The Application of the Framework Convention for the Protection of National Minorities in Belgium: The Opinion of the European Commission for Democracy through Law, The Special Focus: Belgium” in BLOED, A., HOFMAN, R., MARKO, J., MAYALL, J. en WELLER, M., *European Yearbook on Minority Issues 2002-03*, II, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, 357-364.
- HENRARD, K., *Devising an Adequate System of Minority Protection*, Den Haag, Martinus Nijhoff

- Publishers, 2000, 363 p.
- HOFMANN, R., “The Framework Convention for the protection of national minorities: an introduction” in WELLER, M. (ed.), *The Rights of Minorities in Europe. A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities*, New York, Oxford University Press, 2005, 1-24.
  - HOOGHE, L., “De relatie Brussel-Brusselse rand-Vlaanderen” in WITTE, E. (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, 384-410.
  - KOPPEN, J., DISTELMANS, B. en JANSSENS R., *Taalfaciliteiten in de Rand. Ontwikkelingslijnen, conflictgebieden en taalpraktijk*, Brussel, VUBPRESS, 2002, 487 p.
  - LAGASSE, N., “Observations sur la questions des minorités en Belgique” in DELPÉRÉE, F. en TRÓCSÁNYI, L. (eds.), *L’unité et la diversité de l’Europe. Les droits des minorités. Les exemples belge et hongrois*, Brussel, Bruyant, 2003, 65-73.
  - LAWERS, G., “The Use of Language in Education in Belgium” in RICHTER, D., RICHTER, I., TOIVANEN, R. en ULASIUK, I. (eds.), *Language Rights Revisited – The Challenge of Global Migration and Communication*, Berlijn, BERLINER WISSENSCHAFTS-VERLAG, 2012, 259-269.
  - LEGROS, P., “L’influence du droit international privé sur la jurisprudence de la Cour d’arbitrage” in *Mélanges offerts à Raymond Vander Elst*, II dln., Brussel, Editions Nemesis, 1986, 517-528.
  - LIJPHART, A., *Democracies. Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-one Countries*, New Haven, Yale University Press, 1984, 229 p.
  - LUYKX, T., *Politieke geschiedenis van België 1 – van 1789 tot 1944*, Brussel, Elsevier, 1978, 428 p.
  - MEIJKNECHT, A., *Towards International Personality: The Position of Minorities and Indigenous Peoples in International Law*, Antwerpen, Intersentia, 2001, 271 p.
  - PAS, W., “Minority Issues in Belgium: A Brief Overview of Recent Developments” in BLOED, A., HOFMAN, R., MARKO, J., MAYALL, J., PACKER, J. en WELLER, M., *European Yearbook on Minority Issues 2005-06*, V, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2007, 511-520.
  - PLATEL, M., *Communautaire geschiedenis van België. Van 1830 tot vandaag*, Leuven, Davidsfonds, 2004, 256 p.
  - PLATEL, M., *Het Nieuwe België. Andere Belgen. 1830 – het Sint-Michielsakkoord*, Knokke-Heist, Cre art, 1993, 184 p.
  - RIMANQUE, K., “De instelling van Vlaanderen, de Franse Gemeenschap en het Waalse Gewest” in ALEN, A. en SUETENS, L.P. (eds.), *Het federale België na de vierde staatshervorming*, Brugge, die Keure, 1993, 165-194.
  - RUYS, B., *De Vaste Commissie voor Taaltoezicht. Een studie over de controle op de toepassing van de taalwetgeving*, Brugge, die Keure, 1980, 128 p.
  - SACREAS, Y., “De gewestelijke bevoegdheden inzake de ondergeschikte besturen: een algemeen overzicht” in ALEN, A. (ed.), *De vijfde staatshervorming van 2001*, Brugge, die Keure, 2002, 65-82.
  - SCHOLSEM, J.-C., “La protection des minorités et le Conseil de l’Europe. Le cas hongrois et belge”

- in DELPÉRÉE, F. en TRÓCSÁNYI, L. (eds.), *L'unité et la diversité de l'Europe. Les droits des minorités. Les exemples belge et hongrois*, Brussel, Bruyant, 2003, 49-64.
- SCHUTYSER, B., VANDENBOSSCHE, M. en VELAERS, J., “Het kaderverdrag ter bescherming van de nationale minderheden. Nota van de Nederlandstalige experts aangesteld door de ministerconferentie buitenlandse zaken”, 2003, <http://www.ovv.be/page.php?ID=200>.
  - SOHIER, J., “La régionalisation des pouvoirs locaux” in CENTRE DE DROIT PUBLIC DE L'UNIVERSITÉ LIBRE DE BRUXELLES, *Les accords du Lambermont et du Lombard. Approfondissement du fédéralisme ou erreur d'aiguillage?*, Brussel, Bruylant, 2003, 373-405.
  - SWENDEN, W., “Personality vs. Territoriality: Belgium and the Framework Convention for the protection of National Minorities” in BLOED, A., HOFMAN, R., MARKO, J., MAYALL, J. en WELLER, M., *European Yearbook on Minority Issues 2002-03*, II, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2004, 331-356.
  - THEUNIS, J., *De Bescherming van minderheden in het internationaal en nationaal recht. Recente ontwikkelingen*, Gent, Mys en Breesch, 1995, 156 p.
  - THORNBERRY, P., “Article 13” in WELLER, M. (ed.), *The Rights of Minorities in Europe. A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities*, New York, Oxford University Press, 2005, 395-406.
  - UYTTENDAELE, M., *Le fédéralisme inachevé. Réflexions sur le système institutionnel belge, issu des réformes de 1988-1989*, Brussel, Bruylant, 1991, 689.
  - VAN DE CASTEELE, E., “Van Hertoginnedal (1963) naar de Egmont- en Stuyvenbergakkoorden (1977-1978)” in WITTE, E. (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, 210-249.
  - VANDE LANOTTE, J. en GOEDERTIER, G., *Handboek Belgisch Publiekrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 1530 p.
  - VANDENDRIESSCHE, A., DUJARDIN, J. en CRAEGHS, J., *Handboek voor de gemeenteraadsverkiezingen in het Vlaamse Gewest*, Brugge, die Keure, 2012, 424 p.
  - VAN ORSHOVEN, P., “Brussel, Brabant en de minderheden” in ALEN, A. en SUETENS, L.P. (eds.), *Het federale België na de vierde staatsvorming*, Brugge, die Keure, 1993, 227-264.
  - VAN PARIJS, P., “Over taalkundige territorialiteit en de taalkundige toekomst van België” in DEGADT, J., DE METSENAERE, M., DE VLIAGER, M., JANSSENS, R., MARES, A. en VAN WYNSBERGHE, C. (eds.), *De internationalisering van de Vlaamse rand rond Brussel*, Brussel, ASP, 2012, 182-210.
  - VAN PARIJS, P., *Linguistic justice for Europe and for the world*, New York, Oxford University Press, 2011, 299 p.
  - VAN SANTEN, T., *Het taalprobleem in België. (Geen oplossing mogelijk ?)*, Brugge, Vanden Broele, 2002, 147 p.
  - VAN VYVE, C. en VOS, I., “Knelpunten bij de tenuitvoerlegging van de gewestelijke bevoegdheden inzake de ondergeschikte besturen” in ALEN, A. (ed.), *De vijfde staatsvorming van 2001*, Brugge,

- die Keure, 2002, 83-120.
- VELAERS, J., “Territorialiteit versus personaliteit, een never ending story?” in CANTILLON B., VELAERS, J., SINARDET, D. en POPELIER, P., *België, quo vadis? Waarheen na de zesde staats hervorming?*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 61-107.
  - VELAERS, J., *Albert I, Koning in tijden van oorlog en crisis, 1909-1934*, Tielt, Lannoo, 2009, 1192 p.
  - VELAERS, J., “Het Kaderverdrag tot bescherming van de nationale minderheden: een ‘non possumus’ voor Vlaanderen?” in ALEN, A. en SOTTIAUX, S. (eds.), *Taaleisen juridisch getoetst*, Mechelen, Kluwer, 2009, 103-158.
  - VELAERS, J., “Het gebruik van de talen” in VAN HAEGENDOREN, G. en SEUTIN, B. (eds.), *De bevoegdheidsverdeling in het federale België*, Brugge, die Keure, 2001, 191 p.
  - VELAERS, J., *De Grondwet en de Raad van State, afdeling wetgeving: vijftig jaar adviezen aan wetgevende vergaderingen, in het licht van de rechtspraak van het Arbitragehof*, Antwerpen, Maklu, 1999, 1034 p.
  - VERSTICHEL, A., *Participation, Representation and Identity*, Antwerpen, Intersentia, 2009, 735 p.
  - VON BUSEKIST, A., *La Belgique: politique des langues et construction de l’Etat*, Brussel, Duculot, 1998, 450 p.
  - VUYE, H. en CLÉMER, G., *De zesde staats hervorming (eerste fase). Het BHV-akkoord of de ultieme vergrendeling*, Antwerpen, Intersentia, 2013, 309 p.
  - VUYE, H., *Taal en territorialiteit in Vlaanderen in historisch en internationaal perspectief, s.l.*, 2010, <http://www.briobrusseel.be/assets/activiteiten/derand/brochurevuyenl.pdf>, 44 p.
  - WELLER, M., “Article 15” in WELLER, M. (ed.), *The Rights of Minorities in Europe. A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities*, New York, Oxford University Press, 2005, 429-461.
  - WILS, L., *Het ontstaan van de Meetingpartij te Antwerpen en haar invloed op de Belgische politiek*, Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1963, 331 p.
  - WITTE, E. en MEYNEN, A. (eds.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2006, 576 p.
  - WITTE, E. en VAN VELTHOVEN, H., *Langue et Politique, la situation en Belgique dans une perspective historique*, Brussel, VUBPRESS, 1999, 239 p.
  - WITTE, E., CRAEYBECKX, J. en MEYNEN, A., *Politieke Geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1996, 478 p.
  - WITTE, E., “Faciliteiten voor taalminderheden in de Brusselse rand” in WITTE, E. (ed.), *De Brusselse rand*, Brussel, VUBPRESS, 1993, 168-209.

Tijdschriften

- ALEN, A. en PEETERS, P., “Het Rapport Columberg namens de Raad van Europa en de Belgische taalwetgeving: een storm in een glas water”, *TBP* 1999, 387-393.
- ALEN, A. en ERGEC, R., “Het territorialiteitsbeginsel in de Belgische en de Europese rechtspraak. Een poging tot synthese”, *RW* 1998-99, 417-424.
- ALEN, A., “Het nieuwe België in drie fasen. Een schematisch overzicht (1)”, *TBP* 1989, 67-85.
- BERCKX, P., “De toepassing van de taalregeling in de faciliteitengemeenten”, *TBP* 1998, 332-344.
- BERX, C., “De faciliteiten in de rand- en taalgrensgemeenten. Enkele beschouwingen bij een fundamenteel interpretatieprobleem naar aanleiding van een rondzendbrief”, *T.Gem.* 1998, 97-103.
- CLEMENT, J., “Waarom de Grondwetgever geen etnograaf is” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.861), *CDPK* 2005, 414-421.
- CLEMENT, J., “Omzendbrief-Peeters: Raad van State bevestigt institutionele basisgegevens van het land” (noot onder RvS 23 december 2004, nr. 138.860), *TBP* 2005, 57-65.
- CLEMENT, J., “Constitutionele beoordeling van de Wet van 9 augustus 1988 over de taalkennis van gemeentelijke overheidsmandatarissen”, *RW* 1988-89, 1385-1396.
- DALLE, B., “Overzicht van de communautaire onderhandelingen sinds 2007. Straatje zonder einde of de weg naar verandering?”, *TBP* 2011, 452-485.
- DELGRANGE, X. en VAN DROOGHENBROECK, S., “La nomination des bourgmestres de la périphérie. Le Conseil de l’Europe met les pieds dans le plat pays”, *JT* 2009, 113-115.
- DELGRANGE, X. en VAN DROOGHENBROECK, S., “La signature de la Convention-Cadre sur la protection des minorités nationales et les mesures de protection des minorités contenues dans les lois spéciales”, *APT* 2002, 273-287.
- DE RIDDER, L., “De ‘nieuwe’ bevoegdheden van de Vaste Commissie voor Taaltoezicht in Brussel en de faciliteitengemeenten”, *TBP* 1997, 381-385.
- ERGEC, R., LEJEUNE, Y., NEYCKEN, L., SCHOLSEM, J.-C., SENELLE, R., SUY, E. en VELAERS, J., “Raamverdrag over de bescherming van de Nationale Minderheden (Raad Van Europa). Verslag van de groep van grondwetspecialisten gevraagd door de Interministeriële Conferentie ‘Buitenlands Beleid’ (ICBB) van 12 maart 1996”, *CDPK* 1998, 491-527.
- LALLEMAND, R. en SOUMERYN-SCHMIT, G., “Les arrêts linguistiques du Conseil d’Etat”, *JT* 1986, 717-723.
- LEJEUNE, Y., “Les connaissances linguistiques requises d’une autorité ou d’un mandat public communal” (noot onder RvS 30 september 1986, nr. 26.943 en RvS 30 september 1986, nr. 26.944), *RRD* 1986, 318-334.
- NIJS, T., “De mogelijke invloed van het Kaderverdrag ter bescherming van de nationale

- minderheden op het Belgisch taalmodel. De doos van Pandora gewikt en gewogen”, *Jura Falconis* 2005-06, <http://www.law.kuleuven.be/jura/art/42n2/nijs.html>, 1-22.
- PAS, W., “De betekenis van art. 4 G.W. en de Taalwet Bestuurszaken voor het gebruik der talen door gemeentelijke mandatarissen” (noot onder Arbitragehof 10 maart 1998, nr. 26/98), *RW* 1998-99, 111-116.
  - SIMONART, H., “La régionalisation du droit organique des provinces et des communes: considérations de fond et de méthode”, *APT* 2002, 213-216.
  - UYTTENDAELE, M., “Les obligations linguistiques des mandataires politiques”, *Courrier Hebdomadaire du CRISP* 1987, afl. 1150.
  - VAN DE PUTTE, M. en CLEMENT, J., “Het Europees Kaderverdrag tot bescherming van nationale minderheden en de etnisch-culturele minderheden in België”, *T.Vreemd.* 2003, 102-117.
  - VELAERS, J., “Het taalgebruik en de taalkennis van de gemeentelijke overheid in het Nederlands taalgebied na het arrest van het Arbitragehof van 26 maart 1986” (noot onder Arbitragehof 26 maart 1986, nr. 17), *TBP* 1986, 343-360.
  - VUYE, H., “Het territorialiteitsbeginsel in de rechtspraak van het Grondwettelijk Hof en de Raad van State: eenduidig of meerduidig?”, *CDPK* 2007, 10-36.

Diverse

Websites

- <http://www.docu.vlaamserand.be>
- <http://www.delijn.be>

Krantenartikels

- WWI, “Oproepingsbrieven vernietigd”, *De Standaard*, 07/05/2014.
- AVB, “Keulen blijft bij niet-benoeming burgemeesters”, *De Standaard*, 31/03/2009, http://www.standaard.be/cnt/dmf20090331_048.
- AVB, “Raad van Europa stelt Keulen in ongelijk”, *De Standaard*, 02/12/2008, http://www.standaard.be/cnt/dmf02122008_093.
- JTA, “Bourgeois weigert in drie faciliteitengemeenten burgemeester te benoemen”, *De Standaard*, 25/02/2013, http://www.standaard.be/cnt/dmf20130225_123.
- SVH, “Keulen wijst benoeming burgemeesters af”, *De Standaard*, 24/11/2008, http://www.standaard.be/cnt/dmf24112008_066.
- X, “Bourgeois: ‘Niet-benoemde burgemeesters verstoren evenwicht in ons land’”, *De Knack*, 27/02/2013, <http://www.knack.be/nieuws/belgie/bourgeois-8216-niet-benoemde-burgemeesters-verstoren-evenwicht-in-ons-land-8217/article-normal-88420.html>.

- X, “Niet-benoemde burgemeesters naar Raad van State”, *De Morgen*, 26/02/2013, <http://www.demorgen.be/dm/nl/5036/Wetstraat/article/detail/1586577/2013/02/26/Niet-benoemde-burgemeesters-naar-Raad-van-State.dhtml>.
- X, “Europa kritisch voor niet-benoeming burgemeester”, *De Morgen*, 14/05/2008, <http://www.demorgen.be/dm/nl/989/Binnenland/article/detail/276106/2008/05/14/Europa-kritisch-voor-niet-benoeming-burgemeesters.dhtml>.